

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

1676

KLEINE
NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST.

EEN BOEKJE VOOR DE HOOGSTE KLASSE DER VOLKSSCHOOL,

MET EENE REEKS VAN PRACTISCHE OEFENINGEN,

DOOR

M. J. KOENEN,

LEERAAR AAN DE RIJKSWEEKSCHOOL EN AAN DE RIJKSNORMAALLESSEN
TE MAASTRICHT.

TE GRONINGEN BIJ J. E. WOLFFERS, 1-89.

F 24

1076
J. 24.

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK LEIDEN

03246449

UITGAVEN VAN J. B. WOLTERS, TE GRONINGEN.

A. M. BOGAERTS en M. J. KOENEN, Practische Taalstudie. I: Woorden en uitdrukkingen	8ste druk	f 1,25
A. M. BOGAERTS en M. J. KOENEN, Practische Taalstudie. II: Taal en Taalstudie	5de druk	- 1,25
A. M. BOGAERTS en M. J. KOENEN, Practische Taalstudie. III: Taalgebruik en woordverklaring	6de druk	- 1,25
M. J. KOENEN, Zakwoordenboek der Nederlandsche Taal, in linnen	4de druk	- 0,25
M. J. KOENEN, Eerste aanschouwelijk taalonderwijs, Voorlooper van het Nieuwe Taalboek. Gehoor-, Spreek-, Lees- en Schrijf-oefeningen	3de druk	- 0,25
M. J. KOENEN, Het Nieuwe Taalboek, Taal-, Stijl- en Dicteeroefeningen voor de verschillende klassen der Volksschool. Eerste stukje	9de druk	- 0,20
M. J. KOENEN, Het Nieuwe Taalboek, Taal-, Stijl- en Dicteeroefeningen. Tweede stukje	9de druk	- 0,20
M. J. KOENEN, Het Nieuwe Taalboek, Taal-, Stijl- en Dicteeroefeningen. Derde stukje	7de druk	- 0,20
M. J. KOENEN, Het Nieuwe Taalboek. Vierde stukje. Eerste gedeelte	7de druk	- 0,20
M. J. KOENEN, Het Nieuwe Taalboek. Vierde stukje. Tweede gedeelte	3de druk	- 0,25
M. J. KOENEN, Het Nieuwe Taalboek, Taal-, Stijl- en Dicteeroefeningen voor voortgezet lager onderwijs en de eerste klassen van normaallessen. Vijfde stukje	6de druk	- 0,50

UITGAVEN VAN J. B. WOLTERS, TE GRONINGEN.

M. J. KOENEN, Het Nieuwe Taalboek, Taal-, Stijl- en Dicteer- oefeningen voor voortgezet lager onderwijs en de tweede klassen van normaallessen. Zesde stukje	4de druk	f 0,50
M. J. KOENEN, Denken en Schrijven. Steloefeningen in vijf leer- kringen voor de verschillende klassen der Volksschool. Eerste stukje	2de druk	- 0,20
M. J. KOENEN, Denken en Schrijven. Tweede stukje	2de druk	- 0,20
M. J. KOENEN, Denken en Schrijven. Derde stukje	2de druk	- 0,20
M. J. KOENEN, Denken en Schrijven. Vierde stukje	2de druk	- 0,25
M. J. KOENEN, Denken en Schrijven. Vijfde stukje	2de druk	- 0,25
M. J. KOENEN, Beknopte Handleiding ten gebruike bij de Steloefe- ningen in vijf leerkringen		- 0,50
M. J. KOENEN, Een kleine Sleutel. Toelichtingen bij 't gebruik van „Practische Taalstudie I”		- 0,25
M. J. KOENEN, Staring, keur uit Staring's Gedichten		- 1,00
M. J. KOENEN, Practijk der Spraakkunst		- 1,00
M. J. KOENEN, Practische stijlleer		- 1,00
M. J. KOENEN, Korte lessen der Nederlandsche Spraakkunst met opgaven en oefeningen		- 0,60
M. J. KOENEN, Proefsteen voor 't examen, een boek voor candi- daats-onderwijzers		- 0,75
M. J. KOENEN, Kleine Nederlandsch Spraakkunst. Een boekje voor de hoogste klasse der Volksschool		- 0,75
M. J. KOENEN, Vragen over de Nederlandsche Spraakkunst. Een repetitieboekje voor candidaat-onderwijzers		- 0,75

KLEINE NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST.

KLEINE
NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST.

EEN BOEKJE VOOR DE HOOGSTE KLASSE DER VOLKSSCHOOL,

MET EENE REEKS VAN PRACTISCHE OEFENINGEN,

DOOR

M. J. KOENEN,

LEERAAR AAN DE RIJKSKWEEKSCHOOL EN AAN DE RIJKSNORMAALLESSEN
TE MAASTRICHT.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1889.

1076. J. 24

.....
Stoomdrukkerij van J. B. Wolters.
.....

VOORBERICHT.

Het is mij overtuigend gebleken, dat men in meer dan ééne school voor lager onderwijs een kort Begrip der Spraakkunst zeer bruikbaar acht, en wel voor de hoogste of zesde klasse.

Vóór de leerlingen zulk eene Kleine Spraakkunst in handen krijgen, dienen zij echter een stel goede taalboekjes onder behoorlijke leiding te hebben doorgewerkt.

Met de uitgave van deze Kleine Nederlandsche Spraakkunst wordt dan ook herhaling, samenvatting bedoeld, niet het aanbrengen en ontwikkelen van allerlei taalbegrippen; deze dienen voorhanden te zijn, als de vrucht van genoten aanschouwelijk taalonderwijs. Het werkje wil, dat de verworven kennis worde vastgelegd en voor veroliegen gevrijwaard.

De volgende bladen bevatten eenen leergang, die vóór alles de eischen der practijk huldigt en aan verbuiging en vervoeging het leeuwendeel toestaat. Het zuiver schrijven, d. i. het juiste gebruik der meest voorkomende taalvormen — en dat met oordeel en grond van den kant der schooljeugd — is mede het hoofddoel van het taalonderwijs der volksschool. Het kennen en verstaan van woorden en uitdrukkingen, het kunnen denken in de taal, het vlug en goed opvatten van 't gelezene is veel, — het juiste en gepaste gebruik van taalvormen toont opvoeding en beschaafdheid, is dus niet minder. Zal de school voor het leven van dienst zijn en leeren, dan mag zij den leerling in dit opzicht wel goed onderleggen. Al wat in vorige klassen min of meer occasioneel is behandeld, het wordt

door deze samenvatting in den kindergeest geordend, gerangschikt, en dus in zijn oorzakelijk verband vastgelegd, — daardoor zal het een wezenlijk eigendom worden, een schat, die de school medegeeft voor het leven. Als de leerlingen deze kleine *Spraakkunst* als een geschenk bij het verlaten der school mogen ontvangen, bezitten zij een vademecum, een gids, die bij voorkomende gelegenheden kan geraadpleegd worden.

Om aan deze eischen te kunnen voldoen, diende het boekje met zorg bewerkt te zijn. Vooral moest met kennis en omzichtigheid de leerstof in al hare details gekozen worden en de moeielijkheid worden opgelost, die zich opdeed bij het vaststellen van de grenzen dier leerstof. Er moest met velerlei omstandigheden rekening gehouden worden, daar die grenzen voor elke school weer anders getrokken zijn. Mijn vriend, de heer H. J. Delfgaauw, hoofd eener talrijke volksschool alhier, stond mij in een en ander gaarne met zijne ondervinding ter zijde; — hem zeg ik hartelijk dank voor zijne voorlichting en vingerwijzingen.

De *Oefeningen* vindt men niet onder elke les afgedrukt; zij komen eerst aan het einde voor. Door deze regeling is de leergang minder onderbroken, en kan bovendien elke onderwijzer, die het boekje gebruikt, er nu mede handelen, zooals het hem goeddunkt. Is er geen tijd, men late ze eenvoudig ter zijde!

Met den wensch, dat dit werkje van dienst moge zijn en aan zijne bedoeling zal beantwoorden, beveel ik het gaarne aan in de aandacht van alle belangstellenden.

MAASTRICHT, 1889.

M. J. KOENEN.

EERSTE LES.

LETTERS EN KLINKERS.

1. Het Nederlandsche alphabet bestaat uit eene reeks van 26 letters. Zij heeten:

a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, w, x, ij, z.

2. Men verdeelt de letters in *klinkers* en *medeklinkers*.

3. Er zijn *zeven* klinkers. Zij heeten:

aa, ee, ie, oo, eu, oe, uu.

OPMERKING. In de woorden: *rat, bed, visch, vos, brug* vindt men *korte* klinkers; de klinkers in: *paal, beer, mier, boog, kleur, schoen, muur* heeten *volkomen* of *lange* klinkers.

4. Er zijn *negentien* medeklinkers, als:

b, c, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, q, r, s, t, v, w en *z*.

5. Behalve klinkers en medeklinkers bestaan er *tweeklanken*. Ze zijn *twaalf* in getal:

ai, au, ou, ei, ij, ui;

aai, ooi, oei, aau, eeu, ieu.

6. De *a* en *u* worden op 't einde van woorden of van lettergrepen niet verdubbeld:

sa-la-de, pa-pa; zwa-lu-wen, vu-ren.

OPMERKING. Eene lettergreep is een deel van een woord, dat met ééne opening van den mond kan uitgesproken worden.

KOENEN, *Kleine Spraakkunst.*

7. Sommige klinkers worden toonloos of dof uitgesproken; het zijn: *i, ij, u en e.*

OPMERKING. De *o* is toonloos in *avond* en *Stavoren*. Evenzoo in *doctor*, *professor*, enz.

8. De letter *i* is toonloos in woorden als: *vlijtig, havik, vonnis, kievit, woning, kettinkje.*

De *ij* is toonloos in: *mogelijk, jaarlijks, dagelijksch, dikwijls*, en veelal in *mijn* en *zijn*.

De *u* is toonloos in: *Dokkumer, Workumer*, enz.

De *e* is toonloos in overige gevallen: *bode, appel, kamer*, enz.

OPMERKING. De *ij* in het woord *bijzonder* klinkt als *i*. — Men late den *ij*-klank hooren in de woorden: *desgelijks, insgelijks, soortgelijke, dergelijke, Lodewijk, glansrijk, bladerrijk*, enz. Waarom?

9. Op 't einde van eene lettergreep kan wèl eene dubbele *ee* of eene dubbele *oo* voorkomen, als: *steenen, heeren, beenen; schooven, pooten, slooten.*

OPMERKING. In welk geval de enkele *e* en wanneer de dubbele *ee*, of de enkele *o* en de dubbele *oo* gebezigd moeten worden, dit leert men het best door oplettendheid bij 't lezen en bij 't dictee.

10. Ook de spelling met *ij* en *ei* kan het best door oplettendheid geleerd worden. Men lette ook op het verschil van beteekenis tusschen: *hij* en *hei*, *berijden* en *bereiden*, *ijk* en *eik*, enz.

11. Men schrijft eene *ie*:

a. op 't einde van een woord, als: *drie, olie, lolie, tralie*. Uitgez. de namen: *Januari, Februari, Juni* en *Juli*.

b. in 't meervoud dier woorden, zoo de *ie*-klank den vollen nadruk heeft, als: *knieën, drieën, melodieën*, enz., enz.

OPMERKING. Heeft de *ie*-klank niet den vollen nadruk, zoo vormt men het meervoud met eene *n*, als in: *oliën, leliën, traliën, beziën*, van: *olie, lolie, tralie, bezie*. Men lette in beide gevallen op 't plaatsen van het deelteeken op de laatste *e*.

12. Men lette ook op de spelling van woorden op: *-ief*, *-iek* en *-iet*, als: *substantief*, *fabriek*, *Israëliet*, enz., welke in het meervoud den *ie*-klank behouden: *substantieven*, *fabriecken*, *Israëlieten*.

13. Men schrijft eene *i* in de uitgangen *-isch*, *-ik* en *-it*, als: *Pruisisch*, *Russisch*; *havik*, *perzik*, *kievit*. In het meervoud schrijft men: *haviken*, *perziken*, *kieviten*.

14. Nog lette men op de schrijfwijze van woorden als :

fabriecken en *fabrikant*, *fabrikaat*,
muziek en *muzikaal*,
republiek en *republikein*.

De klemtoon leert in deze en dergelijke gevallen, of men de woorden met *ie* of met *i* heeft te schrijven.

OPMERKING. De letters *q*, *x* en *y* (let wel: zonder stippen!) bezigt men alleen in vreemde of uitheemsche woorden; de *c* komt voor in vreemde woorden, doch ook in het letterteeken *ch*, bijv.: *quadraat*, *exerceeren*, *Egypte*, *lachen*, *mensch*.

Ook de *g*, *ch* en *j* worden soms op vreemde wijze uitgesproken: *passagier*, *stellage*, *bosschage*, *chocolade*, *journaal*. De *sch* heeft eenen vreemden klank in de woorden: *schako* (soldatenhoed) en *schacheren* (kleinhandel drijven).

T W E E D E L E S.

DE MEDEKLINKERS.

15. Een medeklinker kan staan aan het *begin*, in 't *midden* of aan 't *eind* van een woord, als: *bij*, *olie*, *Anna*, *aak*. Hij heet dan *beginletter*, *tusschenletter* of *slotletter*.

16. De beginletter is verscherpt in 't woord *funkelen*, als in: het *funkelen* der sterren, het *funkelen* der diamanten. Evenzoo is zij

verscherpt in *samen* (= tezamen of tzamen), als dit woord op zich zelf staat, of het eerste lid van een ander woord is, als: *samen* op reis gaan, *samenroepen*, *samenstellen*. Doch men schrijft: *verzamelen*, *inzamelen*, *opzamelen*, enz.

17. De tusschenletter wordt verdubbeld, als de voorafgaande klinker kort wordt uitgesproken, als: *ladder*, *makker*, *lekker*, *schrikken*, *droppel*, *bukken*.

OPMERKINGEN. 1. Men lette op de spelling van: *geeselen*, *Pruisen*, *Ijsel*, enz., waarin de tusschenletter niet verdubbeld wordt. Ook op die van: *monniken*, *leeuweriken*, *perziken*, *haviken*, waarin de slotletter *k* niet verdubbeld mag worden. — Evenzoo spelt men: *kieviten*. Waarom telkens?

2. De *ch* wordt nooit verdubbeld, en van de *sch* verdubbelt men enkel de *s*. Men schrijft dus: *kachel*, *echo*, *richel*, *pochen*, *kuchen*, en verder: *tasschen*, *esschen*, *lisschen*, *bosschen*, *blusschen*.

18. De slotletter richt zich in veranderlijke woorden naar het meervoud: *brooden*, *brood*; *schubben*, *schub*; *schrobben*, *ik schrob*. — Evenzoo: *binten*, *bint*; *gezanten*, *gezant*; *ritten*, *rit*.

19. In sommige gevallen wordt de slotletter verscherpt, als in:

<i>beeld</i> — beeltenis,	<i>paling</i> — palinkje,
<i>gebeurd</i> — gebeurtenis,	<i>woning</i> — woninkje.

OPMERKING. Evenzoo lette men op de spelling van: *lafenis* van *laven*, *droefenis* naast *droeve*, *begravenis* van *begraven*. — En verder op die van: *grafelijk*, *vreeselijk*, *koninklijk*, *ongeloofelijk*, *afhankelijk*, enz.

20. In de woorden: *jonkheid*, *jonkman*, *jonkheer*, *jonkvrouw*, *sprinkhaan*, *koninkrijk*, *lankmoedig* vindt men de slotletter *g* van de woorden: *jong*, *spring*, *koning*, *lang* tot *k* verscherpt.

21. Als slotletter vindt men de *s* in de woorden:

bits: <i>bitse</i> woorden,	dwarse: <i>dwarse</i> ruiten,
spits: <i>spitse</i> griffels,	paars: <i>paarse</i> kleuren,
flets: <i>fletse</i> wangen,	kras: een <i>krasse</i> grijsaard.
dras: <i>drasse</i> gronden,	

OPMERKING. Evenzoo schrijft men: *los* — losse; *ros* (roodachtig) — rosse; *grijs* — grijze; *loos* (ledig, slim) — looze; *voos* (waterachtig) — vooze; *gewis* — gewisse; *wis* — wisse.

22. Nog onderscheide men:

<i>as</i> (spil)	en <i>asch</i> (stof),
<i>mos</i> (plant)	en <i>mosch</i> (musch),
<i>lis</i> (strik)	en <i>lisch</i> (plant),
<i>mars</i> (korf)	en <i>marsch</i> (voetreis),
<i>Rus</i>	en <i>rusch</i> (riet),
<i>tas</i> (hoop, stapel)	en <i>tasch</i> ,
<i>wis</i> (zeker, gewis)	en <i>wisch</i> (vaatdoek en stroowisch).

DERDE LES.

OVER DEN ZIN.

23. 1. *De roos is eene bloem.* 2. *Het paard is sterk.* 3. *De ezel balkt.* 4. *Luister!* 5. *Opgelet!* 6. *De jager schoot eenen haas.* 7. *De mandenmaker vlecht eenen korf.* 8. *De visschen zwemmen in het water.* 9. *De school begint om negen uur.* 10. *De boom werd door den bliksem getroffen.*

Ziedaar een tiental zinnen, die ieder begrijpt.

Elke *zin* is een woord of eene reeks van woorden, waardoor eene gedachte wordt uitgedrukt.

24. In den eersten zin: *De roos is eene bloem*, wordt van *de roos* iets gezegd. Men noemt nu *de roos* het onderwerp in den zin: *de roos is eene bloem*. Zoo is *het paard* onderwerp in den tweeden zin, en *de ezel* is het onderwerp van den derden zin.

VRAAG. Wat is het onderwerp in de zinnen 6—10?

OPMERKING. In de zinnen 4 en 5 is geen onderwerp uitgedrukt. Het is *verzwegen*, omdat het niet noodig was het te noemen of aan te wijzen. Evenzoo in: *Werk! Doe uw best! Ga wat wandelen! Luister naar goeden raad!* enz.

25. Van elk onderwerp wordt in elk der zinnen iets gezegd. Men zegt van *de roos* in den zin: *De roos is eene bloem*, wat zij is. In zin 2: *Het paard is sterk*, zegt men van *het paard*, hoe *het is*. Evenzoo zegt men in zin 3, *wat de ezel doet*, en in zin 10 *wat de boom ondergaat of lijdt*. — Datgene, wat men van het onderwerp zegt, heet het *gezegde van den zin*.

VRAAG. Noem het gezegde in de volgende zinnen: *De kraai is een vogel. De olifant is sterk. De visch zwemt. De koe wordt geslacht. Het hoefijzer wordt gesmeed.*

26. *Onderwerp* en *gezegde* noemt men de *hoofdleden* van den zin, omdat zij in elken zin moeten voorkomen. Het onderwerp kan echter verzwegen zijn, zie § 24, *Opmerking*.

OPMERKING. Denk na over de beteekenis van den term *onderwerp*, en vraag u zelve af, wat men bedoelt met: het *onderwerp* van een' brief, van een opstel, van een gedicht, van een gesprek, enz.

27. Het paard *loopt*. — De paarden *loopen*.
 De kraai *is* een vogel. — De kraaien *zijn* vogels.
 Dit kind *blijft* klein. — Deze kinderen *blijven* klein.

Het gezegde staat met het onderwerp in nauw verband. Is het onderwerp enkelvoudig, dan is ook het gezegde enkelvoudig; is het onderwerp meervoud, dan moet ook het gezegde meervoud zijn. Dit blijkt duidelijk uit de bovenstaande voorbeelden.

28. Ook blijkt uit de voorbeelden van § 27, dat het gezegde door één woord kan worden uitgedrukt of door meer. In de zinnen: *De kraai is een vogel, dit kind blijft klein*, bestaat het gezegde uit twee leden, n.l. uit: *is* en *een vogel*, *blijft* en *klein*.

Het tweede lid van het gezegde: *een vogel, klein* noemt men wel *naamwoordelijk gezegde*; — *is* en *blijft* heeten *werkwoordelijk gezegde* of *koppelwerkwoorden*.

OPMERKING. Uit zinnen als: *Hij schijnt mijn vriend. Hij wordt soldaat. Hij lijkt verlegen. Hij heet ijverig* ziet men, dat behalve *zijn* en *blijven*, ook *schijnen*, *worden*, *lijken* en *heeten* als koppelwerkwoorden kunnen voorkomen.

29. De jager schoot *eenen haas*.

De mandenmaker vlocht *eenen korf*.

De visschen zwemmen *in het water*.

De school begint *om negen uur*.

De boom werd *door den bliksem* getroffen.

Uit deze zinnen, als ook uit de zinnen 6—10 van § 23, blijkt, dat er, behalve de beide hoofdeden, nog andere leden (bijleden) in een' zin kunnen voorkomen. Deze bijleden heeten *bepalingen*. Zij behooren hier alle bij het *gezegde*. Er kunnen echter ook bepalingen bij het *onderwerp* voorkomen, als:

Een *rijpe* appel is gezond.

De hond *des buurmans* blaft.

De vrouw *met kersen* zingt.

De wind *uit het Noorden* is koud.

De *negende* maand heet September.

Tien dubbeltjes is een gulden.

Dit boek is nieuw.

Zulk een boek kan slecht heeten.

Deze *bloeiende* roos riekt lekker.

OPMERKING. Ook de term bepaling is goed gekozen. Bepalen doet terstond denken aan de palen, waarmede men eene ruimte afzet of omringt; bepalen is dus: insluiten, afperken, begrenzen. Zegt men bijv.: *De kinderen zullen beloond worden*, dan kan men denken aan *alle* kinderen; zegt men echter: *De vlijtige kinderen zullen beloond worden*, dan zijn alle *luiards* van de belooning uitgesloten en worden niet meer *alle* kinderen beloond.

30. De timmerman maakt *eene kast* (wat?).
 De smid smeedt *een hoefijzer* (wat?).
 De wever weeft *een stuk linnen* (wat?).
 De spinster spint *eenen draad* (wat?).
 De metselaar metselt *eenen muur* (wat?).

Elk van deze zinnen bevat een bijlid, dat telkens bij het gezegde behoort. Wij kunnen hier vragen: Wat, welk voorwerp, welke zelfstandigheid maakt, smeedt, weeft, spint, metselt men? Dit bijlid, hetwelk het voorwerp noemt, dat door de werking ontstaat, is eene der belangrijkste bepalingen. Men noemt: *eene kast, een hoefijzer, een stuk linnen, eenen draad, eenen muur* nu ook het *voorwerp* van den zin.

31. De slager slacht *eene koe*.
 De meid braadt *eene kip*.
 Moeder schilt *eene peer*.
 De tijger verscheurt *den buffel*.

Ook in deze zinnen is eene bepaling, die men *voorwerp* noemt. Het *voorwerp* wijst hier echter niet eene zelfstandigheid aan, die door de werking ontstaat. Wat wijst het dan aan? Men noemt *eene koe, eene kip, eene peer, den buffel* ook wel *lijdend voorwerp*.

OPMERKING. Ook de term *voorwerp* is goed gekozen. Deze bepaling van het gezegde toch noemt de zelfstandigheid of het *voorwerp*, dat door of ten gevolge van de werking ontstaat (§ 30), of wel eene zelfstandigheid, welke de werking ondergaat of lijdt (§ 31).

32. Behalve het *voorwerp* zijn er nog tal van andere bepalingen, die bij het gezegde kunnen behooren. In § 29 is: *in het water* eene bepaling van de *plaats* der werking, *om negen uur* eene bepaling van *den tijd*, *door den bliksem* eene bepaling van de *oorzaak* telkens der werking. Over dergelijke bepalingen wordt verder gehandeld in § 208.

33. Nog verdienen opmerkzaamheid de bepalingen, die aanduiden ten bate of ten nadeele van wien of van wie de werking geschiedt.

Zij komen afzonderlijk of in vereeniging met een lijdend voorwerp voor, als: *Wees ons genadig. Uw gedrag mishaaft uwen ouders. Hij zendt den koopman eenen brief. De moeder ontnam het kind een mes. De vos ontroofte den boer de kippen*, enz.

34. Twee of meer der boven aangeduide verschillende bepalingen kunnen gezamenlijk in éénen volzin voorkomen, bijv.: *De vogels bouwen in het voorjaar hunne nesten in boomen en struiken.* — Welke zijn hier de verschillende bepalingen?

35. Elk van de voorwerpen of bepalingen kan weer eene nadere bepaling bij zich hebben, bijv.: *De timmerman maakt eene fraaie kast. De vogels bouwen in het vroege voorjaar kunstige nesten in de lommerrijkste boomen van het woud.*

Hoe kan men dergelijke bepalingen wel noemen?

36. Ook de *bijstelling* verdient bijzondere vermelding. Zij is eene andere benaming van eene zelfstandigheid, die vooraf genoemd is, bijv.: Amsterdam, *de hoofdplaats van Nederland*, is eene bloeiende stad. De tijger, *de schrik der Indische wouden*, is een vreeselijk monster. Wij spreken over de koe, *dat nuttige huisdier*. Zend Gerrit, *uwen besten vriend*, nu dit boek eens.

VIERDE LES.

DE REDEDEELEN. HET GESLACHT DER ZELFST. NAAMW.

37. Naar hunne beteekenis en hun gebruik worden de gezamenlijke woorden onzer taal in 10 soorten verdeeld. Men zegt ook wel: Er zijn 10 rededeelen. Deze heeten:

1. Lidwoorden.
2. Zelfstandige naamwoorden (*substantieven*).
3. Bijvoeglijke naamwoorden (*adjectieven*).
4. Telwoorden.
5. Voornaamwoorden.
6. Werkwoorden.
7. Bijwoorden.
8. Voorzetsels.
9. Voegwoorden.
10. Tusschenwerpsels.

38. Van de 6 eerste rededeelen volgen hier eenige voorbeelden:

1. Lidwoorden: *de, het, een, eene*.
2. Zelfstandige naamwoorden: *kamer, appel, bal, boek, spoor trein; deugd, eerbied, trouw, goedheid, enz.*
3. Bijvoeglijke naamwoorden: *hoog, laag, sterk, geel, droog, roode, zilveren, stalen, enz.*
4. Telwoorden: *één, twee, drie, vier, enz., tien, honderd, duizend, millioen, enz.; de eerste, de tweede, de negende, de honderdste, enz.*
5. Voornaamwoorden: *ik, gij, hij, ons, zij; uwe, hare, hunne; die, dat, dit; welke, wie? enz.*
6. Werkwoorden: *vliegen, rijden, dansen, zingen, denken, meenen, raden, enz.*

39. Lidwoorden, zelfst. nw., bijv. nw., telwoorden en werkwoorden heeten *veranderlijke* rededeelen. Zij worden verbogen of hebben eene *buiging*, bijv.:

het land: des lands, den lande.

de goede vorst: des goeden vorsten, den goeden vorst.

ploegen: hij ploegt, hij ploegde, zij ploegden.

40. De buiging der werkwoorden heet *vervoeging*. De buiging der overige rededeelen heet *verbuiging*.

Zoowel bij verbuiging als bij vervoeging bestaat de vormverandering in 't *aanhechten van één of meer letters* aan den stam van 't woord. Welke letters vindt gij in § 39 achter de stammen: *land, vorst, goed, ploeg?*

41. Bij het verbuigen van zelfstandige naamwoorden moet men letten op het *geslacht*, alsmede op het *getal*.

42. Een zelfst. nw. is van het *mannelijk, vrouwelijk* of *onzijdig* geslacht. Het best leert men het geslacht der zelfst. nw. kennen door opmerkzaam te zijn bij het lezen, of door trouw opzoeken in een woordenboekje ¹⁾. Er bestaan ook enkele regels voor de geslachten (zie het Aanhangsel).

43. In den regel kan men weten of een zelfst. nw. onzijdig is; een onzijdig zelfst. nw. neemt in het enkelvoud 't lidwoord *het* voor zich, bijv.: *het paard, het huis, het zadel*, enz.

44. Bij sommige zelfst. nw. bestaat verschil van beteekenis bij verschil van geslacht, zooals blijkt uit:

de *bal, m.*, een bol.

de *blik, m.*, een oogopslag.

de *els, m.*, een boom.

de *gang, m.*, de wijze van gaan.

het *bal, o.*, eene danspartij.

het *blik, o.*, een metaal, ook keukengerief.

de *els, v.*, een werktuig.

de *gang, v.*, eene gang van een huis.

¹⁾ Ik vestig hier de aandacht op mijn Verklarend Zakwoordenboekje der Nederlandsche taal, bevattende de beteekenis, de spelling, het accent en het geslacht van Nederlandsche en vreemde woorden, zoomede eene lijst van gebruikelijke verkortingen, en een aanhangsel; ten dienste van gevorderde leerlingen en van kweekelingen, 4^e vermeerderde druk. Groningen, J. B. Wolters, prijs f 0,25.

de *hoop*, *m.*, een stapel.
 de *kant*, *m.*, de rand.
 de *muil*, *m.*, de bek van groote dieren.
 de *pink*, *m.*, kleinste vinger.
 de *post*, *m.*, een ambt, de postbode, een deurpost.
 de *streek*, *m.*, eene list, een sluwe trek.
 de *teen*, *m.*, deel van eenen voet.

45. Nog dient gelet te worden op de beteekenis van:

de *hof*, *m.*, de tuin.
 de *punt*, *v.*, punt, leesteeken.
 de *traan*, *m.*, vocht der oogen.
 de *trap*, *m.*, het trappen, eene afzonderlijke trede.
 de *val*, *m.*, het vallen.
 de *vorst*, *m.*, een persoonsnaam.
 de *wacht*, *m.*, één persoon.

de *hoop*, *v.*, de verwachting.
 de *kant*, *v.*, eene stof.
 de *muil*, *v.*, schoeisel.

de *pink*, *v.*, visschersschuit.
 de *post*, *v.*, het postkantoor.

de *streek*, *v.*, in alle andere beteekenissen, b.v. eene *landstreek*.
 de *teen*, *v.*, een takje, eene twijg.

het *hof*, *o.*, verblijf (des konings).
 het *punt*, *o.*, het onderwerp, een tijdpunt, enz.
 de *traan*, *v.*, olieachtige stof.
 de *trap*, *v.*, alle treden samen.
 de *val*, *v.*, eene knip, bijv. eene muizenval.
 de *vorst*, *v.*, de koude, ook de bovenste richel pannen.
 de *wacht*, *v.*, alle wachten samen, of hunne verblijfplaats.

46. Verder dient men te weten, dat men kan zeggen:

het *schilderij* en *de* schilderij, *v.*
 het *fruit* en *de* fruit, *v.*
 het *gordijn* en *de* gordijn, *v.*
 het *mud* en *de* mud of mudde, *v.*

VIJFDE LES.

HET MEERVOUD VAN ZELFST. NAAMW.

47. Door getal verstaat men het enkel- of het meervoud der zelfst. naamw.

48. Een zelfst. naamw. is meervoud, wanneer het aanduidt, *en wel door eenen uitgang*, dat twee of meer zelfstandigheden van dezelfde soort worden bedoeld, bijv.: *banken, stoelen, koeien*, enz.

49. Men maakt de zelfst. naamw. meervoud, door achter het enkelvoud eene *s*, *en*, *n*, *eren* of *ers* te voegen, bijv.: *kamers, borden, boden, goederen, kinderen* of *kinders*.

50. De meeste zelfst. naamw. vormen hun meervoud met *en* (*n*).

51. Door middel van eene *s* worden meervoud gemaakt:

a. De zelfst. naamw., die eindigen op:

el, em, en, er, bijv.: *ketels, bezems, wagens, stoffers*.

ier, aard, erd, „ : *winkeliers, dronkaards, lomperds*.

b. Nederlandsche woorden, die op eenen luidenden klinker eindigen, bijv.: *eegaas* (echtgenooten), *vlaas* (Limburgsche koeken), *raas* (dwarsbalken aan masten van zeeschepen).

c. De woorden: *kok, maat* (kameraad), *bruidegom, vaandrig, bunzing* (dier), *nachtwacht*.

d. Alle verkleinwoorden, ook die op *el*, als: *huisjes, raampjes, ringetjes, kettinkjes, vlagskes, kruimels, droppels*.

OPMERKING. Er zijn woorden, die in 't meervoud zoowel eene *s* als *en* of *n* aannemen, als: *appels* en *appelen*, *ketens* en *ketenen*. Men dient te weten, dat de meervoudsvorm op *en* dan deftiger klinkt en in hoogerem stijl gebezigd wordt. — De woorden: *oom, zoon* en *smid* hebben in de spreektaal: *ooms, zoons* en *smids* tot meervoud; in deftigen stijl echter: *oomen, zonen, smeden*.

ZESDE LES.

HET MEERVOUD VAN VREEMDE WOORDEN.

52. Alle vreemde woorden, die op eene toonlooze *e* uitgaan, vormen hun meervoud met *s*, bijv.: *dames, tantes, modes, horloges*, enz. Evenzoo de woorden op *age*, als: *plantages, stellages*.

Bijna alle militaire titels vormen hun meervoud met *s*, als: *generaals, majoors, kolonels, sergeants, korporaals*, enz.

OPMERKING. Men zegt zoowel *officiers* als *officieren*, doch altijd *adjudanten*.

53. Vreemde woorden op *ie* (zonder klem) nemen zoowel *s* als *n* aan, als: *provincies* en *provinciën*, *premies* en *premiën*, *traliës* en *traliën* (zie de *Opmerking* bij § 11).

OPMERKING. Men schrijft altijd: *geniën*, *melodieën*, *harmonieën*, omdat op *ie* de hoofdtoon valt (zie § 11, *b*). — Evenzoo, naar 't vallen van de klem: *professors* en *professoren*, *doctors* en *doctoren*.

54. Vreemde woorden op *ier* en *eur* vormen hun meervoud met *s*, als zij namen zijn van personen, als: *portiers, herbergiers, winkeliers*, enz.; *ingenieurs, controleurs, gouverneurs, inspecteurs*, etc.

OPMERKING. Zoo deze woorden geen namen zijn van personen, nemen zij *en*, als: *portieren* (deuren van rijtuig en waggons), *klavieren, scharnieren, kwartieren; huneuren, likeuren*.

55. Vreemde woorden op *um* hebben weleens meer dan één meervoud:

gymnasium — *gymnasiums* — *gymnasiën* — *gymnasia*,
museum — *museums* — *museën* — *musea*.

OPMERKING. De meervoudsvormen op *s* worden in de gewone spreektaal het meest gebruikt.

56. Vreemde woorden op *us* volgen bij hunne meervoudsvorming geen vasten regel; dit blijkt uit:

<i>kubus</i> (zesvlak)	— kuben,
<i>cursus</i> (leergang)	— cursussen,
<i>catalogus</i> (boekenlijst)	— catalogussen,
<i>musicus</i> (muziekkenner)	— musici,
<i>criticus</i> (beoordeelaar)	— critici.

57. Vreemde woorden, die op eenen luidenden klinker eindigen, vormen hun meervoud met 's¹⁾, als: *sofa*, *sofa's*; *canapé*, *canapé's*; *echo*, *echo's*; *menu* (spijskaart), *menu's*.

OPMERKING. Ook voor vreemde woorden leert het gebruik in den regel het meervoud kennen. Meestal nemen dergelijke woorden, die niet op eenen klinker eindigen, *en* aan, als: *patenten*, *microscopen*, *lorgnetten*, *juweelen*, enz., enz. — echter: *barometers*, *thermometers*, enz.

ZEVENDE LES.

BIJZONDERHEDEN OVER HET MEERVOUD MET *en* OF *n*.

58. In deze les worden bijzondere gevallen behandeld van de meervoudsvorming op *en*. Ze zijn hoogst belangrijk.

59. Als een enkelvoudig woord eenen korten klinker (§ 3) heeft, wordt in het meervoud de slotmedeklinker *verdubbeld*, indien die korte klinker blijft.

rat — ratten,
mes — messen,

heg — heggen,
pen — pennen.

Eindigt in dit geval het woord op *sch*, dan wordt enkel de *s* verdubbeld, als: *bosch* — *bosschen*, *musch* — *musschen*, *flesch* — *flesschen*, enz. (Zie ook § 17).

¹⁾ Men zegt in den regel: *apostrophe-s*.

OPMERKING. Is de lettergreep *toonloos*, dan wordt de slotmedeklinker niet verdubbeld, bijv.:

havik — *haviken*,
 leeuwerik — *leeuweriken*,
 Kievit — *kieviten*.

Doch men verdubbelt altijd de slotletter van den uitgang **is**, als: *notarissen*, *zonnissen*, *kermissen*, *dromedarissen*, enz.

60. Als in 't meervoud de korte klinker in eenen *langen* overgaat, wordt de slotmedeklinker niet verdubbeld.

<i>dag</i> — dagen,	<i>gebed</i> — gebeden,
<i>dak</i> — daken,	<i>spel</i> — spelen,
<i>bad</i> — baden,	<i>lot</i> — loten,
<i>weg</i> — wegen,	<i>schot</i> — schoten,
<i>bevel</i> — bevelen,	<i>gebod</i> — geboden.

61. De slotletter **s** gaat (meestal) over in **z**, en de slotletter **f** in **v**.

<i>huis</i> — huizen,	<i>hof</i> — hoven,
<i>gans</i> — ganzen,	<i>graaf</i> — graven,
<i>hals</i> — halzen,	<i>golf</i> — golven,
<i>gems</i> — gemzen,	<i>korf</i> — korven.

OPMERKING. Op dezen regel zijn uitzonderingen, doch deze betreffen vooral vreemde woorden: *kousen*, *struisen*, *kruisen*, *haarsen*, *kersen*, *persen*, *polsen*, *glansen* (glanzen, w.w.), *kansen*, *kransen*, *lansen*, *sponsen*, *sausen*, *prinsen*.

Eenzoo: *nimfen*, *trionfen* en *telegrafien*. *Vleesch* — vleezen (naast *vleezig*).

62. De woorden *voerman*, *koopman*, *veerman*, *werkman*, *staatsman* veranderen in 't meervoud *man* in *lieden*, dus: *voerlieden*, *kooplieden*, enz. Dit is het geval, als 't geheele woord een beroep, een bedrijf, eene waardigheid te kennen geeft. Doch men zegt: *Noormannen*, *Boschjesmannen*, *Oranjemannen*, *leenmannen*, *Muzelmannen*, en verder: *Franschen*, *Engelschen*, *Gelderschen*.

63. *Lende* heeft in 't meervoud *lendenen*,

rede (toespraak) heeft in 't meervoud *reden*, bijv.: *troonreden*.

Doch men zegt: *leerredenen*, *lofredenen*, *drogredenen*, *smaadredenen*, enz.

vloo heeft in 't meervoud *vlooien* (met ingelaschte *i*),

koe " " " " *koeien* " " "

kleinood " " " " *kleinooden*,

sieraad " " " " *sieraden*.

64. De woorden, die op *-heid* uitgaan, veranderen *-heid* in *-heden*.

hoeveelheid — *hoeveelheden*,

dwaasheid — *dwaasheden*,

grootheid — *grootheden*.

ACHTSTE LES.

VERDERE BIJZONDERHEDEN OVER HET MEERVOUD VAN ZELFST. NAAMW.

65. Eenige onzijdige woorden vormen hun meervoud met *eren*:

goed — *goederen*,

gemoed — *gemoederen*,

lied — *liederen*,

lam — *lammeren*.

66. Twee onzijdige woorden vormen hun meervoud met *en* of *eren*:

kalf — *kalven* — *kalveren*,

volk — *volken* — *volkeren*.

67. Vier andere vormen hun meervoud met *ers* of *eren*:

ei — *eiers* — *eieren*,

hoen — *hoenders* — *hoenderen*,

kind — *kinders* — *kinderen*,

rund — *runders* — *runderen*.

68. Nog weer andere vormen hun meervoud met *en* of *eren*, met verschil van beteekenis:

been (een der ledematen) — beenen,
been (deel van 't geraamte) — beenderen,
blad (deel van eene tafel, zaag, courant, boek) — bladen,
blad (deel van eenen boom) — bladeren,
kleed (vloer- of dekkleed) — kleeden,
kleed (kledingstuk) — kleederen of *kleeren*.

OPMERKING. Men ziet, dat in de meervoudsvormen: *hoenders* en *beenderen* eene **d** is ingelascht.

69. Enkele zelfst. nw. veranderen in 't meervoud van klinker, als:

smid — *smeden*,
lid — *leden*,
gelid — *gelederen*,
schip — *schepen*,
ooglid (oogdeksel) — *oogleden*,
rif (reef, plooi in een zeil) — *reven*.

Paarderif (geraamte) heeft in 't meervoud *paardenriffen*, en *koraalrif* (koraalbank) heeft *koraalriffen*.

OPMERKING. *Lid* bet. ook *deksel*, bijv.: *Het lid van eene oliekan. Wie het onderste uit de kan wil hebben, valt het lid op den neus.* — Het eigenlijke enkelvoud van *steden* is *stede* = plaats; men denke aan: *legerstede*, *hofstede*, *bedstede*, *stedehouder* (stadhouder), *haardstede*, *in stede van*, enz. Het woord *lidmaat* (deel des lichaams) heeft *ledematen*, doch *lidmaat* (medelid) heeft *lidmaten*.

70. Enkele woorden vormen hun meervoud met *en* of *s*, bij verschil van beteekenis:

heidens (Zigeuners) — *heidenen* (afgodendienaars),
hemels (deelen van ledikanten) — *hemelen* (uitspansel),
letters (letterteekens) — *letteren* (brief, letterkunde),

middels (middellijven) — *middelen* (tot het treffen van een doel)¹⁾,
redens (verhoudingen) — *redenen* (gronden, oorzaken),
tafels (huis- en schoolmeubels) — *tafelen* (der wet),
vaders (de papa's) — *vaderen* (voorouders).

71. De eigennamen van personen vormen hun meervoud met *s* of *en*; ook met *'s*, bijv.: *de Nassaus*, *de Napoleons*, *de Stuarts*, *de Karels*; *de Trompen*, *de De Witten*, *de Otto's*, *de Nero's*, enz.

72. Er zijn woorden, die alleen in 't meervoud voorkomen, omdat zij altijd een meervoudig begrip voor den geest brengen, als: *ouders*, *voorouders*, *gezusters*, *gebroeders*, *de kinderpokken*, *de zemelen*, *de manen* (nekharen van een paard), *zedes*, *de inkomsten*, *onlusten*, *lieden*, *hersenen*.

Hiertoe behooren ook namen van gebergten en eilandengroepen, die aan eene verzameling doen denken, als: *de Apennijnen*, *de Alpen*, *de Karpathen*; *de Hebriden*, *de Balearen*, enz. Evenzoo zegt men: *de Provinciale Staten*, *de Staten-Generaal*, *Gedeputeerde Staten*.

73. In sommige gevallen bezigt men naast het enkelvoudige *abstracte* substantief het meervoud van een zinverwant woord:

bedrog — bedriegerijen (eigenl. het meerv. van *bedriegerij*),
doel — doeleinden (*doeleinde*),
kennis — kundigheden,
leer — leerstellingen, leerstukken, leeringen,
oordeel — oordeelvellingen, enz.

¹⁾ De leerling denke aan: *hulpmiddelen*, *geneesmiddelen*, *geldmiddelen*, enz.

NEG ENDE LES.

DE NAAMVALLEN. HET LIDWOORD.

74. Niet altijd heeft een zelfstandig nw. (men lette ook op het voorafgaande lidwoord!) denzelfden vorm.

De keus van den vorm hangt af van den dienst, welken het zelfst. nw. verricht. Dit kan blijken uit zinnen, als:

De vader is tevreden.

De tevredenheid *des vaders*.

Zeg het *den vader*.

Wij roepen *den vader*.

De vorsten zijn rijk.

De rijkdom *der vorsten*.

Zij bewijzen *den vorsten* allen eerbied.

Zij eerbiedigen *de vorsten*.

De verschillende vormen nu van een zelfst. nw. (met zijn lidwoord), waardoor men aanwijst, in welke betrekking het in den zin voorkomt, heeten *naamvallen*.

OPMERKING. Men onderscheidt bij elke verbuiging *vier* gevallen. Men zegt ook wel: Er zijn vier naamvallen. Ze heeten: *eerste*, *tweede*, *derde* en *vierde* naamval. Men noemt ze met vreemde namen: *nominatief*, *genitief*, *datief* en *accusatief*.

75. Daar de lidwoorden bij de verbuiging der zelfst. nw. van grooten dienst zijn, worden ze hier eerst behandeld.

76. Er zijn twee soorten van lidwoorden: *a.* het lidwoord van bepaaldheid, nl. *de*, *het*, en *b.* het lidwoord van eenheid, nl. *een*, bijv.: *De vogel zit in de kooi. Het konijn zit in het hok. Eene roos is eene bloem*, enz.

77. De verbuiging van 't lidwoord van bepaaldheid is, als volgt:

Enkelvoud.		Meervoud.	
Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	Voor de 3 geslachten.
1. <i>de</i>	<i>de</i>	<i>het</i> ¹⁾	<i>de</i>
2. <i>des</i>	<i>der</i>	<i>des, van het</i>	<i>der</i>
3. <i>den</i>	<i>de, der</i>	<i>het, den</i>	<i>den</i>
4. <i>den</i>	<i>de</i>	<i>het</i>	<i>de</i>

78. De derde naamval vrouwelijk enkelv. is meestal *de*: *Geef de vrouw haar loon*; de derde naamval van het onzijdig enkelv., nl. *den*, is nog gangbaar in enkele uitdrukkingen, bijv.: *Diensten, den lande bewezen. In den beginne. Na den eten. In den vreemde.*

79. Uit samentrekking van *te* met *den* ontstond *ten*, bijv.: *ten strijde, ten dienste, ten laste; ten grave, ten kantore, ten einde.*

OPMERKING. Uit § 78 en 79 blijkt, dat vroeger op voorzetsels als: *in, na, te* de derde naamval volgde.

80. Uit samentrekking van *te* met *der* ontstond *ter*, bijv.: *ter zee, ter herinnering, ter gedachtenis, enz.*

81. De verbuiging van 't lidwoord van eenheid is aldus:

Enkelvoud.		Meervoud.	
Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	Voor de 3 geslachten.
<i>een</i>	<i>eene</i>	<i>een</i>	
<i>eens</i>	<i>eener</i>	<i>eens</i>	(Dit bestaat
<i>eenen</i> ²⁾	<i>eene, eener</i>	<i>een, eenen</i>	niet).
<i>eeenen</i>	<i>eene</i>	<i>een</i>	

OPMERKING. De derde naamval vrouw. enkelv. of *eener* komt zelden meer voor, evenmin als *eenen* voor 't onzijdig enkelv. 3e nvl. Men vindt dezen derden nvl. nog in uitdrukkingen, als: *te eenen male.*

¹⁾ In plaats van dit *het* kan men ook 't bezigen.

²⁾ In plaats van *eeenen* schrijft men ook *een'* of kortweg *een*.

TIENDE LES.

ZWAKKE VERBUIGING VAN ZELFSTANDIGE NW.

82. Bij de verbuiging der zelfst. nw. onderscheidde men oudtijds twee gevallen, nl. de *zwakke* en de *sterke* verbuiging. Van de *zwakke* verbuiging bestaan nog enkele gevallen. Ziehier een voorbeeld:

Enkelvoud.

1. <i>de graaf</i>	<i>de mensch</i>	<i>het hart</i>
2. <i>des graven</i>	<i>des menschen</i>	<i>des harten</i>
3. <i>den graaf</i>	<i>den mensch</i>	<i>het hart</i>
4. <i>den graaf</i>	<i>den mensch</i>	<i>het hart</i>

Meervoud.

1. <i>de graven</i>	<i>de menschen</i>	<i>de harten</i>
2. <i>der graven</i>	<i>der menschen</i>	<i>der harten</i>
3. <i>den graven</i>	<i>den menschen</i>	<i>den harten</i>
4. <i>de graven</i>	<i>de menschen</i>	<i>de harten</i>

OPMERKING. Men kent de *zwakke* verbuiging van een zelfstandig nw. hieraan, dat het in den 2en naamval enkelvoud **en** of **n** aanneemt.

83. Tot de *zwakke* verbuiging behooren:

a. Een negental mannelijke persoonsnamen: *graaf, heer, hertog, prins, mensch, profeet, vorst, paus, knaap* ¹⁾.

b. Eenige mannelijke persoonsnamen op **e**, als: *bode, bediende, beambte, getuige*.

c. De bijv. nw., die als mannelijke persoonsnamen gebezigd worden, als: *de arme, de rijke, de goede*, enz.

d. Het onzijdige woord *hart*.

¹⁾ Men zegt *des pausen* in plaats van *des pauses*. Samenstellingen, als: *burggraaf, dijkgraaf; gastheer, kamerheer, veldheer, leenheer, mijnheer* worden niet zwak verbogen, dus: *des burggraafs, des gastheers*, enz.

84. Hier volgen nog drie voorbeelden van zwakke verbuiging:

Enkelvoud.

1. <i>de bode</i>	<i>de arme</i>	<i>de geleerde</i>
2. <i>des boden</i>	<i>des armen</i>	<i>des geleerden</i>
3. <i>den bode</i>	<i>den arme</i>	<i>den geleerde</i>
4. <i>den bode</i>	<i>den arme</i>	<i>den geleerde</i>

Meervoud.

1. <i>de boden</i>	<i>de armen</i>	<i>de geleerden</i>
2. <i>der boden</i>	<i>der armen</i>	<i>der geleerden</i>
3. <i>den boden</i>	<i>den armen</i>	<i>den geleerden</i>
4. <i>de boden</i>	<i>de armen</i>	<i>de geleerden</i>

OPGAVE. De leerling bezige de verschillende naamvallen, enkel- en meervoud, van eenige dezer woorden mondeling, in kleine zinnen. Vooral het herhaald gebruik van den *tweeden* naamval enkelvoud dezer verbuiging valt aan te bevelen.

ELFDE LES.

STERKE VERBUIGING VAN ZELFST. NAAMW.

85. VOORBEELDEN:

Enkelvoud.

1. <i>de vader</i>	<i>de moeder</i>	<i>het kind</i>
2. <i>des vaders</i>	<i>der moeder</i>	<i>des kinds</i>
3. <i>den vader</i>	<i>de(r) moeder</i>	<i>het kind</i>
4. <i>den vader</i>	<i>de moeder</i>	<i>het kind</i>

Meervoud.

1. <i>de vaders</i>	<i>de moeders</i>	<i>de kinderen</i>
2. <i>der vaders</i>	<i>der moeders</i>	<i>der kinderen</i>
3. <i>den vaders</i>	<i>den moeders</i>	<i>den kinderen</i>
4. <i>de vaders</i>	<i>de moeders</i>	<i>de kinderen</i>

86. De zelfst. nw., die in den *tweeden* naamval enkelvoud eene *s* aannemen, ook die welke onverbogen blijven, — behooren alle tot de sterke verbuiging.

De sterke verbuiging is thans bijna algemeen. Er behooren toe:

- a. *Alle mannelijke* woorden, behalve de in § 83 genoemde.
- b. *Alle vrouwelijke*, zonder uitzondering.
- c. *Alle onzijdige*, behalve *hart*.

OPMERKINGEN. 1. Waar de welluidendheid het vereischt, wordt de 2^e naamval van de sterke verbuiging bij mannelijke en onzijdige zelfst. nw. omschreven, aldus: *van het gebergte, van het gebladerte, de dikte van den hals, de boomen van het bosch, de zwaarte van den last, enz.*

2. De uitgang *es* van den 2^{en} nvl. enkelvoud vindt men nog in: *des huizes, des kruises, des vleesches, des geestes.*

87. Als een eigennaam op eenen luidenden klinker uitgaat, vormt men den *tweeden* naamval door *'s*, bijv.: *Anna's boeken, Otto's pennen, Maria's griffels, enz.*

88. Gaat de eigennaam op eene toonlooze letter of lettergreep uit, dan wordt deze *s* van den *tweeden* naamval aan den eigennaam verbonden, bijv.: *Willems passer, Hendriks mès, Karels potlood, Elizes parasol, Henriettes japon, Mietjes borduurwerk, Leentjes brief, enz.*

89. Den 2^{en} naamval van familienamen vormt men door *'s*; doch gaat de familienaam op eene *s* of een' anderen sisklank uit, dan bezigt men enkel eene apostrophe ('), bijv.: *Van Zanten's paarden, Op den Oort's winkel; Tollens' werken, Huygens' gedichten.* — Evenzoo bij voornamen, als: *Marnix' boeken, Felix' vrienden, Philippus' regering, Dorus' pennen.*

OPMERKING. In deze en de beide vorige lessen is veel over naamvallen gesproken; wij moeten er nog het volgende bijvoegen.

1^e NAAMVAL. De *eerste* naamval is de vorm van het onderwerp en van het naamwoordelijk gezegde, bijv.: *De hond blaft; de eik is een loofboom.*

2^e NAAMVAL. De *tweede* naamval duidt *afkomst* of wel *bezit* aan, bijv.: *Karels*

nakomelingen, Vondels gedichten, Vaders huizen, Tantes tuinen, Ooms pakhuizen.

Ook vindt men dezen naamval in bepalingen bij werkwoorden, bijvoeglijke nw. en werkwoordelijke zelfst. nw., als: *Gedenk mijner. Ontferm u onzer. Hij schaamt zich hunner. Wees onzer indachtig. Hij is uwer niet waardig. De komst des konings. De loop der rivieren. Het blaten der schapen. De uitvinding der druk-kunst. De vangst der olifanten. Het zaaien der boekweit, enz.*

3^e NAAMVAL. De derde naamval wijst de zelfstandigheid aan ten bate of ten nadeele van welke de werking geschiedt (zie § 33). Men vindt hem bij de werkwoorden: *geven, bieden, schenken, brengen, gunnen, nemen, rooven, onthouden, zeggen, verhalen, vertellen, antwoorden, berichten, beloven, verbieden, weigeren, raden, toonen, wijzen, gehoorzamen, behooren, passen, enz.*, bijv.: *Deze taal past u niet. Dit boek behoort mij. De hond gehoorzaamt zijnen meester, enz.*

4^e NAAMVAL. De vierde naamval is de vorm van het voorwerp (zie § 30 en 31) in den zin. Hij komt voor bij werkwoorden, als: *maken, bouwen, schilderen, weven, smeden, vervaardigen, slaan, treffen, dooden, slachten, koken, enz. enz.; beminnen, zegenen, achten, eeren, groeten, roemen, prijzen, enz.*, als: *Ik prijs dit werk. De meid kookt het vleesch. De timmerman vervaardigt eene kast.*

NB. Nog vindt men een zelfst. nw. in den 4^{en} naamval als bepaling bij een bijv. nw., bijv.: *Ik ben mijnen passer kwijt. Hij wordt zijnen vriend gewaar. Wij zijn het werken gewoon. Zij zijn het spoor bijster.*

Ook dient men te weten, dat men moet schrijven: *Dit boek kost eenen gulden* (4^e nvl.). *Het weegt eenen centenaar* (4^e nvl.). *Deze bank is eenen meter* (4^e nvl.) *lang. Die plank is eenen duim* (4^e nvl.) *dik. Het is eenen kilometer ver. Die muur is eenen hectometer lang, enz. Hij bleef den ganschen dag* (= gedurende den ganschen dag). Evenzoo bij datums: *Amsterdam, den 10^{en} Juli 1889* (= op den tienden dag van Juli).

T W A A L F D E L E S.

DE VERKLEINWOORDEN.

90. Thans worden de meeste verkleinwoorden gevormd door het achtervoegsel *je*. Vóór dezen uitgang worden in bepaalde gevallen nog de letters *t, et* of *p* gevoegd.

OPMERKING. De verkleinwoorden op *elijn*, *kijn*, *ken* zijn gering in aantal, en de verkleiningsuitgang *el* komt alleen nog in enkele woorden voor, als: *maagdelijn*, *gaardekijn*, *hondeken*; *kruimel*, *droppel*, *bundel*, enz.

91. Vóór den uitgang *je* wordt soms eene *t* ingelascht, als in: *zeetje*, *knietje*, *leitje*; *paaltje*, *boontje*, *baleintje*; *keteltje*, *varkentje*, *kevertje*; *zwaluwkje*, *vrouwkje*.

92. Vóór den uitgang *je* wordt ook weleens eene *p* ingelascht, als: *raampje*, *bloempje*, *kiempje*; *oompje*, *schempje*, *halmpje*.

OPMERKING. Men ziet, dat de *p* wordt ingelascht, als het woord uitgaat op eene *m*, voorafgegaan door een langen klinker of door *r* of *l*.

93. Vóór den uitgang *je* wordt ook weleens *et* ingelascht, als in: *lammetje*, *belletje*, *pinnetje*, *tolletje*, *nulletje*.

OPMERKING. De inlassching van *et* heeft plaats, als vóór de slotletter een *korte* klinker staat.

94. De verkleinwoorden hebben meermalen den klinker van den meervoudsvorm der woorden, bijv.:

glas — <i>glaasje</i> ,	blad — <i>blaadje</i> ,
rad — <i>raadje</i> ,	pad — <i>paadje</i> ,
schip — <i>scheepje</i> ,	slot — <i>slootje</i> .

Evenzoo zegt men: *lootje*, *vaatje* (bijv. *zoutvaatje*), *gaatje*, *treetje*, *reefje*, doch ook: *badje*, *dagje* (meerv. *daagjes*), *dakje*, *grafje*, *gebedje*, *wegje*, *hofje*, *slotje*, *lotje*, *stadje*, *lidje*.

95. In sommige zelfst. nw. wordt de meervoudige verkleiningsuitgang ook gevoegd achter den *ouden meervoudsuitgang er*, bijv.:

<i>blaadje</i>	—	blaadjes	—	bladertjes,
<i>lammetje</i>	—	lammertjes	—	lammertjes,
<i>eitje</i>	—	eitjes	—	eiertjes,
<i>kindje</i>	—	kindjes	—	kindertjes,
<i>radje</i>	—	raadjes	—	radertjes.

96. Merk op, dat men zegt:

<i>rug</i> — ruggetje — rugje,		<i>jongen</i> — jongetje,
<i>meid</i> — meisje,		<i>zuster</i> — zusje (naast <i>broertje</i>),
<i>best</i> — bestje (<i>oude vrouw</i>),		<i>oude</i> — oudje.

97. Ten slotte vindt men verkleinwoorden in sommige uitdrukkingen of zegswijzen: *Zijne schaapjes op 't droge hebben, muisjes* (suikergebak), *een aasje, een ziertje, 't is m'n een weertje, een beetje, een luchtje scheppen*, enz., enz.

DE RTIENDE LES.

VERBUIGING DER BIJVOEGLIJKE NAAMWOORDEN.

98. Het bijv. naamw. heeft ook verschillende vormen en komt in *gestlacht, getal* en *naamval* overeen met het zelfst. nw., vóór hetwelk het staat. De bijv. nw. worden dus ook *verbogen*. Voorbeelden:

1. *De hooge boom* is omgewaaid.
 2. Het hout *des hoogen booms* zal verkocht worden.
 3. De storm ontrukte *den hoogen boom* drie takken.
 4. De storm velde *den hoogen boom*.
-
1. *De hooge boomen* zijn omgewaaid.
 2. Het hout *der hooge boomen* zal verkocht worden.
 3. De storm ontrukte *den hoogen boomen* vele takken.
 4. De storm velde *de hooge boomen*.

Ziedaar de verbuiging van het bijv. nw. *hoog*, in 't enkel- en meervoud. Let eens op de uitgangen.

99. Staat het bijv. nw. *hoog* vóór een vrouwelijk of wel vóór een onzijdig enkelv. zelfst. nw., dan is de verbuiging weer anders. Hier volgen nu voor de drie geslachten de verschillende vormen of naamvallen.

VOORBEELDEN VAN VERBUIGING.

	Enkelvoud.		Meervoud.
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Voor de drie gesl.
1.	<i>hooge</i>	<i>hooge</i>	<i>hooge</i>
2.	<i>hoogen</i>	<i>hooge</i>	<i>hooge</i>
3.	<i>hoogen</i>	<i>hooge</i>	<i>hoogen</i>
4.	<i>hoogen</i>	<i>hooge</i>	<i>hooge</i>

OPMERKING. In plaats van: *des hoogen booms*, *des hoogen kasteels*, enz. zegt men veelal: *van den hoogen boom*, *van het hooge kasteel*. Voor het meervoud der drie geslachten is de verbuiging dezelfde.

100. De bovenstaande verbuiging van het bijv. nw. komt bijna algemeen voor in de hedendaagsche taal, en wel na het lidwoord van bepaaldheid. Men noemt ze de *zwakke* verbuiging van het bijv. nw.

OPMERKING. Behalve die thans algemeen gebezigde *zwakke* verbuiging bestond er vroeger nog eene *sterke* verbuiging van het bijv. nw. In de hedendaagsche taal vindt men nog overblijfselen van deze *sterke* verbuiging, als: *goedsmoeds*, *blootsvoets*, *ouder gewoonte*, *onverrichter zake*, *blootshoofds*, *met voorbedachten rade*, *op heeter daad*, *in grooten getale*, enz.

101. Gaat het lidwoord van eenheid het bijv. nw. vooraf, dan is de verbuiging nagenoeg dezelfde als de bovenstaande (§ 99); alleen in den 1^{en} en 4^{en} nvl. van het onzijdig enkelvoud valt de *e* weg, bijv.:

Een hoog kasteel ligt op den berg.

Ik zie een hoog kasteel op den berg liggen.

In 't meervoud is de verbuiging juist dezelfde; alleen vindt men den 2^{en} en 3^{en} nvl. meestal omschreven met *van en aan*.

102. In uitdrukkingen als: *Karel de Stoute*, *Philips de Goede*, *Lodewijk de Vrome*, enz. wordt het bijv. nw. verbogen, alsof het vóór het zelfst. nw. stond, aldus:

1. *Karel de Stoute* was dapper.
2. De daden van *Karel den Stouten* (= van den Stouten Karel).
3. Zij leggen dat *Karel den Stouten* ten laste.
4. Men herkende *Karel den Stouten* aan den zegelring.

103. Ter wille van de welluidendheid laat men de verbuigingsuitgangen weg:

- a. Bij bijv. nw. op *en*, die eene stof aanduiden ¹⁾.
- b. Bij twee- of drielettergrepige bijv. nw. op *en*; alsmede
- c. Bij drie- en meerlettergrepige bijv. nw. op *er*, als:

Enkelvoud.

- a. 1. de *gouden ring*
2. des *gouden rings*
3. den *gouden ring*
4. den *gouden ring*

- b. 1. de *tevreden landman*
2. des *tevreden landmans*
3. den *tevreden landman*
4. den *tevreden landman*

- c. 1. de *Haarlemmer courant*
2. der *Haarlemmer courant*
3. der *Haarlemmer courant*
4. de *Haarlemmer courant*

Meervoud.

- de *gouden ringen*
- der *gouden ringen*
- den *gouden ringen*
- de *gouden ringen*

- de *tevreden landlieden*
- der *tevreden landlieden*
- den *tevreden landlieden*
- de *tevreden landlieden*

- de *Haarlemmer couranten*
- der *Haarlemmer couranten*
- den *Haarlemmer couranten*
- de *Haarlemmer couranten*

Evenzoo zegt men: *de dronken soldaat, mijn eigen vader, met mijne eigen oogen, mijne eigen moeder, verscheiden toeschouwers, er waren geen dapperder soldaten, het beslagen paard, het gezongen lied, aan den hooggeboren heer, aan de hooggeboren vrouwe, marmeren beelden, gouden vaten, enz.*

OPMERKING. De woordjes *linker* en *rechter* worden met het volgend substantief aaneengeschreven, als: *de linkerzijde, de rechtervleugel, enz.*

¹⁾ Men noemt ze *stoffelijke* bijv. nw.

VEERTIENDE LES.

DE TRAPPEN VAN VERGELIJKING.

104. Twee of meer zelfstandigheden kunnen ééne zelfde eigenschap of hoedanigheid bezitten, bijv.:

Een populier is hoog.

Een kasteel is hoog.

Een toren is hoog.

Nu is het duidelijk, dat dezelfde hoedanigheid of eigenschap in al deze zelfstandigheden niet in *dezelfde mate* aanwezig is. Telkens komt de hoedanigheid *hoog* in meerdere mate in die zelfstandigheden voor. Als wij nu die mate gaan vergelijken, komen wij tot drie trappen. Wij drukken deze trappen (graden) uit door te zeggen: Een populier is *hoog*; een kasteel is *hooger*; een toren is het *hoogst*; of wel als wij van *torens* spreken: Deze toren is *hoog*; die toren is *hooger*; gindsche toren is de *hoogste*.

105. Er zijn dus drie trappen van vergelijking. Zij heeten: de stellende, de vergelijkende ¹⁾ en de overtreffende trap.

106. Met den stellenden trap duidt men aan, dat eene zelfstandigheid eene eigenschap bezit, zonder te denken aan vergelijking: bijv.: *De lucht is blauw; de roos is fraai.*

OPMERKING. Ook bezigt men den stellenden trap, als men wil te kennen geven, dat eene zelfstandigheid eene eigenschap in dezelfde mate bezit als eene andere: *Dit potlood is even dik als dat; deze tuin is even groot als die.* Het bijv. nw. komt in den stellenden trap in den gewonen vorm voor.

¹⁾ Deze trap heet ook wel: de *vergrootende* trap.

107. De *vergelijkende* (vergrootende) trap wordt gevormd door achter den stellenden trap *er* te plaatsen, als:

hoog — *hooger*,
groot — *grooter*,
laag — *lager*,
schuw — *schuwer*.

Soms wordt de slotmedeklinker verdubbeld:

dik — *dikker*,
plat — *platter*.

Soms wordt die slotletter verzacht:

grijs — *grijzer*,
lief — *liever*.

Soms wordt vóór den uitgang *er* eene *d* ingelascht:

zwaar — *zwaarder*,
zuur — *zuurder*.

Eene enkele maal wordt de slotletter *e* weggelaten:

blijde — *blijder*,
bloode — *blooder*.

108. De *overtreffende* trap wordt gevormd door *st* achter den stellenden trap te voegen, bijv.: *hoog* — *hoogst*, *laag* — *laagst*.

OPMERKINGEN. 1. Gaat het bijv. nw. op *s* of op *sch* uit, dan vormt men den overtreffenden trap door achtervoeging van *t*, bijv.: *dwaast*, *wijst*, *loost*, *boost*, *frischt*, *malscht*.

2. Zoo het bijv. nw. op *e* eindigt, valt deze *e* weg, als: *blijdst*, *bloodst*.

3. Eindigt het bijv. nw. op *st*, dan omschrijft men welluidendheidshalve den superlatief, bijv.: *Het meest gepaste antwoord*; *de meest juiste berekening*; *de meest vaste overtuiging*.

109. Bijzondere aandacht verdienen de onregelmatige trappen van vergelijking van de bijv. naamw.:

goed: *beter* — *best*,
 veel: *meer* — *meest*,
 weinig: *minder* — *minst*,
 kwaad: *erger* — *ergst*.

OPMERKING. Kwaad (= *boos, toornig*) heeft *kwader* — *kwaadst*, bijv.: *Uw vader was nog kwader dan de mijne. Dit was nog de kwaadste raad.*

Andere voorbeelden zijn: *Het geneesmiddel is soms erger dan de kwaal. Hij vervalt van kwaad tot erger. Hij was de ergste deugniet.*

110. Willem is zoo (= even) groot *als* mijn broeder.
 Jan is niet zoo wild *als* uw neef.
 Karel is grooter *dan* zijn vader.
 Gerrit is meer vlug *dan* ijverig.
 Hendrik is minder vlug *dan* zijn kameraad.

Uit deze voorbeelden blijkt, dat men *als* bezigt na den *stellenden* trap en *dan* na den *vergelijkenden* trap.

VIJFTIENDE LES.

DE TELWOORDEN.

111. De telwoorden worden in vele soorten onderscheiden. De twee voornaamste soorten zijn:

- a. De *Hoofdtelwoorden*, als: *tén, twee, drie, vier, vijf*, enz.
- b. De *Ranggetallen*, als: *de eerste, de tweede, de achtste*, enz.

OPMERKING. De telwoorden, eindigende op: *-maal, -keer* en *-werf*, noemt men *herhalingsgetallen*, als: *tweemaal, vierkeer, driewerf*, enz. Telwoorden, als: *tweevoud, drievoud, tienvoud*, enz. heeten *verdubbelgetallen*. De telwoorden op *-lei* en *-hande* heeten *soortgetallen*, als: *tweeërlei, drieërhande*, enz.

112. De *hoofdtelwoorden* en *ranggetallen* worden onderscheiden in *bepaalde* en *onbepaalde*, al naar zij juist of in 't algemeen het getal der dingen aanduiden.

113. De (bepaalde) *hoofdtelwoorden* vormen de rij der opeenvolgende getallen.

Men schrijft de namen der getallen van 1—20 aan elkaar, en boven 20 schrijft men de deelen los: 21 = een en twintig, 86 = zes en tachtig.

Alleen *honderd* wordt met zijnen vermenigvuldiger aanéengeschreven, bijv.: *zeshonderd, achttienhonderd acht en twintig; negen duizend driehonderd vier en twintig; zeven millioen tweehonderd vier en twintig duizend driehonderd negentien.*

OPMERKING. Ook de woorden *beide* en *half* rekest men tot de bepaalde *hoofdtelwoorden*.

114. De namen der (bepaalde) *ranggetallen* van 1—20 vormt men door *de* te voegen achter de *hoofdtelwoorden*; uitgezonderd *eerste* van het bijw. *eer*. Ook schrijft men *achtste*. Boven 20 bezigt men steeds het achtervoegsel *ste*: *honderdste, duizendste, millioenste.*

OPMERKING. Voor de namen der *ranggetallen* heerscht, wat schrijfwijze betreft, dezelfde regel als voor die der *hoofdtelwoorden*.

115. Van de (bepaalde) *hoofdtelwoorden* wordt alleen verbogen *één, ééne, één*. Deze verbuiging is die van het lidwoord *een* (zie § 81), bijv.: *Ik heb nog maar éénen appel.*

De *hoofdtelwoorden* kunnen ook als zelfst. nw. voorkomen en nemen dan in het meervoud *en* aan, bijv.: *het honderd, het duizend, enz. enz., iets in vieren snijden, in drieën vouwen, met zijn achten, hier staan drie zessen, met den trein van vieren vertrekken.* Evenzoo: *honderden koeien, duizenden menschen, millioenen sterren.*

OPMERKING. Vele leerlingen schrijven in dit geval: *honderde, duizende, millioene*, omdat zij verkeerdelijk meenen, dat deze woorden bijvoeglijk voorkomen. Het zijn echter zelfst. nw., beteekenende: *honderdtallen, duizendtallen, millioentallen.*

KOENEN, *Kleine Spraakkunst.*

116. De (bepaalde) ranggetallen worden geheel als bijv. nw. verbogen, bijv.: *Op den vierden dag der vijfde maand. Ik zeide het voor den derden keer. Wij spreken van den zesden jongen der achtste bank*, enz.

117. De (onbepaalde) telwōorden zijn:

a. Onbepaalde hoofdtelwoorden: *Al, geheel, heel, gansch, gezamenlijk; sommige, menig, vele, enkele, eenige, ettelijke, weinige; ieder, iegelijk, elk.*

OPMERKING. De onbepaalde hoofdtelwoorden worden, als zij geen lidwoord vóór zich hebben, als het lidwoord van bepaaldheid verbogen, bijv.: *alle* menschen, *aller* menschen, *allen* menschen, *alle* menschen. Hebben zij 't lidwoord vóór zich, dan worden zij als bijv. nw. verbogen.

b. Onbepaalde ranggetallen: *de laatste, de zooveelste, de hoeveelste.* Zij worden als zwakke bijv. nw. verbogen, bijv. *Den hoeveelsten* (dag der maand) hebben wij? Ik heb u dit nu voor *den zooveelsten* keer gezegd, enz.

ZESTIENDE LES.

VOORNAAMWOORDEN. PERSOONLIJKE VNW.

118. Naar de beteekenis onderscheidt men zes soorten van voornaamwoorden, nl.:

1. Persoonlijke voornaamwoorden, als: *ik, wij, gij, zij*, enz.
2. Onbepaalde voornaamwoorden, als: *iemand, iets, men.*
3. Bezittelijke voornaamwoorden, als: *de mijne, het hunne; zijn, mijn.*
4. Aanwijzende voornaamwoorden, als: *deze, die, gene.*

Hiertoe behooren ook de *bepalingaanduidende* voornaamwoorden: *degene, dezelfde.*

5. Vragende voornaamwoorden, als: *wie? wat? welke?*
 6. Betrekkelijke voornaamwoorden, als: *die, wiens, wien.*

119. Sommige voornaamwoorden worden enkel zelfstandig gebezigd, bijv. de persoonlijke, andere zoowel zelfstandig als bijvoeglijk, bijv. de bezittelijke, als: *Ik spreek over hem. Hier is uw boek. Groet de uwen.*

120. In de taal is de spreker de eerste persoon, de aangesproken persoon is de tweede; de persoon of zaak, waarover men spreekt, is de derde persoon. Er zijn dus drie personen, enkel- en meervoud.

121. De persoonlijke voornaamwoorden worden verbogen, als volgt:

EERSTE PERSOON.

	Enkelvoud.	Meervoud.
1.	<i>ik</i>	<i>wij</i>
2.	<i>mijns, mijner</i>	<i>onzer, ons</i>
3.	<i>mij</i>	<i>ons</i>
4.	<i>mij</i>	<i>ons</i>

TWEDE PERSOON.

	Enkelvoud.	Meervoud.
		<i>gij</i>
		<i>uwer, uws</i>
	<i>(Ontbreekt.)</i> ¹⁾	<i>u</i>
		<i>u</i>

OPMERKING. De toonlooze uitspraak van *ik* is 'k, die van *mij* = *me*, van *wij* = *we*, van *gij* = *ge*, van *zij* = *ze*.

Zeer dikwijls hoort men *je* in den 1en, 3en en 4en nv. van den 2en persoon enkel- en meervoud; ook *jij* in den 1en nv. enkelvoud. *Fou* hoort men in de meer platte spreektaal en wordt ook bij tegenstelling gebruikt.

¹⁾ In vroeger tijd (thans nog enkel in de platte taal van eenige provinciën) was het voornw. *du* voor het enkelv. van den 2en persoon in gebruik. Een overblijfsel van dit gebruik vindt men in de uitdrukking: *het mijn en dijn.*

DERDE PERSOON.

Mannelijk.

Enkelvoud.	Meervoud.
1. <i>hij</i>	<i>zij</i>
2. <i>zijner, zijns</i>	<i>hunner, huns</i>
3. <i>hem</i>	<i>hun, ze</i>
4. <i>hem</i>	<i>hen, ze</i>

Vrouwelijk.

1. <i>zij</i>	<i>zij</i>
2. <i>harer, haars</i>	<i>harer, haars</i>
3. <i>haar</i>	<i>haar, ze</i>
4. <i>haar</i>	<i>haar, ze</i>

Onzijdig.

1. <i>het</i>	<i>zij</i>
2. <i>zijner, zijns</i>	<i>hunner, huns</i>
3. <i>het</i>	<i>hun, ze</i>
4. <i>het</i>	<i>hen, ze</i>

OPMERKING. De toonlooze uitspraak van *hij* is *i*, van *hem* is *'m*, van *haar* is *'r* of *d'r*, van *het* is *'t*, van *zij* is *ze*.

122. Men lette er goed op, dat de 3^e naamval mannelijk en onzijdig meervoud van het voornaamwoord *zij* = *hun* is; de 4^e naamval is *hen*, bijv.: *Wij hebben het hun gezegd. Wij hebben hen gezien.*

123. De vormen van den genitief komen thans nog in enkele gevallen voor, zooals blijkt uit de volgende voorbeelden:

a. Ontferm u *mijner*, erbarm u *zijner*, gedenk *harer*, hij schaamt zich *hunner*.

b. Hij is *uwer* niet waardig. Wees *onzer* indachtig.

c. Twee *onzer*, drie *hunner*, eenigen *harer*, velen *uwer*.

d. Wie *onzer*? Wie *hunner*? Wie *uwer*?

e. Hij is *mijns* gelijke. Zij is *uws* gelijke niet.

f. Om *mijns* zelfs wil. Om *haars* zelfs wil.

124. In zinnen als:

Hij wascht *zich*,

Zij wascht *zich*,

Zij wasschen *zich*,

vindt men het persoonlijk voornw. *zich*. Dit persoonlijk voornw. wordt in den regel wederkeerend voornw. genoemd.

OPMERKING. Het woordje *zich* komt ook in den 3^{en} nvl. voor, bijv.: *Hij verbeeldt zich iets. Zij geven zich moeite*, enz.

125. In de zinnen: *Zij geven elkander* (= de een den ander) *de hand; zij bederven elkanders werk; helpt elkander*, vindt men het persoonlijk voornw. *elkander* (ook *elkaar*). Dit voornw. *elkander* noemt men wederkeerig voornw.

OPMERKING. Uit de voorbeelden blijkt, dat *elkander* in den 2^{en}, 3^{en} en 4^{en} nvl. kan voorkomen.

126. De persoonlijke voornw. in 't meervoud worden weleens versterkt door de woorden *lieden* of *lui*, bijv.: *wijlieden, ulieden, zijlieden, wijlui, jelui, gijlui* (gelui). Uit deze vormen ontstonden: *wullie, zullie, jullie*, die in de gemeenzame spreektaal voorkomen.

ZEVENTIENDE LES.

ONBEPAAALDE VOORNAAMWOORDEN.

127. Onbepaalde voornaamwoorden zijn: *men, iemand, niemand, wat, iets* en *niets*, bijv.: *Daar is iemand voor u! Ik heb hier iets voor u medegebracht. Men vertelt, dat de Koning komen zal.*

128. Het voornaamwoord *men* (de toonlooze vorm van *man*) komt alleen in den 1^{en} naamval enkelvoud voor. *Iemand* en *niemand* kunnen in alle naamvallen voorkomen, bijv.: *Er is iemand voor u. Bederf niemands werk. Ik geef het niemand. Roep iemand.*

OPMERKING. In den 2^{en} naamval nemen *iemand* en *niemand* eene *s* aan.

129. Nog vindt men als onbepaalde voornw. de uitdrukkingen: *deze en gene, deze of gene, de een en de ander*, enz., bijv.: *Ik weet het van dezen en genen. Ge moet het dezen of genen eens vragen. Ik hoor het zoo van den een en den ander. De een of de ander zal mij in die stad den weg wel wijzen.*

ACHTTIENDE LES.

BEZITTELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

130. De bezittelijke voornw. worden bijvoeglijk en zelfstandig gebezigd, bijv.: *Mijn boek en het uwe zijn nog nieuw. Geef uwen hond en ook den mijnen wat brood. Ik roep uwen hond en den zijnen. — Groet de uwen. Napoleon en de zijnen.* In deze beide laatste voorbeelden is het bezittelijk vnw. zelfstandig gebezigd.

131. De bijvoeglijke bezittelijke voornw.: *mijn, onze, uw, zijn, haar, hun*, staan onmiddellijk vóór het substantief en worden als het lidwoord van bepaaldheid verbogen. Ziehier een voorbeeld.

	Enkelvoud.		Meervoud.	
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	Voor de drie gesl.
1.	<i>mijn</i>	<i>mijne</i>	<i>mijn</i>	<i>mijne</i>
2.	<i>mijns</i>	<i>mijner</i>	<i>mijns</i>	<i>mijner</i>
3.	<i>mijnen</i>	<i>mijne(r)</i>	<i>mijn(en)</i>	<i>mijnen</i>
4.	<i>mijnen</i>	<i>mijne</i>	<i>mijn</i>	<i>mijne</i>

OPMERKING. In plaats van *mijnen* kan men ook schrijven *mijn'*, bijv.: *Ik roef mijn' broeder.*

De 3^e naamval onzijdig enkelvoud was oudtijds *mijnen*, bijv.: *te mijnen huize*, waaruit bij verkorting *te mijnent* ontstond.

132. Wordt het bezittelijk voorw. door het lidwoord voorafgegaan, dan is de verbuiging als van een (zwak) bijvoeglijk nw. (zie § 99).

	Enkelvoud.		Meervoud.
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Voor de drie gesl.
1. <i>de mijne</i>	<i>de mijne</i>	<i>het mijne</i>	<i>de mijne</i>
2. <i>des mijnen</i>	<i>der mijne</i>	<i>van het mijne</i>	<i>der mijne</i>
3. <i>den mijnen</i>	<i>de(r) mijne</i>	<i>het mijne</i>	<i>den mijnen</i>
4. <i>den mijnen</i>	<i>de mijne</i>	<i>het mijne</i>	<i>de mijne</i>

OPMERKING. Men dient er op te letten, dat de 3^e en 4^e naamval mannelijk enkelvoud op *en* uitgaan; zie voorbeeld 2 en 3 in § 130.

133. De verbuiging van het meervoud is naar het voorbeeld in § 132, indien de zelfstandigheid vooraf is uitgedrukt, bijv.:

Uwe ouders en de mijne gaan op reis.

Ik prijs het gedrag uwer leerlingen en dat der zijne.

Geef dit uwen leerlingen en ook den mijnen.

Roep uwe kinderen en ook de hunne.

134. Als er geen voorafgaand zelfst. nw. bijgedacht kan worden — dus in eenige geijkte uitdrukkingen — eindigen alle naamvallen in het meervoud op *en*. In dit geval is het bezittelijk voorw. zelfstandig, bijv.:

Al het mijne is het uwe.

Groet de uwen, de hunnen.

Napoleon en de zijnen leden de nederlaag.

Columbus en de zijnen zwierven op den Oceaen.

NEGENTIENDE LES.

AANWIJZENDE VOORNAAMWOORDEN.

135. De voornaamw.: *deze, die, gene* heeten aanwijzende voornw. Zij komen zoowel zelfstandig als bijvoeglijk voor, bijv.: *Die man en deze vrouw. Aan gene zijde van den Oceaan. — Bij dezen; na dezen, vóór dezen, enz.*

136. Als er van twee gelijke zelfstandigheden sprake is, wijst *deze* een meer nabijzijnd, *die* een meer verwijderd voorwerp aan. *Gene* wijst eene zelfstandigheid aan, die zich aan de overzijde van iets bevindt, of wel het meest verwijderd is, bijv.: *Wilt gij deze stof of die? Kiest gij dit huis of dat? Hij woont niet aan deze, maar aan gene zijde van den berg. Ik bedoel noch dezen boom, noch dien, maar genen.*

137. Men bezigt dikwijls *gene* als tegenstelling van *deze*, bijv.: *De leeuw en de tijger zijn beide roofdieren, deze is echter nog bloeddorstiger dan gene. Deze* wijst nu de laatstgenoemde zelfstandigheid aan, nl. den *tijger*.

138. *Deze* en *die* worden, zoowel zelfstandig als bijvoeglijk, aldus verbogen:

	Enkelvoud.		Meervoud.	
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	Voor de 3 gesl.
1. <i>deze</i>	<i>deze</i>	<i>dít</i>	<i>deze</i>	
2. <i>dezes</i> (van <i>dezen</i>)	<i>dezer</i> (van <i>deze</i>)	<i>dezes</i> (van <i>dít</i>)	<i>dezer</i> (van <i>deze</i>)	
3. <i>dezen</i>	<i>deze(r)</i>	<i>dít</i>	<i>dezen</i>	
4. <i>dezen</i>	<i>deze</i>	<i>dít</i>	<i>deze</i>	

OPMERKING. De tweede nvl. onzijdig enkely. wordt veelal omschreven, bijv.: *De breedte van dit kanaal. Echter: bringer dezés.*

139. De verbuiging van *die* is als volgt:

	Enkelvoud.		Meervoud.
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Voor de 3 gesl.
1. <i>die</i>	<i>die</i>	<i>dat</i>	<i>die</i>
2. <i>diens</i> (van <i>dien</i>)	<i>dier</i> (van <i>die</i>)	<i>diens</i> (van <i>dat</i>)	<i>dier</i> (van <i>die</i>)
3. <i>dien</i>	<i>die(r)</i>	<i>dat</i>	<i>dien</i>
4. <i>dien</i>	<i>die</i>	<i>dat</i>	<i>die</i>

OPMERKING. De vormen *dier* (vr. enkelv. 3^e nvl.) en *diens* (onz. enkelv. 2^e nv.) worden zelden gebezigd.

TWINTIGSTE LES.

BEPALINGAANDUIDENDE VOORNAAMW.

140. Tot de aanwijzende voornaamw. behooren ook: *degene* en *dezelfde*. *Degene* wordt altijd zelfstandig gebezigd, bijv.:

Degene, die zijn best doet, zal vooruitkomen.

Vraag het *degene*, die het u verteld heeft.

Bemin *degenen*, die u niet vleien.

Het zijn *dezelfden*, die ons bedrogen hebben.

OPMERKING. Daar *degene* en *dezelfde* altijd eene nadere bepaling vereischen, noemt men deze voornaamwoorden ook wel bepalingaankondigende of bepalingaanduidende voornaamwoorden.

141. *Degene* wordt altijd zelfstandig gebezigd. De verbuiging van *degene* is aldus:

	Enkelvoud.		Meervoud.
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Voor de 3 geslachten.
1. <i>degene</i>	<i>degene</i>	<i>hetgene</i>	<i>degenen</i>
2. <i>desgenen</i> (van <i>dengene</i>)	<i>dergene</i> (van <i>degene</i>)	<i>van hetgene</i>	<i>dergenen</i> (van <i>degenen</i>)
3. <i>dengene</i>	<i>dergene</i>	<i>hetgene</i>	<i>dengenen</i>
4. <i>dengene</i>	<i>degene</i>	<i>hetgene</i>	<i>degenen</i>

OPMERKING. *Degene* wordt in het mannelijk enkelvoud als een zwak zelfstandig nw. verbogen (zie § 69). Ook de vormen *diegene* en *datgene*, alsmede *diegenen*, worden gebezigd; de verbuiging is dan dezelfde als die van *degene*. In plaats van *hetgene* bezigt men ook *hetgeen* en *'tgeen*, bijv.:

Hetgeen waar is, is eenvoudig.

Hij denkt aan *'tgeen* hij nog te doen heeft.

142. De verbuiging van *dezelfde*, bijvoeglijk gebruikt, is als die van een zwak bijvoeglijk nw. (zie § 84), bijv.:

	Enkelvoud.		Meervoud.
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Voor de 3 gesl.
1. <i>dezelfde</i>	<i>dezelfde</i>	<i>hetzelfde</i>	<i>dezelfde</i>
2. <i>deszelfden</i>	<i>derzelfde</i>	<i>van hetzelfde</i>	<i>derzelfde</i>
	(van <i>denzelfden</i>)	(van <i>dezelfde</i>)	(van <i>dezelfde</i>)
3. <i>denzelfden</i>	<i>de(r)zelfde</i>	<i>hetzelfde</i>	<i>denzelfden</i>
4. <i>denzelfden</i>	<i>dezelfde</i>	<i>hetzelfde</i>	<i>dezelfde</i>

OPGAVE. Voeg achter deze vormen een mannelijk, vrouwelijk of onzijdig zelfst. nw. Verbuig bijv.: *dezelfde man*, *dezelfde vrouw*, *hetzelfde kind*, enz.

143. Wordt *dezelfde* zelfstandig gebezigd, zoo is zijne verbuiging als die van een zwak zelfstandig nw. (zie § 69), bijv.:

	Enkelvoud:			Meervoud.
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	Voor de 3 gesl.
1. <i>dezelfde</i>	<i>dezelfde</i>	<i>hetzelfde</i>	<i>dezelfden</i>	
2. <i>deszelfden</i>	<i>derzelfde</i>	<i>van hetzelfde</i>	<i>derzelfden</i>	
	(van <i>denzelfde</i>)	(van <i>dezelfde</i>)	(van <i>denzelfden</i>)	
3. <i>denzelfde</i>	<i>de(r)zelfde</i>	<i>hetzelfde</i>	<i>denzelfden</i>	
4. <i>denzelfde</i>	<i>dezelfde</i>	<i>hetzelfde</i>	<i>denzelfden</i>	

OPMERKING. Ook bezigt men *dieszelfde* en *datzelfde*, alsmede *dieszelfden*. De verbuiging dezer woorden wijkt niet af van die van *dezelfde*.

EEN EN TWINTIGSTE LES.

VRAGENDE VOORNAAMWOORDEN.

144. De voornaamwoorden: *wie, wat, welk, wat voor een, wat voor, hoedanig*, zijn vragende voornaamwoorden, bijv.: *Wie zingt daar? Welk boek moet ik koopen? Hoedanige muziek vindt gij mooi? Wat voor menschen zijn dat? Wat doet Jan?*

145. De vragende voornw. *wie* en *wat* worden aldus verbogen:

	Enkelvoud.		Meervoud.
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
			Voor 't mann. en vrouw.
1.	<i>wie</i>	<i>wie</i>	<i>wat</i>
1.	<i>wiens</i>	<i>wier</i>	<i>(waarvan)</i>
3.	<i>wien</i>	<i>wie</i>	<i>(waaraan)</i>
4.	<i>wien</i>	<i>wie</i>	<i>wat</i>
			<i>wie</i>
			<i>wier, van wie</i>
			<i>wien</i>
			<i>wie</i>

OPMERKINGEN. 1. In plaats van: *van wat, aan wat, door wat, met wat, over wat* bezigt men de vragende voornw. bijwoorden: *waarvan, waaraan, waardoor, waarmede, waarover*, enz.

2. Het onzijdige *wat* heeft geen meervoud.

146. Het vragend voornw. *welk, welke* wordt als een zwak adjectief verbogen (zie § 99).

	Enkelvoud.		Meervoud.
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
			Voor de 3 gesl.
1.	<i>welk, welke</i>	<i>welke</i>	<i>welk</i>
2.	<i>(van welken)</i>	<i>(van welke)</i>	<i>(van welk)</i>
3.	<i>welken</i>	<i>welke</i>	<i>welk</i>
4.	<i>welken</i>	<i>welke</i>	<i>welk</i>
			<i>welke</i>
			<i>welke</i>

OPMERKING. Men lette op het onderscheid tusschen: *Welk vorst* en *welke vorst*? bijv.: *Welke vorst vernietigde het Groot-Privilegie? Welk vorst was Philips de Goede?* Met *welke* vraagt men naar den naam, met *welk* naar hoedanigheden.

T W E E E N T W I N T I G S T E L E S .

BETREKKELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

147. In de zinnen :

De heer, *die daar gaat*, is mijn oom ;

De heeren, *met wie gij gereisd hebt*, zijn weer vertrokken ;

De dame, *die (welke) gij kent*, kwam ons bezoeken ;

Het kasteel, *dat (hetwelk) daar ligt*, is zeer oud ;

vindt men de betrekkelijke voornw. : *die, wie, welke, dat, hetwelk.*

148. De betrekkelijke voornw. zijn vormen van de aanwijzende en de vragende voornw. Dit kan blijken uit de volgende verbuiging.

VERBUIGING VAN HET BETREKKELIJK VOORNW. *die*.

	Enkelvoud.		Meervoud.	
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	Voor de drie gesl.
1. <i>die</i>	<i>die</i>	<i>dat</i>	<i>die</i>	
2. <i>wiens</i>	<i>wier</i>	<i>(welks, waarvan)</i>	<i>wier</i>	
3. <i>wien</i>	<i>wie(r)</i>	<i>dat</i>	<i>wien</i>	
4. <i>dien</i>	<i>die</i>	<i>dat</i>	<i>die</i>	

OPMERKING. De 1^e en 4^e nvl. mannelijk en vrouwelijk hebben als aanvangsletter eene *d*, de 2^e en 3^e nvl. eene *w*. Men kan op die wijze zien, tot welke der voornw. zij eigenlijk behooren. Evenzoo voor het meervoud.

In den 1^{en} nvl. wordt ook de vorm *wie* gebezigd in gevallen als: *Wie steelt, is een dief. Wie niet studeeren, zullen onwetend blijven*, enz. In den 4^{en} nvl. mannelijk enkelvoud bezigt men den vorm *wien* na een voorzetsel, bijv.: *De heer, met wien ik sprak, is hun voogd.* Evenzoo bezigt men *wie* na een voorzetsel in het vrouwelijk: *De dame, met wie ik reisde, was hare tante.*

De 2^e nvl. van *dat* ontbreekt en wordt aangevuld door *welks, waarvan*, bijv.: *Het huis, welks (waarvan de) muren verzakken, zal weldra instorten.*

149. Na *alles, dat* en *datgene* bezigt men welluidendheidshalve *wat* in plaats van *dat*, bijv.: *Alles, wat hij zegt, is waar. Dat, wat ik beloof, zal ik houden. Datgene, wat u bevalt, moogt gij kiezen.*

150. De verbuiging van het betrekkelijk voornaamwoord *welke* is als volgt:

	Enkelvoud.		Meervoud.
Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	Voor de drie gesl.
1. <i>welke</i>	<i>welke</i>	<i>hetwelk ('twelk)</i>	<i>welke</i>
2. <i>welks</i>	<i>welker</i>	<i>welks</i>	<i>welker</i>
3. <i>welken</i>	<i>welke</i>	<i>hetwelk ('twelk)</i>	<i>welken</i>
4. <i>welken</i>	<i>welke</i>	<i>hetwelk ('twelk)</i>	<i>welke</i>

OPMERKING. De voornw. *wiens* en *wier* (§ 148) hebben in den regel betrekking op persoonsnamen; *welke* en *welker* op namen van zaken, bijv.: *De heer, wiens paard, — de dame, wier paard op hol sloeg, riep om hulp. De berg, welks top*, enz. *De koe, welker nut*, enz. Toch bezigt men zeer dikwijls deze voornw. door elkander, bijv.: *Een driehoek, wiens zijden*, enz. *De roos, wier geur*, enz. *De dame, welke daar gaat*, enz.

151. Het betrekkelijk voornw. komt met zijn antecedent overeen in geslacht en getal, echter niet altijd in naamval, bijv.: *De tijger, dien ieder vreest, is de schrik der woestenij. De dames, wien zij eenen ruiker aanboden, waren zeer vriendelijk.*

OPMERKING. Ook zegt men: *Het was Grootje, die het ons verhaalde. Zij reisde met uwe zuster Leentje, die naar Brussel ging. Deze koek is voor mamaatje, die thans op reis is*, — omdat in dergelijke gevallen het natuurlijk geslacht de overhand heeft.

DRIE EN TWINTIGSTE LES.

VERVOEGING VAN HET WERKWOORD.

152. Onder de rededeelen is het werkwoord het allerbelangrijkste. Zooals de naam reeds uitdrukt, geeft een werkwoord een werken, een doen te kennen, bijv.: *loopen, vliegen, zingen.*

OPMERKING. Woorden als: *blijven, slapen, rusten, luieren* worden ook werkwoorden genoemd. Men vraagt hier even goed: *Wat doet gij?* Evenzoo noemt men: *zijn, leven, zitten*, enz. ook werkwoorden.

153. Van alle rededeelen is een werkwoord het rijkst aan buigingsvormen. Een werkwoord vervoegen is in goede volgorde de verschillende vormen van dat werkwoord noemen of opschrijven. Zie § 40.

154. Een werkwoord bezit vormen om aan te duiden, hoe de spreker de gedachte wil opgevat hebben. Deze vormen noemt men wijzen. Er zijn *drie* wijzen:

1°. De *aantoonende wijs*. Deze duidt aan, dat de gedachte als *werkelijkheid* moet opgevat worden: *De zon schijnt. De klok heeft geslagen.*

2°. De *gebiedende wijs*. Zij duidt aan, dat de gedachte als een *gebod*, eene *vermaning*, eene *berisping* moet opgevat worden: *Doe uw best. Let toch op! Wees niet zoo slordig!*

3°. De *aanvoegende wijs*. Deze wijs duidt aan, dat de gedachte als *gewenscht*, als *gevreesd*, als *mogelijk* wordt voorgesteld: *Leve de Koning! Dat de vijand niet nadere! Ik hoop, dat hij maar kome!*

155. Een werkwoord bezit vormen om aan te duiden, of de werking onvoltooid of voltooid gedacht wordt in het heden, in het verleden of in de toekomst. Deze vormen heeten *tijdvormen* of *tijden*, bijv.: *Ik schrijf, ik schreef, ik heb geschreven, ik zal schrijven.*

156. Een werkwoord bezit vormen om aan te duiden, of de 1°, de 2°, of de 3° persoon de werking verricht of ondergaat. Dit zijn *persoonsvormen*, bijv.:

Ik teeken. Ik word geslagen.

Gij werkt. Gij wordt berispt.

Hij, zij, het leest. Hij, zij, het wordt gewasschen.

157. Een werkwoord bezit vormen om aan te duiden, of het onderwerp enkel- of meervoud is. Dit zijn getalvormen, bijv.: *Ik lees, wij lezen; hij leest, zij lezen.*

• OPMERKING. Voor elk dezer verschillende gevallen heeft men geen volledig stel van vormen. Zoo maakt men bij 't vervoegen gebruik van hulpwerkwoorden tot het vormen van tijden.

158. De hulpwerkwoorden *hebben, zijn* en *zullen* heeten hulpwerkwoorden van tijd, omdat zij dienen tot het uitdrukken van sommige tijden. Omdat deze hulpwerkwoorden van buitengewoon grooten dienst zijn, is het zaak hunne vervoeging goed te kennen.

159. Vervoeging van het hulpwerkwoord *hebben*.

I. AANTOONENDE WIJS.

Onvoltooid tegenw. tijd.

Ik heb.
(gij hebt).
hij (zij, het, men) heeft.
wij hebben.
gij hebt.
zij hebben.

Voltooid tegenw. tijd.

Ik heb gehad.
(gij hebt gehad).
hij (zij, het, men) heeft gehad.
wij hebben gehad.
gij hebt gehad.
zij hebben gehad.

Onvoltooid verleden tijd.

Ik had.
(gij hadt).
hij (zij, het, men) had.
wij hadden.
gij hadt.
zij hadden.

Voltooid verleden tijd.

Ik had gehad.
(gij hadt gehad).
hij (zij, het, men) had gehad.
wij hadden gehad.
gij hadt gehad.
zij hadden gehad.

Onvoltooid toek. tijd.

Ik zal hebben.
 (gij zult hebben).
 hij (zij, het, men) zal hebben.
 wij zullen hebben.
 gij zult hebben.
 zij zullen hebben.

Voltooid toek. tijd.

Ik zal gehad hebben.
 (gij zult gehad hebben).
 hij (zij, het, men) zal gehad hebben.
 wij zullen gehad hebben.
 gij zult gehad hebben.
 zij zullen gehad hebben.

Onvoltooid verl. toek. tijd.

Ik zou hebben.
 (gij zoudt hebben).
 hij (zij, het, men) zou hebben.
 wij zouden hebben.
 gij zoudt hebben.
 zij zouden hebben.

Voltooid verl. toek. tijd.

Ik zou gehad hebben.
 (gij zoudt gehad hebben).
 hij (zij, het, men) zou gehad hebben.
 wij zouden gehad hebben.
 gij zoudt gehad hebben.
 zij zouden gehad hebben.

2. GEBIEDENDE WIJS.

Onvoltooid tegenw. tijd.

heb.
 hebt.

3. AANVOEGENDE WIJS.

Onvoltooid tegenw. tijd.

. . . . , dat ik hebbe.
 , (dat gij hebbet).
 , dat hij hebbe.
 , dat wij hebben.
 , dat gij hebbet.
 , dat zij hebben.

Voltooid tegenw. tijd.

. . . . , dat ik gehad hebbe.
 , (dat gij gehad hebbet).
 , dat hij gehad hebbe.
 , dat wij gehad hebben.
 , dat gij gehad hebbet.
 , dat zij gehad hebben.

Onvoltooid verleden tijd.

. . . . , dat ik hadde.
 , (dat gij haddet).
 , dat hij hadde.
 , dat wij hadden.
 , dat gij haddet.
 , dat zij hadden.

Voltooid verleden tijd.

. . . . , dat ik gehad hadde.
 , (dat gij gehad haddet).
 , dat hij gehad hadde.
 , dat wij gehad hadden.
 , dat gij gehad haddet.
 , dat zij gehad hadden.

ONBEPAALENDE WIJS.

hebben.
 gehad hebben.

DEELWOORDEN.

Tegenwoordig deelwoord: hebbende.*Verleden deelwoord*: gehad.**160.** Vervoeging van het hulpwerkwoord *zijn*.

I. AANTOONENDE WIJS.

Onvoltooid tegenw. tijd.

Ik ben.
 (gij zijt).
 hij (zij, het, men) is.
 wij zijn.
 gij zijt.
 zij zijn.

Voltooid tegenw. tijd.

Ik ben geweest.
 (gij zijt geweest).
 hij (zij, het, men) is geweest.
 wij zijn geweest.
 gij zijt geweest.
 zij zijn geweest.

Onvoltooid verleden tijd.

Ik was.
 (gij waart).
 hij (zij, het, men) was.
 wij waren.
 gij waart.
 zij waren.

Voltooid verleden tijd.

Ik was geweest.
 (gij waart geweest).
 hij (zij, het, men) was geweest.
 wij waren geweest.
 gij waart geweest.
 zij waren geweest.

Onvoltooid toek. tijd.

Ik zal zijn.
 (gij zult zijn).
 hij (zij, het, men) zal zijn.
 wij zullen zijn.
 gij zult zijn.
 zij zullen zijn.

Voltooid toek. tijd.

Ik zal geweest zijn.
 (gij zult geweest zijn).
 hij (zij, het, men) zal geweest zijn.
 wij zullen geweest zijn.
 gij zult geweest zijn.
 zij zullen geweest zijn.

Onvolt. verled. toek. tijd.

Ik zou(de) zijn.
 (gij zoudt zijn).
 hij (zij, het, men) zou(de) zijn.
 wij zouden zijn.
 gij zoudt zijn.
 zij zouden zijn.

Voltooid verled. toek. tijd.

Ik zou(de) geweest zijn.
 (gij zoudt geweest zijn).
 hij (zij, het, men) zou(de) geweest
 wij zouden geweest zijn. [zijn.
 gij zoudt geweest zijn.
 zij zouden geweest zijn.

2. GEBIEDENDE WIJS.

Onvoltooid tegenwoordige tijd.

wees.
 weest of zijt.

3. AANVOEGENDE WIJS.

Onvoltooid tegenw. tijd.

. . . . , dat ik zij.
 , (dat gij zijt).
 , dat hij zij.
 , dat wij zijn.
 , dat gij zijt.
 , dat zij zijn.

Voltooid tegenw. tijd.

. . . . , dat ik geweest zij.
 , (dat gij geweest zijt).
 , dat hij geweest zij.
 , dat wij geweest zijn.
 , dat gij geweest zijt.
 , dat zij geweest zijn.

Onvoltooid verleden tijd.	Voltooid verleden tijd.
. . . . , dat ik ware. , dat ik geweest ware.
. . . . , (dat gij waret). , (dat gij geweest waret).
. . . . , dat hij ware. , dat hij geweest ware.
. . . . , dat wij waren. , dat wij geweest waren.
. . . . , dat gij waret. , dat gij geweest waret.
. . . . , dat zij waren. , dat zij geweest waren.

ONBEPAAALDE WIJS.

wezen of zijn.
geweest zijn.

DEELWOORDEN.

Tegenwoordig deelwoord: zijnde of wezende.

Verleden deelwoord: geweest.

OPMERKING. De vervoeging van 't hulpwerkwoord *zullen* blijkt reeds uit het bovenstaande. Het werkwoord *zullen* mist de vormen der gebiedende en der aanvoegende wijs, en bezit alleen als deelwoord *sullende*.

VIER EN TWINTIGSTE LES.

ZWAKKE WERKWOORDEN.

161. Naar hunne vervoeging onderscheidt men al de werkwoorden onzer taal in twee groepen:

- a. Zwakke of gelijkvloeiende.
- b. Sterke of ongelijkvloeiende.

162. Een werkwoord is zwak, als het in de vervoeging, d. i. in al zijne vormen *denzelfden stam* behoudt, bijv.:

ploeg — *ploegde* — *ploegden* — *geploegd*.
leer — *leerde* — *leerden* — *geleerd*.

Hier was de stam: *ploeg* en *leer*.

Evenzoo:

zaai — *zaaide* — *zaaiden* — *gezaaid*.
loei — *loeide* — *loeiden* — *geloeid*.

Hier was de stam: *zaai* en *loei*.

163. Een werkwoord is sterk, als het in de vervoeging van stamklinker verandert en het verleden deelwoord uitgaat op *en* of *n*, bijv.:

binden — *bond* — *bonden* — *gebonden*.
geven — *gaf* — *gaven* — *gegeven*.
bevelen — *beval* — *bevalen* — *bevolen*.
schieten — *schoot* — *schoten* — *geschoten*.

164. Voorbeeld van volledige vervoeging.

Het zwakke werkwoord *leeren*.

I. AANTOONENDE WIJS.

Onvoltooid tegenw. tijd.

Ik leer.
 (gij *leert*).
 hij (zij, het, men) *leert*.
 wij *leeren*.
 gij *leert*.
 zij *leeren*.

Onvoltooid verleden tijd.

Ik *leerde*.
 (gij *leerdet*).
 hij (zij, het, men) *leerde*.
 wij *leerden*.
 gij *leerdet*.
 zij *leerden*.

Voltooid tegenw. tijd.

Ik heb geleerd.
 (gij hebt geleerd).
 hij (zij, het, men) heeft geleerd.
 wij hebben geleerd.
 gij hebt geleerd.
 zij hebben geleerd.

Voltooid verleden tijd.

Ik had geleerd.
 (gij hadt geleerd).
 hij (zij, het, men) had geleerd.
 wij hadden geleerd.
 gij hadt geleerd.
 zij hadden geleerd.

Onvoltooid toek. tijd.

Ik zal leeren.

(gij zult leeren).

enz.

Voltooid toek. tijd.

Ik zal geleerd hebben.

(gij zult geleerd hebben).

enz.

Onvoltooid verl. toek. tijd.

Ik zou leeren.

(gij zoudt leeren).

enz.

Voltooid verl. toek. tijd.

Ik zou geleerd hebben.

(gij zoudt geleerd hebben).

enz.

2. GEBIEDENDE WIJS.

Onvoltooid tegenw. tijd.

leer.

leert.

3. AANVOEGENDE WIJS.

Onvoltooid tegenw. tijd.

(Ik hoop), dat ik leere.

" " (dat gij leeret).

" " dat hij leere.

" " dat wij leeren.

" " dat gij leeret.

" " dat zij leeren.

Voltooid tegenw. tijd.

(Ik hoop), dat ik geleerd hebbe.

" " (dat gij geleerd hebbet).

" " dat hij geleerd hebbe.

" " dat wij geleerd hebben.

" " dat gij geleerd hebbet.

" " dat zij geleerd hebben.

Onvoltooid verleden tijd.

(Ik hoopte), dat ik leerde.

" " (dat gij leerdet).

" " dat hij leerde.

" " dat wij leerden.

" " dat gij leerdet.

" " dat zij leerden.

Voltooid verleden tijd.

(Ik hoopte), dat ik geleerd hadde.

" " (dat gij geleerd haddet).

" " dat hij geleerd hadde.

" " dat wij geleerd hadden.

" " dat gij geleerd haddet.

" " dat zij geleerd hadden.

ONBEPAAALDE WIJS.

leeren.
geleerd hebben.

DEELWOORDEN.

Tegenwoordig deelwoord: leerende.
Verleden deelwoord: geleerd hebbende.

VIJF EN TWINTIGSTE LES.

OPMERKINGEN OVER DE ZWAKKE VERVOEGING.

165. In de *zwakke* werkwoorden behoudt men, de geheele ver-voeging door, denzelfden stam. Aan dien stam hecht men de verschil-lende vervoegings-uitgangen. De onvoltooid verleden tijd (1^e pers. enk.) wordt gevormd door aanhechting van *de* (of *te*), bijv. *Ik speelde, ik reisde, ik antwoordde; ik werkte, ik danste, ik praatte.*

166. Achter stammen, die op eenen scherpen medeklinker ¹⁾ uitgaan, wordt *de* tot *te* verscherpt, zooals blijkt uit:

praten — *praat* — *praat-te* — *gepraat.*
harken — *hark* — *hark-te* — *geharkt.*
straffen — *straf* — *straf-te* — *gestraft.*
gissen — *gis* — *gis-te* — *gegist.*
kuchen — *kuch* — *kuch-te* — *gekucht.*
visschen — *visch* — *visch-te* — *gevischt.*
snoepen — *snoep* — *snoep-te* — *gesnoept.*

OPMERKINGEN. 1. Als de stam op *t* eindigt, heeft men in den onvolt. verleden tijd twee letters *t*. (Eenzoo twee letters *d*, als de stam op *d* eindigt: *smeed-de*).

¹⁾ De scherpe medeklinkers vindt men in de uitdrukking: 't *kofschip* (= koop-vaardijschip).

2. Als de stam op *d* of *t* eindigt, voegt men er in 't verleden deelwoord geene *d* of *t* meer achter: *gehaat*, *geacht*, *gesmeed*, *gebloed*. Evenzoo: de *gehate* man, het *gesmede* hoefijzer, de *geachte* koopman, het *gestrande* schip, enz.

167. Van de werkwoorden *reizen*, *vreezen*, *huizen* enz.
leven, *beven*, *loven* enz.

gaat de *z* in *s* en de *v* in *f* over, telkens als deze letters tot de stamlettergreep gaan behooren, bijv.: Ik *reis*, ik *leef*, *gereisd*, *gevreesd*, *gehuisd*; *geleefd*, *gebeefd*, *geloofd*, enz.

OPMERKING. Deze *s* en deze *f* worden onechte *s*, onechte *f* genoemd, en men plaatst er in de vervoeging de of *d* achter, bijv.: *reisde*, *beefde*, *gereisd*, enz.

168. De verleden deelwoorden gaan (bij de zwakke vervoeging) op *d* of *t* uit, al naardat de verleden tijd gevormd wordt door aanhechting van *de* of *te*. Vóór den stam komt gewoonlijk nog *ge*, bijv.: *gezaaid*, *geschaad*, *gebreed*; *gekapt*, *geplant*, *gegaapt*.

ZES EN TWINTIGSTE LES.

OPMERKINGEN OVER DE STERKE VERVOEGING.

169. In § 163 is gezegd, wat men verstaat door een *sterk* werkwoord ¹⁾. Tot het *vervoegen* van een sterk werkwoord dient men eenige grondvormen te kennen. Deze grond- of stamvormen leert men het best door het gebruik. Ze zijn bijv. van *binden*, *breken*, *lezen*, als volgt:

1. bind	—	2. bond	—	3. bonden	—	4. gebonden.
breek	—	brak	—	braken	—	gebroken.
lees	—	las	—	lazen	—	gelezen.

¹⁾ Men noemt de *sterke* werkwoorden ook wel *ongelijkvloeiende*, omdat zij van stamklinker veranderen. De *zwakke* werkw. heeten *gelijkvloeiende*. Waarom?

170. De gang der vervoeging van een sterk werkwoord is dezelfde als die van een zwak werkwoord (zie § 164). De leerling kan zich daar zelf in oefenen. Hij schrijve bijv. de volledige vervoeging eens op van: *binden, breken of lezen*.

171. De leerling schrijve verder op de grondvormen van:

zingen, bergen, spreken, meten, prijzen, kiezen, buigen, dragen, vangen, vallen, laten, loopen, heeten, scheiden.

OPMERKING. Het valt in 't oog, dat in den verleden tijd verschillende klinkers gebruikt worden. Ook, dat het verleden deelwoord altijd op *en* (of *n*) uitgaat. Van de beide laatste werkwoorden is de verleden tijd als die van een *zwak* werkwoord geworden (zie ook § 173).

172. Bij de vervoeging van enkele sterke werkwoorden valt iets op te merken. Er hebben kleine *afwijkingen* plaats; dit kan blijken uit de opgave hunner grondvormen:

<i>komen</i>	— kwam	— kwamen	— gekomen,
<i>zien</i>	— zag	— zagen	— gezien,
<i>eten</i>	— at	— aten	— gegeten,
<i>verliezen</i>	— verloor	— verloren	— verloren,
<i>vriezen</i>	— vroor	— vroren	— gevroren,
<i>houden</i>	— hield	— hielden	— gehouden.

173. Eenige sterke werkwoorden hebben den ouden sterken vorm van den verleden tijd verloren en hebben nu een' verleden tijd als van een *zwak* werkwoord, als:

lachen	— <i>lachte</i>	— <i>lachten</i>	— gelachen,
laden	— <i>laadde</i>	— <i>laadden</i>	— geladen,
malen	— <i>maalde</i>	— <i>maalden</i>	— gemalen,
bakken	— <i>bakte</i>	— <i>bakten</i>	— gebakken,
vouwen	— <i>vouwde</i>	— <i>vowden</i>	— gevouwen,
spannen	— <i>spande</i>	— <i>spanden</i>	— gespannen,
bannen	— <i>bande</i>	— <i>banden</i>	— gebannen,

zouten — *zoutte* — *zoutten* — gezouten,
 braden — *braadde* — *braadden* — gebraden,
 brouwen — *brouwde* — *brouwden* — gebrouwen.

174. Bij het sterke werkwoord *waaien* is het verleden deelwoord zwak geworden:

waaien — woei — woeien — *gewaaid*,
 waaide — waaiden — *gewaaid*.

OPMERKING. Van de oorspronkelijk zwakke werkwoorden *jagen* en *vragen* bestaat ook een sterke onvoltooid verleden tijd:

jagen — *joeg* — *joegen* — gejaagd,
 jaagde — jaagden — gejaagd;
 vragen — *vroeg* — *vroegen* — gevraagd,
 vraagde — vraagden — gevraagd.

175. Enkele werkwoorden worden zoowel sterk als zwak vervoegd:

krijschen — kreesch — kreschen — gekreschen,
 krijschte — krijschten — gekrijscht;
kruien — krooi — krooien — gekrooien,
 kruide — kruiden — gekruid;
schuilen — school — schoolden — gescholen,
 schulde — schuilden — geschuild.

176. Er is verschil van vervoeging bij verschil van beteekenis bij de volgende werkwoorden:

pluizen (uitpluizen, afpluizen) — ploos — geplozen,
pluizen (pluisjes afgeven) — pluide — gepluisd.

OPMERKING. Zoo zegt men: De matroos *ploos* een eindje touw; de hond *ploos* een beentje, en: Deze oude zakdoek *pluist*, deze servetten *pluizen*.

stijven (stijf maken) — steef — gesteven,
stijven (iemand aanzetten) — stijfde — gestijfd.

OPMERKING. Zoo wordt het linnen *gesteven*. Iemand wordt in het kwaad *gestijfd*; men *stijfde* hem in een boos opzet. — Ook het werkwoord *verstijven* wordt zwak vervoegd: Men vond hem *verstijfd* van de koude.

OPMERKING. *Zieden* (hevig koken, fel laten koken) vindt men in: *zeepziederij*, *zoutziederij*, *ziedende olie*. Evenzoo: eene *zode* (kooksel) visch, *gezoden* koek. —
 Figuurlijk: hij *ziedt*, hij *ziedde* van toorn.

<i>wassen</i> (groeien)	— wies	— wiesen	— gewassen,
<i>wasschen</i> (reinigen)	— wiesch	— wieschen	— gewasschen,
	waschte	— waschten	— gewasschen,
<i>heffen</i>	— hief	— hieven	— geheven,
<i>raden</i>	— ried	— rieden	— geraden,
	raadde	— raadden	— geraden.

B I J Z O N D E R H E D E N.

ZWAKKE EN STERKE VERVOEGING.

179. De werkwoorden, die beginnen met de lettergrepen: *be-*, *er-*, *ge-*, *her-*, *ont-* en *ver-* missen *ge* in 't verleden deelwoord, als:

<i>bekennen</i>	— bekende	— bekenden	— <i>bekend</i> ,
<i>erlangen</i>	— erlangde	— erlangden	— <i>erlangd</i> ,
<i>geleiden</i>	— geleidde	— geleidden	— <i>geleid</i> ,
<i>herwinnen</i>	— herwon	— herwonnen	— <i>herwonnen</i> ,
<i>ontkomen</i>	— ontkwam	— ontkwamen	— <i>ontkomen</i> ,
<i>verliezen</i>	— verloor	— verloren	— <i>verloren</i> .

180. Bijzondere aandacht verdient de vervoeging van:

<i>beeldhouwen</i>	— beeldhouwde	— gebeeldhouwd,
<i>dwarsdrijven</i>	— dwarsdrijfde	— gedwarsdrijfd,
<i>pluimstrijken</i>	— pluimstrijkte	— gepluimstrijkt.

181. Ook lette men op de vervoeging van:

<i>herbergen</i>	— herbergde	— geherbergd,
<i>glimlachen</i>	— glimlachte	— geglimlacht,
<i>beraadslagen</i>	— beraadslaagde	— beraadslaagd,
<i>wanhopen</i>	— wanhoopte	— gewanhoopt.

182. Samenkoppelingen als: *slaapwandelen*, *broodbakken*, *koord-dansen* worden in de vervoeging opgelost, als: *Dit kind wandelt in den slaap. Hij bakt brood. Zij danste op de slappe koord.*

ZEVEN EN TWINTIGSTE LES.

ONREGELMATIGE WERKWOORDEN.

183. Er zijn eenige werkwoorden, die in 't oog loopend afwijken van de gewone zwakke of sterke vervoeging. Men noemt ze daarom *onregelmatige* werkwoorden. Er zijn zoowel *zwakke* als *sterke* onregelmatige werkwoorden.

184. Zwakke onregelmatige werkwoorden zijn:

<i>hebben</i> —	had	hadden	gehad,
<i>brenge</i> n —	bracht	brachten	gebracht,
<i>denke</i> n —	dacht	dachten	gedacht,
<i>zoeken</i> —	zocht	zochten	gezocht,
<i>koop</i> en —	kocht	kochten	gekocht.

Ook rekt men er wel toe:

zeggen —	zegde (zeide)	zegden (zeiden)	gezegd,
leggen —	legde (leide)	legden (leiden)	gelegd.

OPMERKING. Men lette op den overgang van **g** in **ch** vóór **t** in: *bracht* (van *brenge*n), *placht* (van *plege*n) en *mocht* (van *moge*n). Ook dient men te letten op de spelling van: *dacht*, *zocht*, *kocht*, van de werkwoorden *denke*n, *zoeken* en *koop*en.

185. Sterke onregelmatige werkwoorden zijn:

<i>mogen</i> —	mag	mocht	
	mogen	mochten	gemoogd,
<i>kunnen</i> —	kan	kon(de)	
	kunnen	konden	gekund,
<i>zullen</i> —	zal	zoude	
	zullen	zouden	(ontbreekt),
<i>weten</i> —	weet	wist	
	weten	wisten	geweten,
<i>moeten</i> —	moet	moest	
	moeten	moesten	gemoeten.

OPMERKING. De leerling zal opmerken, dat *mogen*, *kunnen* en *zullen* de *t* missen in den 3^{en} persoon enkelvoud van den onvolt. tegenw. tijd, dus: *hij mag*, *hij kan*, *hij zal*.

186. Nog behooren tot de onregelmatige werkwoorden:

<i>willen</i> —	wil	wilde (wou)	
	willen	wilden	gewild,
<i>zijn</i> —	ben	was	
	zijn	waren	geweest,
<i>doen</i> —	doe	deed	
	doen	deden	gedaan.

ACHT EN TWINTIGSTE LES.

ENKELVOUDIGE EN SAMENGESTELDE TIJDEN.

187. Een werkwoord bevat enkelvoudige en samengestelde tijden. Samengesteld heeten die tijden, waarin een hulpwerkwoord voorkomt. Uit het voorbeeld van vervoeging (zie § 164) blijkt, dat alleen de onvoltooid tegenwoordige en de onvoltooid verleden tijden enkelvoudige tijden zijn.

188. In de samengestelde tijden vindt men achter de vormen van het vervoegde hulpwerkwoord het verleden deelwoord of de onbepaalde wijs, bijv.: *Ik heb gespeeld, geloopt. Ik zal komen.*

189. Een werkwoord in den lijdenden vorm bevat enkel samengestelde tijden. — Men noemt *worden* ook wel hulpwerkwoord van den lijdenden vorm of van het lijdend geslacht.

190. Voorbeeld van vervoeging.

Het lijdend werkwoord *geacht worden*.

I. AANTOONENDE WIJS.

Onvoltooid tegenw. tijd.	Voltooid tegenw. tijd.
Ik word geacht.	Ik ben geacht.
(Gij wordt geacht).	(Gij zijt geacht).
Hij (zij, het, men) wordt geacht.	Hij (zij, het, men) is geacht.
Wij worden geacht.	Wij zijn geacht.
Gij wordt geacht.	Gij zijt geacht.
Zij worden geacht.	Zij zijn geacht.
Onvoltooid verleden tijd.	Voltooid verleden tijd.
Ik werd geacht.	Ik was geacht.
(Gij werdt geacht).	(Gij waart geacht).
enz.	enz.
Onvoltooid toek. tijd.	Voltooid toek. tijd.
Ik zal geacht worden.	Ik zal geacht (geworden) zijn.
(Gij zult geacht worden).	(Gij zult geacht (gew.) zijn).
enz.	enz.
Onvoltooid verl. toek. tijd.	Voltooid verl. toek. tijd.
Ik zou geacht worden.	Ik zou geacht (geworden) zijn.
(Gij zoudt geacht worden).	(Gij zoudt geacht (gew.) zijn).
enz.	enz.

2. GEBIEDENDE WIJS.

Onvoltooid tegenw. tijd.

Word geacht.

Wordt geacht.

3. AANVOEGENDE WIJS.

Onvoltooid tegenw. tijd.

Voltooid tegenw. tijd.

Ik hoop, dat ik geacht worde.

Ik hoop, dat ik geacht (geworden) zij.

„ „ (dat gij geacht wordet).
enz.„ „ (dat gij geacht (gew.) zijt).
enz.

Onvoltooid verleden tijd.

Voltooid verleden tijd.

Ik hoopte, dat ik geacht werde.

Ik hoopte, dat ik geacht (geworden)

„ „ (dat gij geacht werdet).

[ware.

„ „ (dat gij geacht (gew.) waret).

ONBEPAALENDE WIJS.

geacht worden.

geacht (geworden) zijn.

DEELWOORDEN.

geacht wordende.

geacht (geworden) zijnde.

OPMERKING. De vervoeging van een wederkeerend werkwoord, als: *zich haasten*, *zich schamen* (zie § 109), laten wij verder aan den leerling over. Evenzoo die van: *regenen*, *sneeuwen*, *waaien* en andere onpersoonlijke werkwoorden.

NEGEN EN TWINTIGSTE LES.

ONVERBUIGBARE REDEDEELEN.

191. *Bijwoorden, voorzetsels, voegwoorden en tusschenwerpsels* worden ook wel onverbuigbare rededeelen genoemd (zie § 39—40). — Eerst wordt nu gehandeld over *bijwoorden* en *voorzetsels*, daarna volgt iets over de beide laatste rededeelen.

SOORTEN VAN BIJWOORDEN.

192. Een bijwoord kan dienen ter bepaling van een werkwoord, van een bijvoeglijk nw., een ander bijwoord of een telwoord, bijv.: *Snel* loopen. *Eene buitengewoon mooie* bloem. *Verbazend snel* loopen. *Zeer vele* bloemen.

193. Naar hunne beteekenis worden de bijwoorden onderscheiden in verschillende soorten. De voornaamste zijn:

a. Bijwoorden van plaats, als: *hier, daar, boven, beneden, binnen, buiten, alom, overal, ergens, nergens; hierheen, daarheen, hemelwaarts, noordwaarts, ginds; wijd en zijd, heinde en ver, dichtebij; van hier, van daar, enz.*

OPMERKING. De bijwoorden van plaats antwoorden op de vragen: *waar, waarheen, hoever, van waar?*

194. b. Bijwoorden van tijd, als: *ooit, nooit, immer, nimmer, eens, toen, thans, tegenwoordig, vroeger, eertijds, voorheen, voortaan, weldra, eindelijk; onophoudelijk, voortdurend, steeds, zelden, vaak, altoos, gewoonlijk; sinds, sedert; van heden af, tot morgen.*

OPMERKING. De bijwoorden van tijd antwoorden op de vragen: *wanneer, hoe lang, hoe dikwijls, sinds of tot wanneer?*

195. *c.* Bijwoorden van hoedanigheid of wijze. Deze Bijwoorden komen veelal in vorm met bijvoeglijke naamwoorden overeen. Zij antwoorden op de vraag *hoe, op welke wijze*, als: Hij heeft *mooi, vlug, schuin, leesbaar, langzaam, duidelijk* geschreven.

196. *d.* Bijwoorden van graad. Deze bijwoorden bepalen den graad (mate) eener eigenschap of werking, als: *zeer, bijna, schier, nauwelijks, buitengemeen, buitengewoon, ongewoon, geenszins, uitermate, op verre na*, enz.

197. De bijwoorden van hoedanigheid hebben trappen van vergelijking. De vorming van deze trappen is dezelfde als die van de bijvoeglijke nw. (zie § 107 en § 108), als: *Vlug* loopen, *vlugger* loopen, *het vlugst* loopen. *Zwaar* werken, *zwaarder* werken, *het zwaarst* werken.

OPMERKING. Zooals blijkt, wordt de overtreffende trap van het bijwoord door het woordje *het* voorafgegaan.

198. Men lette op het verschil tusschen:

Ik ben *ten hoogste* tevreden,
Ik ben *op zijn hoogst* tevreden,
Ik ben *hoogstens* tevreden,
Ik ben *hoogst* tevreden.

199. Onregelmatige trappen hebben de bijwoorden: *weinig gaarne, dikwijls*, als:

weinig, minder, minst;
gaarne, liever, het liefst;
dikwijls, meermalen, het meest, of:
vaker, het vaakst.

OPMERKING. Ook *veel* komt als bijwoord voor, bijv.: *Hij heeft veel gesproken*; — en heeft als trappen:

veel — meer — het meest.

DERTIGSTE LES.

HET VOORZETSEL.

200. In de volgende zinnen vindt ge voorzetsels gebruikt:

De pannen *op* het dak, de schilderij *aan* den wand, de gordijn *vóór* het raam, de twisten *tijdens* het Bestand, het luiden *vóór* kerk-tijd, enz.

Hij denkt *aan* mijn verzoek. Ik reken *op* uw woord. De gierigaard haakt *naar* schatten. Menigeen geloof *aan* dwaze voorspellingen. Bekommer u niet *over* hem. Ik maak staat *op* u.

Hij is tevreden *met* zijn lot. Hij is verzot *op* boeken. Hij is schuldig *aan* de misdaad. Hij is bang *voor* straf. Menigeen is blind *voor* gevaar. Deze heer is vriendelijk *jegens* iedereen. Deze knaap is traag *in* het leeren, enz.

N. B. De schuin gedrukte woordjes zijn voorzetsels.

201. Als voorzetsels komen voor: *aan, achter, bij, door, in, jegens, mel, na, naar, om, op, over, tegen, tot, tusschen, uit, van, voor, zonder,* enz. Evenzoo: *trots, spijt, namens, wegens,* enz., alsook: *gedurende, volgens, betreffende.*

OPMERKING. In de zinnen: Steek de lamp *aan*. De boot is *aan*. Trek uwe schoenen *aan*, enz. is *aan* als bijwoord gebezigd, het behoort bij het werkwoord.

Kunt ge nu ook *achter, bij* enz. als bijwoord bezigen?

202. Ook uitdrukkingen kunnen den dienst van voorzetsel verrichten, als: *in spijt van, in weerwil van, uit hoofde van, ten gevolge van,* enz. Gebruik deze in voorbeelden.

203. De meeste voorzetsels worden thans gevolgd door den 4^{en} nvl., als: *op den toren, aan den muur, met den hamer.* Nog zijn er vele

uitdrukkingen, waarin een voorzetsel den 3^{en} nvl. regeert, als: *bij monde*, *in* geschrifte, *in* aller ijl, *met* voorbedachten rade, *ten* (= te den) dienste, *ter* (= te der) zake, *ten* (= te den) gevolge, *van* goeden huize, enz.

OPMERKING. Men zie over *ten* en *ter* § 79 en § 80.

EEN EN DERTIGSTE LES.

HET VOEGWOORD. HET TUSSCHENWERPSEL.

204. Voegwoorden dienen tot het verbinden van zinnen (of zinsleden) en tevens drukken zij de betrekking tusschen zinnen uit.

VOORBEELDEN. *De vogels vliegen in de lucht, en de visschen zwemmen in het water. De horens van de herten zijn gevuld, maar die der runderen zijn hol. De aarde is eene planeet, want zij draait om de zon. Diamanten worden schaars gevonden, derhalve zijn ze kostbaar.*

OPMERKING. Dat ook zinsleden door voegwoorden verbonden kunnen worden, blijkt uit: *Twee en twee is vier. De kaaiman of krokodil is een vreeselijk monster. Deze ijverige en oplettende jongen maakt snelle vorderingen. Zij was een braaf, maar arm meisje.*

Verder komen als voegwoord voor: *noch, doch, immers, dus, waar, wanneer, omdat, zoodat, indien, opdat, ofschoon, als, evenals, alsof, voor zooverre als*, enz.

VRAAG. Kunt ge ze ook in kleine zinnen bezigen?

205. Tusschenwerpsels zijn: *a.* gevoelsklanken, *b.* klanknabootsingen.

a. Men bezigt gevoelsklanken bij het uitdrukken van:
 vreugde, als: *ha, hoezee!*
 smart of beklag: *helaas! wee! o wee! au! aaww! ach, ach!*
 verwondering: *hé! ah, aha!*
 twijfel: *ei, ei! hm!*
 verlangen: *och! eilieve!*
 afkeer: *ba! foei! br!*

b. Klanknabootsingen zijn: *bons! plof! krik! krak! poef! paf! rombom! boem!* enz. Deze en dergelijke tusschenwerpsels brengen levendigheid en aanschouwelijkheid aan.

TWEE EN DERTIGSTE LES.

OVER DEN VOLZIN.

206. *Onderwerp* en *gezegde*, *voorwerp* en *bepalingen* zijn leden van eenen volzin. *Onderwerp* en *gezegde* heeten de hoofdden, — *voorwerp* en *bepalingen* worden bijleden genoemd (§ 26 en § 29).

Hoofd- en *bijleden* van eenen volzin kunnen van bepalingen vergezeld gaan. Als bepalingen bij het onderwerp komen voor (zie § 29): *bijv. nw.*, *zelfst. nw. in den 2^{en} nv.*, *zelfst. nw. met een voorzetsel*, *hoofdtelwoorden*, *ranggetallen*, *bijvoeglijke voornw.*, *deelwoorden*.

207. Als bepaling bij het vervoegde werkwoord noemden wij het *voorwerp* (zie § 29 en § 30). Behalve het voorwerp (= lijdend voorwerp in den 4^{en} nvl.) zijn er nog bepalingen in den 2^{en} en 3^{en} nvl., als: *Gedenk mijner. Die taal past u niet* (§ 89).

208. Nog andere bepalingen kunnen bij het vervoegde werkwoord voorkomen. Zij duiden aan:

- a. De plaats: De mol leeft *in den grond* (waar?).
De rivieren stroomen *naar den Oceaan*
(waarheen?).
De kinderen komen *uit de school* (van waar?).
- b. Den tijd: De boomen bloeien *in het voorjaar*
(wanneer?).
De morgenschool duurt *drie uur* (hoe lang?).
- c. De oorzaak: Het water befrist *door de koude* (waardoor?).
De vrouw beefde *van schrik* (waardoor?).
- d. Het middel: Ik schrijf *met de pen* (waarmede?).
De jager schiet *met een geweer* (waarmede?).
- e. De hoeveelheid: Dit boek kost *eenen gulden* (hoeveel?).
Dit brood weegt *drie kilo* (hoeveel?).
- f. De hoedanigheid: De jongens hebben *vlijtig* geleerd (hoe?).
Zij hebben *met overleg* gewerkt (hoe?).
- g. Den graad of de mate: Het heeft *erg* geregend (in welke mate?).
Deze vrouw was *zeer* bedroefd.

209. Bepalingen van voorwerpen of andere bepalingen heeten bijbepalingen. Men vindt er in de volgende zinnen:

- Hij slaat den hond *des buurmans*.
Hij geeft den zoon *des timmermans* het boek.
De perziken bloeien in het *vroege* voorjaar.
Dit meisje schrijft met eene *stompe* pen.
Dit boek kost eenen *halven* gulden.
Die jongens hebben *zeer* vlijtig gewerkt.
De arend is een *grootte* vogel.

210. Onder de verschillende bepalingen verdient de bepaling van gesteldheid bijzondere vermelding. Zij staat altijd in betrekking met de werking en duidt aan, *hoe of in welken toestand* eene zelfstandigheid wordt gedacht.

VOORBEELDEN.

- a.* Ik noem hem *mijnen weldoener*.
Ik acht hem *mijnen besten vriend*.
De Koning benoemde hem *tot zijnen adjutant*.
- b.* De jongen kwam *ziek* thuis.
De hond kwam *hijgend* aanloopen.
Het kind stond *schreiend* in een' hoek.
- c.* De jager schoot den haas *dood*.
De knecht verft de deur *groen*.
Hij drinkt het glas *leeg*.

OPMERKING. Onder *a.* behooren de bepalingen van gesteldheid bij het *voorwerp* en staan dus in den 4^{en} naamval; onder *b.* behooren zij bij het *onderwerp* en zijn dus 1^e naamval; onder *c.* behooren zij bij het *voorwerp* en zijn dus weer 4^e naamval.

211. In den volzin kan ook uitgedrukt zijn, dat het gezegde niet bij het onderwerp past, bijv.: De aarde is *niet plat*. De walvisch is *geen visch*. Het ijs is *nooit warm*. — In dit geval zijn de volzinnen ontkennend.

212. Een volzin kan naar den vorm zijn:

- a.* Bevestigend: De hemel is hoog. Het paard loopt snel.
- b.* Vragend: Is de hemel hoog? Loopt het paard snel?
- c.* Ontkennend: Deze ster is niet klein. De aarde is geene ster.
- d.* Vragend-ontkennend: Is de aarde niet rond? Loopt het paard niet snel?

213. Bij één onderwerp kunnen voorkomen:

- a.* Twee of meer gezegden: De boer *ploegt, egt en zaait*. Dit brood is *goedkoop, smakelijk en gezond*.
- b.* Twee of meer bepalingen: De *warme en vriendelijke* zon scheen helder. De slag *van den nachtegaal en den leeuwewik* is helder. Het noorden *van Europa en van Azië* is zeer koud.

214. Bij één gezegde kunnen voorkomen:

a. Twee of meer onderwerpen: *De tijger en de leeuw zijn bloeddorstig.*

b. Twee of meer voorwerpen: *Deze vrouw verkoopt appels en peren.*

c. Twee of meer bepalingen: *Deze vogels nestelen in hagen en struiken.* Het brood is een *gezond* en *smakelijk* voedsel.

OPMERKING. Men noemt de volzinnen in de § 213 en § 214 enkelvoudige zinnen met *veelvoudig onderwerp*, *veelvoudig gezegde*, *veelvoudig voorwerp*, *veelvoudige bepaling*.

215. Het komt voor, dat uit een' volzin één of ander noodzakelijk bestanddeel (bijv. *onderwerp*, *koppelwoord*, *gezegde*) is weggelaten, 'twelk in de gedachte moet aangevuld worden, als:

Goed zoo!	= <i>Dat is goed zoo!</i>
God dank!	= <i>God zij dank!</i>
Goeden avond.	= <i>Ik wensch u goeden avond.</i>
Naar huis!	= <i>Ga naar huis.</i>
Uw geld, of uw leven!	= <i>Geef uw geld, of geef uw leven!</i>
Brand, brand!	= <i>Hier is brand, er is brand in dit huis!</i> enz.

Men noemt deze en dergelijke zinnen onvolledige zinnen. De spreker bezigt ze ter wille der korthed, of wel, als hij hevig ontsteld is door schrik, toorn, enz.

DRIE EN DERTIGSTE LES.

DE SAMENGESTELDE VOLZIN.

216. Een volzin is enkelvoudig, als hij de uitdrukking is van ééne enkele gedachte, als: *Het paard trekt. De zon is schitterend.*

Deze ezels is en blijft koppig. De zwaluw en de ooievaar zijn trekvogels. De koe geeft ons hare huid, haar vleesch en haar vet.

OPMERKING. Al de zinnen in de vorige les zijn enkelvoudige volzinnen.

217. Een volzin is samengesteld, als hij bestaat uit twee of meer enkelvoudige zinnen, die een goed geheel vormen. Die enkelvoudige zinnen zijn dan de leden van den samengestelden volzin.

VOORBEELDEN. 1. *De storm loeit, en de regen klettert.* 2. *Een struis kan niet vliegen, maar hij kan des te sneller loopen.* 3. *Deze kip kan niet vliegen, want men heeft haar de wieken gekort.* 4. *Deze twee jongens zijn traag, derhalve zijn ze achterlijk bij de overige leerlingen.*

218. Het gebeurt meermalen, dat een onderwerp, een gezegde, een voorwerp, of verschillende soorten van bepalingen, *door eenen zin worden uitgedrukt.* Dergelijke zinnen vormen dan een deel van eenen anderen zin; men noemt ze daarom bijzinnen. De tegenstelling van eenen bijzin is een hoofdzin.

In de samengestelde volzinnen:

Wie kaatst, moet den bal verwachten,

De knaap, die niet leeren wil, blijft onwetend,

De dokter kwam, toen het te laat was,

zijn: Wie kaatst, die niet leeren wil, toen het te laat was, bijzinnen. Zij kunnen op zich zelf niet begrepen worden, zij hebben alleen betekenis als deelen van een' anderen zin. Welke zijn hier de hoofdzinnen?

OPMERKING. In plaats van bijzinnen heeten zij ook wel: afhankelijke zinnen of ondergeschikte zinnen. De betrekking van den bijzin tot den hoofdzin heet onderschikking.

219. Wanneer de leden of enkelvoudige zinnen van eenen samengestelden volzin ten opzichte van elkaar van gelijken rang of van gelijke waarde zijn, heeten zij bijschikkend of nevenschikkend verbonden (zie § 217).

OPMERKING. Het is duidelijk, dat ook twee bijzinnen van denzelfden rang nevenschikkend verbonden kunnen zijn, bijv.: Het is lang geleden, *dat ik u gezien heb* **en** *dat ik iets van u hoorde*. Ik hoop, *dat gij uw best zult doen*, **en** *dat gij zult slagen*.

220. a. *De jager* gaat des morgens op jacht.
De jager keert des avonds vermoeid terug.
- b. De vader *kwam*.
 De zoon *kwam* niet.
- c. Dit *zijn* goede pennen.
 Dat *zijn* slechte pennen.
- d. *Ik ken* zijnen vader wel.
Ik ken zijne moeder niet.
- e. *In de lente* botten de boomen uit.
In de lente bloeien de eerste veldbloemen.

In de zinnen *a*, *b*, *c*, *d* en *e* ziet ge telkens gelijke leden. Welke? Als deze zinnen tot samengestelde volzinnen worden verbonden, behoeft het gemeenschappelijke lid, ter wille der korthed, maar ééns uitgedrukt te worden. Dit blijkt uit :

- a. De jager gaat des morgens op jacht en *keert des avonds vermoeid terug*.
- b. De vader kwam, maar *de zoon niet*.
- c. Dit zijn goede pennen, maar *dat slechte*.
- d. Ik ken zijnen vader wel, maar *zijne moeder niet*.
- e. In de lente botten de boomen uit en *bloeien de eerste veldbloemen*.

N. B. Men noemt deze zinnen wel samengetrokken volzinnen.

221. Het gebeurt ook, dat eene gedachte onvolkomen wordt uitgedrukt en de zin geheel en al den vorm heeft van eene bepaling. Het is dan, alsof zulk een zin nog in den knop zit (denk aan bloemen!) en nader ontwikkeld moet worden.

VOORBEELDEN.

- a. *Goed te leeren* is mijn plicht.
 De vraag was, *wat nu te doen*.
 Ik hoop *u weder te zien*.
 Hij schaamt zich, *gelogen te hebben*.

OPMERKING. Als deze *beknopte* zinnen ontwikkeld worden, blijkt het, dat zij den dienst verrichten van: *onderwerp, naamw. gezegde, voorwerp en bepaling*.

- b. Hij bewoont een huis, *aan den dijk gelegen*.
 Wij zagen eene troep jongens, *spelende in het gras*.
 Hij is geen jongen, *om dat te doen*.

OPMERKING. Deze *beknopte* zinnen kunnen tot *bijvoeglijke* bijzinnen worden uitgewerkt.

- c. *Vóór te vertrekken* kom ik nog bij u.
Met zoo te spreken, doet gij verkeerd.
 Wij eten *om te leven*.
 Hij is te jong *om alleen te reizen*.
Ofschoon jong (zijnde), is hij zeer ernstig.
 Gij kunt, *mits matig levende*, nog oud worden.

OPMERKING. Deze *beknopte* zinnen kunnen tot *bijwoordelijke* zinnen worden uitgewerkt, als:

- Voordat ik vertrek*, kom ik nog bij u.
Als gij zoo spreekt, doet gij verkeerd.
 Wij eten, *opdat wij leven*.
 Hij is (zoo) jong, *dat hij niet alleen kan reizen*.
Ofschoon hij jong is, is hij zeer ernstig.
 Gij kunt, *mits gij matig leeft*, nog oud worden.

N. B. In de *beknopte* zinnen komt het werkwoord voor in den vorm van de *onbepaalde wijs*, ook wel als *tegenwoordig* of *verleden deelwoord*

AANHANGSEL.

I. GESLACHTEN.

De zelfstandige naamwoorden zijn mannelijk, vrouwelijk of onzijdig. Hier volgen eenige gemakkelijke regels voor het mannelijk en het vrouwelijk geslacht. Voor het onzijdig geslacht zijn geen regels noodig; het gebruik leert, welke woorden onzijdig zijn.

A. *Mannelijk* zijn:

a. naar de beteekenis:

1. De namen van mannen en mannelijke bedieningen, als: *Gerrit*, *bediende*, *knecht*, *koetsier*, *timmerman*.

2. De namen van groote en sterke dieren, als: *olifant*, *arend*, *haai*, *kameel*, *ooievaar*.

3. De namen van boomen, als: *berk*, *eik*, *wilg*.

Uitzondering. *Linde* en *tamarinde* zijn vrouwelijk.

4. De namen van dagen, maanden en jaargetijden, als: *des Zondags*, *in den herfst*;

Doch onze Noordsche Mei, helaas,

is arm aan zonneschijn,

Hij kan zoo koud, zoo droef, zoo guur,

hij kan November zijn.

DE GENESTET.

Uitz. *Lente* is vrouwelijk.

5. De namen van bergen, als: *Etna*, *Vesuvius*, *Rigi*.

b. naar de vorming.

1. De zelfstandige naamwoorden, die op *aar*, *aard*, *erd* uitgaan, als: *lessenaar*, *boezelaar*, *evenaar*; *mutsaard*, *beiaard* (klokkenspel); *mosterd*, *baaierd* (warreklomp).

2. De zelfst. nw., die op *el* en *er* eindigen en namen zijn van werktuigen, als: *beitel*, *beugel*, *gordel*, *hengel*; *gieter*, *hamer*, *stamper*, *kijker*.

Uitz. *Sikkel* (kleine zeis), *schoffel*, *ladder* zijn vrouwelijk.

3. De zelfst. nw. met den uitgang *em*, *lm* of *rm*, als: *bezem*, *balsem*; *galm*, *helm*; *vorm*, *arm*.

4. Alle samengestelde woorden, waarvan het laatste lid mannelijk is, als: *bakkersknecht*, *jachthond*, *beukeboom*.

Uitz. *Kerkhof* en *vierkant* zijn onzijdig.

B. Vrouwelijk zijn:

a. naar de beteekenis:

1. De namen van vrouwen en van vrouwelijke bedieningen, als: *Anna*, *meid*, *tante*, *nicht*, *spinster*.

2. De namen van kleine en zwakke dieren, als: *musch*; *mees*, *muis*, *mug*, *vlieg*, *bij*.

Uitz. *Worm*, *kikvorsch*, *vlinder* zijn mannelijk.

3. Vele namen van vruchten en planten, als: *peer*, *pruim*, *kers*, *druif*, *bes*, *prei*, *raap*, *selderij*, *andijvie*, *kool*.

Uitz. *Citroen*, *meloen*, *pompoen*, *appel* en *eikel* zijn mannelijk.

4. De namen van muziekinstrumenten, als: *piano*, *trompet*, *viool*, *klarinet*.

Uitz. *Horen* is mannelijk, *orgel* is onzijdig.

5. De namen van vaartuigen, die niet op *er* uitgaan, als: *schuit*, *aak*, *sloep* (*tweemaster*, *driemaster*, *lichter* zijn mannelijk).

b. naar de vorming:

1. De zelfstandige naamwoorden, die op *ei* of *heid* uitgaan, als: *cichorei, vallei, pastei, galei; vlugheid, goedheid, bitterheid.*

2. De zelfst. nw., die op *be, de* of *te* eindigen, als: *webbe, ebbe; wedde, schade; hoogte, dikte.*

3. De zelfst. nw., die op *ij* of *teit* uitgaan, als: *brouwerij, weverij, slavernij; societeit.*

Onze koning heeft den titel van: Zijne Majesteit (v).

4. De zelfst. nw., die op *nis* of *uw* eindigen, als: *duisternis, beeltenis, vuilnis; schaduw, peluw, zwaluw, zenuw.*

Uitz. *Vonnis* is onzijdig.

5. Alle zelfst. nw., die op *ie* of *iek* eindigen, als: *koffie, lerie, olie; fabriek, muziek, republiek.*

6. Alle zelfst. nw., die ontstonden door 't plaatsen van *ing* of *st* achter den stam van een werkwoord, als: *redding, belooning, teekening, vertelling; komst, kunst, vangst.*

Uitz. *Dienst* van *dienen* en dus ook *godsdiens*t, *cerediens*t zijn mannelijk. Ook *last* en *twist* zijn mannelijk.

7. Alle samengestelde woorden, waarvan het laatste lid vrouwelijk is, als: *groenvrouw, huisrat, boekenkast, boekdrukkerij.*

II. HOOFDLETTERS.

Gij weet reeds, dat alle eigennamen met hoofdletters geschreven worden, als: *Marie, Johan, Rotterdam, Utrecht, Gelderland; Januari, Mei, Maandag, Zaterdag; de Maas, de Rijn, de Zuiderzee, de Hartz, enz. enz.*

Men schrijft bovendien met eene hoofdletter:

1. Het eerste woord van elken volzin, van elken versregel en van elke aanhaling, zooals blijkt uit de volgende voorbeelden:

Arbeid is de beste loterij. **E**en gestadige drup holt den hardsten steen uit.

*E*en jong hondeke kan leeren springen,
*E*en jong vogeltje kan leeren zingen,
*E*en jonge papegaai leert menschenpraat;
Maar, als men oud is, komt leeren te laat.

God sprak: „**D**aar zij licht.” De generaal vroeg: „**W**aar is de vijand?”

OPMERKING. Aangehaalde woorden plaatst men tusschen aanhalingsteekens.

2. De bijvoeglijke naamwoorden, die van eigennamen zijn afgeleid; als: de *Fransche* taal, een *Duitsch* woordenboek, *Noordhollandsche* kaas, *Noordbrabantsch* bier, de *Oostindische* eilanden, de *Noordamerikaansche* Staten.

3. De namen van het Opperwezen, alsmede de voornaamwoorden *hij*, *hem*, *die*, *dien*, zoo deze den naam van het Opperwezen vervangen, als: *God*, de *Almachtige*, de *Eeuwige*, de *Voorzienigheid*; *God* is goed, *Hij* is ons aller *Vader*.

4. Wanneer familie-namen uit twee woorden bestaan, schrijft men deze beide met eene hoofdletter, als: *De Groot*, *De Ruyter*, *Van Galen*, *De Witt*.

5. Bestaat een familie-naam uit drie deelen, zoo schrijft men het eerste en derde woord alleen met eene hoofdletter, als: *Van der Does*, *Op den Heuvel*.

6. Voor aardrijkskundige namen gelden ook de regels van no. 4 en 5, aldus schrijft men: *Noord-Holland*, de *Caspische Zee*, de *Golf du Lion*, de *Kaap de Goede Hoop*.

7. Alle titels van boeken, namen van schepen, huizen, herbergen, hotels, koffiehuisen, enz. schrijft men met eene hoofdletter, als:

Dit boek heet *de Kerstavond, de Paascheieren, de Reis om de Wereld*; dit schip heet *de Willem Barends*, dat *de Stad Antwerpen*; hier hebt gij het Hotel *Lindenhof*, daar is het *Neerlandsch Koffiehuis*.

8. Alle zelfst. nw. en voornaamw., welke in titels als hoofdwoorden voorkomen, schrijft men met hoofdletters, als:

Mijnheer De Groot; Mejuffrouw Van Vliet; Mevrouw Van den Dam; Aan den Weledelen Heer Onder den Dam; Van den Welgedelgestrengen Heer Z.; Aan den Weledelen Zeergeleerden Heer Dr. B.; Aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken; Aan Zijne Majesteit den Koning; Aan Hare Majesteit de Koningin.

OPMERKING. De leerling oefene zich in 't schrijven van adressen op enveloppen van verschillend formaat; hij plaatse den eersten regel vooral niet te hoog.

III. LEESTEKEN.

DE LEESTEKEN EN HUN GEBRUIK.

1. De algemeen gebruikelijke leesteken zijn:

De punt (.), die gebezigd wordt tot sluiting van een' volzin, van een opschrift, een' titel, enz.

De komma (,), dienende om bijzinnen van hoofdzinnen te scheiden, alsmede om de voegwoorden *en* en *of* te vervangen.

De kommapunt (;), die bijzinnen van gelijken rang van de hoofdzinnen kan scheiden en ook de plaats van de punt kan vervangen.

De dubbele punt (:), die gebruikt wordt bij opsommingen of vóór eene aanhaling van woorden, die een ander gesproken heeft, bijv.: De metalen zijn: goud, zilver, koper, tin, enz. God zeide: „*Daar zij licht.*”

Het vraagteeken (?), dat aan het einde van een' vragenden volzin geplaatst wordt.

Het uitroopteeken (!), dat achter een' uitroep de verheffing van toon te kennen geeft.

OPGAVE. De leerling sla zijn leesboek open en lette op het gebruik van deze leesteekens.

2. Verder bedient men zich nog van:

a. Het aanhalingsteeken („ ”).

b. Het beletselteeken (...).

c. De aandachtstreep (—).

d. De haakjes ().

Men vindt deze teekens in de volgende voorbeelden gebezigd:

a. „Aan bakboord in, aan stuurboord uit!

Weg met dat nietig graan!”

Zoo sprak een weduwe, in sameet,

Met paarden overstikt, gekleed,

Vergramd een' zeeman aan.

P. J. KOETS.

b. Een vriendelijke zonneshijn

Een voor-den-wind, een gladde baan

De beste schaatsen, die er zijn

Och, is daar zooveel kunst nu aan?

J. DE BULL.

c. Lekker is een' vinger lang; maar 't is een reuzenvinger, die in 't graf wijst, — langs het pad van armoede en krankheid.

P. J. HEIJE.

d. Toon mij uwe handen: ik zal u waarzeggen. Zijn ze door ijverig en hard werken (in zekeren zin vereëld), dan vertrouw ik, dat aan die hand geen lange of kromme vingers zullen zijn.

LUBLINK WEDDIK.

Vergeef mij, Koning! (zegt de Pers)
 Mijn paard is al mijn schat;
 Daar is voor mij niet één kleinood,
 Geen goud, zoo waard als dat.

J. VAN WALRÉ.

OPMERKING. *a.* Het blijkt, dat het aanhalingsteeken wordt gebruikt, als een schrijver de woorden van anderen van de zijne wil onderscheiden.

b. Het beletselteeken duidt eene plotselinge rust aan, net of de schrijver door de eene of andere oorzaak belet wordt verder te gaan.

c. De aandachtstreep duidt eene langere rust aan dan eene punt; de schrijver wil er door te kennen geven, dat er iets volgt, waarop hij de aandacht vestigt. Ook plaatst men wel een deel van eenen zin tusschen twee gedachtestrepen, bijv.:

Doch nu . . . wat komt — staåg nader! — Zucht op zucht
 Komt hartdoorsnijdend uit den zwarten muur gevaren.

A. C. W. STARING.

d. De haakjes dienen nog meer dan de twee aandachtstrepen om een zinsdeel van de overige te scheiden.

3. *a.* Het klemtoonteeken. Het dient om aan te duiden, op welk woord of op welke lettergreep de nadruk valt, bijv.: Hij was er *vóór* u.

Een Landhuis stond aan de Arn'. Het mag er *nòg* wel staan!

A. C. W. STARING.

Niet *één* in 't schatrijk Staveren
 Zoo maatloos rijk als zij!

P. J. KOETS.

Evenzoo: *canapé*, *coupé*, enz.

b. Het weglatingsteeken (apostrophe). Dit staat in den regel in plaats van ééne of meer weggelaten letters, bijv.: 'k voor *ik*, 't voor *het*, d' voor *den*, 's voor *des*, een' voor *eenen*, zou' voor *zoude*, solo's, *canapé's*, *sofa's*, *menu's*, enz.

c. Het koppelteeken. Het dient om twee of meer woorden te binden, bijv.: *vergeet-mij-niet*, een kleine *spring-in-'t-veld*, het KOENEN, *Kleine Spraakkunst*.

kruidje-roer-mij-niet, zijden-kousenkoopman, Holloway-pillen, Noord-Holland, Neder-Egypte, generaal-majoor.

d. Het samentrekkingsteeken. Dit duidt aan, dat twee lettergrepen tot ééne lettergreep zijn versmolten, bijv.:

Heur Carlo was ontroostbaar weggevlódn:

Bij 't leger, dat voor Piza's wallen

Verzameld stond, had hij zich aangeboón.

A. C. W. STARING.

Evenzoo: *staág* voor *stadig*, *boóm* voor *bodem*, *raán* voor *raden*, *bién* voor *bieden*, *gloénde* voor *gloeiende*, enz.

OPMERKING. Dit teeken wordt alleen gebezigd bij ongewone samentrekkingen, dus bij die, welke niet in de spreektaal voorkomen. Men schrijft alzoo: *onweer*, *leege vaten*, *leeren schoenen*, *kweelen* (kwedelen), enz.

e. Het afbrekingsteeken wordt gebezigd bij afkortingen.

VOORBEELDEN. *n.l.* = namelijk, *b.v.* = bijvoorbeeld, *t. w.* = te weten, *a. h. w.* = als het ware, *Z. M.* = Zijne Majesteit, *d. d.* = de dato, *l.l.* = laatstleden, *j.l.* = jongstleden.

f. Het deelteeken. Dit dient om letters of lettergrepen te scheiden, bijv.: *Azië*, *aloë*, *maïs*, *quotient*, enz., enz.

OPGAVE. De leerling dient van elk dezer vijf teekens nog eenige voorbeelden te zoeken en wel in zijn leesboek.

OEFENINGEN.

EERSTE LES.

LETTERS EN KLINKERS.

1. Bezig de zeven klinkers in zeven verschillende woorden. Schrijf ook 5 woorden, waarin de korte klinkers voorkomen.

2. Zoek 6 woorden, waarin *au*, en ook 6 woorden, waarin *ou* voorkomen.

3. Verdeel in lettergrepen:

kanalen, sigaren, linialen, jenever, piano, ooievaaren, madera, parade, meikever, abrikozen, koloniën, zwaluwen, verafschuwen, stationschef, Margareta, velocipède, menagerie, chocolade, minuten, quotiënt.

4. Vul in met *o* of met *oo*:

h—ven, sl—ten, geb—den, afg—den, t—nen, kr—nen, str—men, k—ken, k—ren, d—zen, r—zen, st—ken, sch—len, tr—nen, vi—len, framb—zen, abrik—zen.

5. Kent gij het onderscheid tusschen:

hopen en hoopen, horen en hooren, kolen en koolen, koper en kooper, poten en pooten, sloten en slooten, tonen en toonen?

6. Vul in met *e* of met *ee*:

p—ren, —zel, z—en, b—zem, n—ven, l—zen, g—ven, b—ven, t—ring, bl—ke, geschr—ven, gel—zen, w—nen, felicit—ren.

7. Kent gij ook het onderscheid tusschen:
weken en weeken, wezen en weezen, veren en veeren, helen en heelen,
verweren en verweeren?

8. Zeg het onderscheid tusschen:
bij en bei, lijden en leiden, wijden en weiden, stijl en steil, rijs
en reis, zijde en zeide.

9. Vul in met *i* of met *ie*:
 provinc—, fabr—kant, l—ter, k—lo, mach—ne, s—gaar, r—vier,
 republ—ken, Januar—, pred—kant, kn—ën, dr—ën, ol—, tral—,
 ruz—, p—ram—de, vacant—, Pruis—sch, nieuwm—sch, perz—ken,
 hav—ken, leeuwer—ken, muz—kaal.

10. Hoe leest gij deze woorden:
concert, comedie, cent, citroen, cirkel, cijns, circus (paardenspel),
courant, couplet, compleet, October, December, lucifer, directeur,
vaccine, product, crocus, octaaf, acasia?

Lees eveneens: *qualiteit, quotiënt, bouquet, quantiteit; Alexander,*
Xerxes, Mexico, Alexis, exercitie; hyacint, tilbury; champagne,
lorgnnet, machine, architect, joviaal, jury, chirurgijn, sergeant, plan-
tage, ingenieur, gymnasium, gymnastiek, chicorei, Christiaan,
Christoffel, christendom, orchest, cholera.

OPMERKING. *Th* klinkt als *t*: *thee, theater, thermometer, apotheek, bibliotheek,*
Theodoor, thuis, thans, Mathilde, Agatha. Ph klinkt als *f*: *photographie,*
Sophia, Philippus.

T W E E D E L E S.

DE MEDEKLINKERS.

1. Schrijf 6 woorden, waarvan *samen* het eerste lid is; evenzoo 6
 woorden, als *verzamelen, opzamelen, enz.*

2. Zoek 12 woorden, waarin de tusschenletter verdubbeld is, als: *akker, lekker, enz.*

3. Schrijf het meervoud van:

flesch, tasch, visch, marsch, disch, schelvisch, kikvorsch, wensch, mensch, esch (boom), lisch, bosch.

4. Vul aan met **g** of met **k**:

jon—heid, jon—heer, sprin—haan, konin—lijk, konin—rijk, jon—man, wonin—je, konin—je, pennin—je, harin—je, jon—vrouw, lan—moedig, afhan—elijk.

5. Vul in met **s** of met **sch**:

brie—en, was—en, uitwis—en, opdis—en, wen—en, ei—en, rui—en, dor—en, krij—en, uitvor—en, brui—en, tor—en (dragen), was—en (groeien), tus—en, Pa—en, les—en, blus—en.

VIERDE LES.

DE REDEDEELEN. HET GESLACHT DER ZELFST. NAAMW.

1. Schrijf op: 10 zelfstandige naamw. (*substantieven*).
 10 bijvoeglijke naamw. (*adjectieven*).
 10 werkwoorden.

2. Weet gij ook het onderscheid tusschen:

het bal en de bal, het blik en de blik, het fortuin en de fortuin, het want en de want, het buis en de buis, het veer en de veer?

VIJFDE TOT ACHTSTE LES.

HET MEERVOUD VAN ZELFST. NAAMW.

Schrijf het meervoud van:

Straat, soldaat, maat, baal, baan, haan, naam, raam, zwaan, naad, daad, graad, aap, raap, schaap, aar, blaar, schaar, haar, haak, staak, kaak; zwaluw, vuur, buur, schuur, huur, schaduw, scheidsmuur, avontuur.

2. Schrijf evenzoo het meervoud van:

De haas, de kaas, de muis, het huis, de laars, de hals, de gems, de baars, de roos, de reus, de neus, de buis, de mees, de sijs; de korf, de wolf, de duif, de brief, de kolf, de garf, het gewelf, de golf, de schaaf, de schuif.

3. Schrijf het meervoud van:

De maan, de man; de haak, de hak; het pad, de pad; het raam, de ram; de poot, de pot; de boot, de bot; de toon, de ton; het been, de ben (korf); de graaf, het graf; de vlaag, de vlag.

4. Schrijf het meervoud van:

De os, de as, de jas, het vat, de muizenval, de vos, de pot, de tor, de tol, de pen, de hen, het mes, de les, de bek, de bel, de kip, de lip, de kin, de big, de schil, de brug, de bus, de put, de mug, de musch, het bosch, de visch, de tasch.

5. Schrijf het meervoud van:

De dag, de feestdag; de weg, de spoorweg; het spel, het kinderspel; het gebed, het morgengebed; de oorlog, de zeeoorlog; het hof, het koningshof; het hol, het berenhol; het slot, het ridderslot; de slag, de veldslag; het dak, het afdak.

6. Schrijf het meervoud van:

De keten, de bezem, de ezel, de maaier, het huisje, de spiegel, de beitel, de emmer, de dokter, de kever, de bever, de kok, de

vaandrig, de eega, de vlag, de luiaard, de kapitein, de dame, de mode, de lente, de bruidegom, de kruimel, het kettinkje, de keuken, de inspecteur, de kolonel, de majoor, de schako, de sofa, de canapé, de coupé, de firma, de villa, de kilo.

7. Schrijf het enkelvoud van:

De provinciën, de premiën, de melodieën, de leliën, de historiën, de traliën, de professoren, de koloniën, de gymnasiën, de museën, de musici, de critici, de kuben, de catalogussen, de cursussen, de profeten, de magneten, de kometen, de moskeeën, de tropeeën.

8. Schrijf het meervoud van:

De kous, de nimf, de krans, de glans, de pols, de pers, de wals (*dans*), de triomf (*zegepraal*), het kruis, de kaars, de kers, de lans, de struis, de saus, de prins, de telegraaf, het vleesch, de Pruis, de vloot, de koe, het kleinood, het sieraad.

9. Schrijf het enkelvoud van:

De Noren, de stuurlieden, de Engelschen, de Franschen, de leenmannen, de blinden, de hoeveelheden, de grootheden, de leerredenen, de drogredenen, de troonreden, de tuinlieden, de staatslieden, de kooplieden, de Oranjemannen, de haviken, de penseelen, de kieviten, de Chineezzen, de eegaas, de vlaas, de raas, de gebeden, de bevelen, de spelen.

10. Schrijf het meervoud van:

De mof, het graf, de esch (*boom*), de disch, de eisch, de as, de glans, het vleesch, het tooneel, de notaris, de portier, het portier, de scharnier, de likeur, de vacantie, het vonnis, de locomotief, het houweel, de Portugees, het bureau, de perzik, de dreumes (*kleine jongen*), de schako, de flesch, de mensch.

ACHTSTE LES EN HERHALING.

BIJZONDERHEDEN OVER HET MEERVOUD DER ZELFST. NAAMW.

1. Schrijf het meervoud van:

Het hoen, het rund, het ei, het lied, het been (*lidmaat*), het been (*deel van 't geraamte*), het boomblad, het schouderblad, het theeblad, het dagblad, het koffieblad, het blad (*van eene zaag*), het blad (*van een boek*), het rozeblad, het presenteerblad, het vloerkleed, het dekkleed, het tafelkleed, het wiegekleed, het kleed (*der dame*), het kleed (*van het bedelmeisje*), het reisgoed, het speelgoed, het landgoed, het gemoed, het volk, het kalf, het krijgslied, het feestlied, het gelid, het schoolkind, het weeskind, het eendenei, het ganzenei.

2. Schrijf 15 woorden, die in 't meervoud de slotletter verdubbelen, als: *de messen, de vlaggen, enz.*

3. Schrijf het enkelvoud van:

De gelederen, de lammeren, de hoenders, de kievitseieren, de kalveren, de schelvischen, de schooltasschen, de beenderen, de gymnasiën, de museën, de oogleden; de stoomschepen, de Engelschen, de Gelderschen, de koeien, de vlooien, de ledematen, de lidmaten, de vleezen, de paardenriffen, de veerlieden, de krijgslieden.

4. Zoek 15 woorden, die in het meervoud de slotletter *s* in *z* veranderen, als: *huis — huizen, baars — baarzen, hals — halzen, gems — gemzen, gans — ganzen.*

5. Schrijf het meervoud van:

De perzik, de havik, de leuwerik, de monnik, de kievit, de kermis, de notaris, de commissaris, de dromedaris, de dreumes (*kleine jongen*), de kers, de pers, de nimf (*godin*), de triomf (*zegepraal*), de telegraaf, de spons, de kaars, de glans, het rif (*klip*), het rif (*plooi in een zeil*), het lemmet (*pit der kaars*), de botterik (*domoor*), de ansjovis, de nota, de firma.

6. Zoek 15 woorden, die in het meervoud de slotletter *f* in *v* veranderen, als: *de brief* — *de brieven*, *de golf* — *de golven*.

7. Schrijf naast de volgende woorden het meervoud van een zilverwant woord:

De raad.	De leer.	De zegen.
De spot.	Het bedrog.	Het aanbod.
Het gedrag.	De hoop.	Het genot.
De twijfel.	De wanorde.	Het oordeel.

8. Zoek 18 woorden, van welke de korte klinker bij het meervoud in eenen langen klinker overgaat, als: *dak* — *daken*, *weg* — *wegen*, *hol* — *holen*.

9. Schrijf 8 kleine zinnen, waarin, vóór de namen van *maten*, *munt* of *gewichten* een getal staat, dat de juiste waarde of hoeveelheid aangeeft.

VOORBEELDEN. 1. De vrouw kocht in den winkel *tien pond* rijst, *vijf liter* olie en *zes kop* erwten. 2. Mijn broeder is al *drie jaar* op een kantoor.

10. Schrijf in het meervoud:

De *roos* is eene bloem. Deze *soldaat* is dapper. De *zwaluw* is een trekvogel. De *wolf* is een roofdier. De *mug* is een insect. Deze *villa* is fraai. Deze *kubus* is van mahoniehout. Het *museum* van deze stad is beroemd. De *tralie* was verroest. De *lilie* is eene bloem. Op de *sofa* lag een kussen. Die *moskee* is een fraaie tempel. De *coupé* was vol menschen. Het *ridderslot* was in puin gevallen. Deze *zeeoorlog* was bloedig. De *havik* werd geschoten. De *vla* was lekker. Het *penseel* was versleten. Die *leenman* was ontrouw aan den leenheer. De *vacantie* was prettig. Het *bureau* was gesloten. Het *panorama* was schoon. De *zebra* heet ook Kaapsche ezel. De *dreumes* riep om hulp. Het

gelid werd verbroken. De *Engelschman* reisde naar Zwitserland. Het *eendenei* is groenachtig. Het *duivenei* is klein. De *notaris* hield eene verkooping. De *ansjovis* is een kleine *visch*. De *accacia* is een boom. Deze *Chinees* reisde naar Amerika.

TIENDE LES.

ZWAKKE VERBUIGING VAN ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

1. Schrijf de tweede naamvallen enkelvoud van:

De mensch, de heer, de gastheer, de veldheer, de hertog, de aarts-hertog, de vorst, de kroonprins, de edelknaap, de leenheer, de kamerheer, de veldheer, de dijkgraaf, de pluimgraaf, de markgraaf, de bode, de beambte, de bediende, de getuige, de gevangene, de geleerde, de blinde, de arme, de goede.

2. Vervang elk der volgende uitdrukkingen (men noemt ze omschreven 2^e naamvallen) door den werkelijken genitief:

De troon *van den vorst*. Het kasteel *van den prins*. De stallen *van den hertog*. De geschenken *van den beschermheer*. Het boek *van mijnheer*. De rentmeester *van den burggraaf*. Het servet *van den bediende*. De taak *van den beambte*. Het lot *van den blinde*. De zorgen *van den geneesheer*. De goedheid *van den Heer* is groot. De waarschuwingen *van den profect*. De taal *van het hart*. Het lied *van den knaap*. De paarden *van den graaf*. De daden *van den moedige*. De gedachten *van den booze*. De smarten *van den zieke*. De ontberingen *van den arme*. De boeken *van den geleerde*. De ijver *van den vlijtige*. De gesprekken *van den wijze*.

3. Verbuig mondeling: *de mensch, de vorst, het hart*.

4. Maak kleine zinnen naar aanleiding van de volgende opgaven:

bode — roepen.
beambte — zeggen.
zwakke — helpen.
zieke — troosten.
vlijtige — beloonen.
dappere — eeren.
trage — aansporen.

lichtzinnige — vermanen.
dwaze — bespotten.
gevangene — bezoeken.
getuige — ondervragen.
bediende — zenden.
onwetende — leeren.
vlijtige — prijzen.

VOORBEELD. De knaap roept den bode. Zeg het

ELFDE LES.

STERKE VERBUIGING VAN ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

1. In de volgende uitdrukkingen den omschreven 2^{en} naamval door genitieven te vervangen:

Het boek *van den vader*. De heer *van het huis*. De ontwikkeling *van den geest*. De torens *van het kasteel*. De bulten *van den kameel*. De goedheid *van God*. Het gezang *van den leeuwerik*. De armen *van het kruis*. De welvaart *van het volk*. De bevelen *van den generaal*. De beschaafdheid *van den Franschman*. De vrede *van het gemoed*. De plichten *van den stationschef*. De pennen *van Willem*. De leien *van Hendrik*. De brieven *van Otto*. De naalden *van Anna*. De prenten *van Cato*. De prijzen *van Eliza*. De gedichten *van Tollens*. De verzen *van Cats*. De kanalen *van Nederland*. De mijnen *van Engeland*. De rivieren *van Spanje*. De breikous *van tante*. De bril *van grootmoeder*. De regeering *van Margareta*. Het bestuur *van Alva*. De dapperheid *van Maurits*. De dood *van graaf Floris*. De verbanning *van Keizer Napoleon*.

2. Omschrijf de volgende genitieven:

De tanden *des leeuws*. De vlucht *des arends*. De sterkte *des legers*.
 De ooren *des konijns*. De hond *des jagers*. De takken *des booms*. De
 zaal *des kasteels*. De sporen *des haans*. De manen *des paards*. De
 ooren *des ezels*. De kroon *des konings*. De bloemen *des tuins*. De
 sluizen *des kanaals*. De eiken *des wouds*. De paden *des bergs*. De
 traliën *des kelders*. De borstels *des varkens*. De bloemen *des velds*.
 De wol *des schaaps*. Het werk *des landmans*. De bewoner *des huizes*.
 De breedte *des strooms*. Het kantoor *des koopmans*.

3. Schrijf de genitieven der vorige opgave in het meervoud.

VOORBEELD. De tanden *der leeuwen*. De vlucht *der arenden*. De
 sterkte

4. Vul aan met *de* of met *den*:

— landman werkt op — akker (m).

— vos ontroofde — boer eene gans.

Wij gaven — bedelaar eene aalmoes.

Hebt gij — brief (m) al geschreven.

— brief was niet belangrijk.

— reiziger wijst — vreemdeling — weg (m).

— heer gaf — bedelaar — gulden (m).

— leeuwerik is — bode der lente.

— arend is — koning der vogelen.

Arnhem ligt aan — Rijn en Maastricht aan — Maas.

Op — spits van — toren staat meestal een haan.

— rechter sprak tot — getuige (m).

5. Schrijf de volgende genitieven in het enkelvoud:

De pooten *der ganzen* (v) zijn rood. Het gelui *der klokken* is een-
 tonig. De geur *der rozen* (v) is zoet. De veeren *der zwanen* (m)
 zijn zacht. Het gekraai *der hanen* klinkt ver. De achterpooten *der*
paarden zijn sterk. De pooten *der herten* zijn fijn. De manen *der*
leeuwen zijn fraai. De slurf *der olifanten* is buigzaam. De kleur *der*

leliën is schoon. De wortels *der eikeboomen* zijn taai. De horens *der runderen* zijn hol. De tanden *der tijgers* zijn sterk. Het water *der zeeën* is zout. Het gras *der weiden* is malsch. De dapperheid *der vorsten* was groot. De kasteelen *der prinsen* zijn oud. De taal *der getuigen* was naar waarheid. De daden *der veldheeren* werden geroemd. De vriendelijkheid *der beambten* was niet groot.

TWAAALFDE LES.

DE VERKLEINWOORDEN.

Schrijf de verkleinwoorden, enkel- en meervoud, van:

a. De muis — de gems — de baars — het boek — de schaaf — de wolf — de gesp — de wesp — de rasp — het insect.

b. De maan — de zwaan — de schaar — de zwaluw — de vrouw — de mouw — de schuur — de kamer — de lepel — de keten — de waaier — de spiegel — de kruimel — de keuken — de zee — de ree — de bui — de knie — de kraai — de kooi.

c. Het raam — de boom — de toom — de oom — de riem — de bloem — de zalm — de pruim — de olm — de halm — de helm — de worm — de vorm — de duim — het scherm.

d. De kar — de bel — de dam — de mug — de tor — de vlag — de pen — de hen — de val — de bal — de bol — het spel — de stam — de kam.

e. Papa — mama — de la — de sla — Anna — Cato — de sofa — de villa.

f. Het blad — het rad — het ei — het lam — het kind — het hoen — het kleed — het schip.

g. De paling — de woning — de penning — de haring — de bokking — de koning — de rekening — de teekening — de krakeling.

DERTIENDE LES.

VERBUIGING DER BIJVOEGLIJKE NAAMWOORDEN.

1. Schrijf de verbuiging op van: *de ijverige landman*, en wel in 't enkel- en meervoud.

2. Evenzoo die van: *een ijverige landman*.

3. Verbuig eens mondeling, in 't enkel- en meervoud: *de fraaie bloem, het hooge kasteel*.

4. Vervang in de volgende uitdrukkingen den omschreven tweeden naamval door den eigenlijken 2^{en} naamval:

Van den trouwen hond — *van* den krachtigen adelaar — *van* den reusachtigen eik — *van* den rijken prins — *van* den geloofwaardigen getuige — *van* den langen spoortrein — *van* den bloedigen veldslag — *van* den geduldigen ezel — *van* den milddadigen vorst — *van* den gediensdigen beambte — *van* den armen verminkte — *van* den gullen gastheer — *van* het hooge kasteel — *van* den slanken populier — *van* den hoogen berg — *van* den vluggen bode — *van* den geduldigen mensch — *van* de dorre woestijnen — *van* den gouden ring — *van* den zilveren beker — *van* de gouden ringen — *van* de zilveren bekers — *van* de kanten gordijnen — *van* den machtigen graaf — *van* den beroemden hertog — *van* het goede kind — *van* de drukke rivieren.

5. Plaats vóór de volgende uitdrukkingen een van de voorzetsels: in, door, bij, op, tusschen, langs, aan, met, enz.

de rijpe appel (m) — de hevige storm (m) — de felle brand — de weldadige regen (m) — de koude winter (m) — de breede rivier (v) — het stille bosch — de fraaie bloesem (m) — de lage oever (m) — de oude poort — de koele schaduw — de bittere drank (m) — het kun-

stige nestje — de groene weide — het hooge koren — de flauwe helling (v) — eene drukke straat (v) — een prachtig schouwspel — een zachte glans (m) — een sombere blik.

VOORBEELD. In den rijpen appel.

6. Schrijf in het enkelvoud:

Wij hooren het geblaf *van de waakzame honden*, het geloei *der grazende koeien*, het geblaas *van de vreedzame schapen*, alsmede het leven *der gonzende bijen*, *der kakelende hennen*, *der klepperende ooievaars*, *van de kwakende kikvorschen* (m), *van de knorrende varkens*, *van de piepende krekels*, *der kraaiende hanen* en *der kierende duiven*.

VOORBEELD. Wij hooren het geblaf van den

7. Schrijf in het meervoud:

De *gouden* ring en de *zilveren* gesp. De *stroomen* hoed en de *zijden* japon. Het *linnen* kraagje en de *katoenen* zakdoek. De *leeren* schoen en de *houten* klomp. Het *aarden* bakje en de *porseleinen* schotel. De *stalen* en de *ijzeren* kurketrekker. De *kanten* gordijn en de *zijden* overgordijn. De *kristallen* schenkan en de *marmeren* vaas. De *wollen* deken en de *paardenharen* matras. De *vilten* hoed en de *lakensche* pet. Het *bronzen* standbeeld en het *marmeren* gedenkteeken.

8. Schrijf in het meervoud:

De *Haarlemmer* krant — de *Groninger* schipper — de *tevreden* landman — de *lakensche* mantel — de *neteldoeksche* gordijn — de *durfelsche* jas — het *rieten* dak — de *zilveren* gesp — de *eikenhouten* kast — de *dronken* matroos — de *geslachte* koe — des *moedigen* soldaats — des *welsprekenden* redenaars — der *dichtbevolkte* stad — der *snelvlietende* rivier — des *hoog*en kasteels — des *Franschen* legers — op den *hoog*en berg — in de *lekk*e boot — langs den *eenzamen* weg — onder den *forschen* eik — in de *koel*e schaduw —

aan den *vruchtbaren* boom — op de *barre* rots — op het *hobbelige* pad — tusschen de *woelige* menigte — na de *beslissende* overwinning — bij den *kunstmatigen* waterval — in het *prachtige* paleis — naast het *oude* huis — op het *splinternieuwe* tapijt — bij het *liefelijke* gezang — in het *nieuwe* lokaal.

9. Vul aan:

Wij spreken van Filips d... Goed..., van Floris d... Vijfd... en van Karel d... Stout... De edelen haatten Floris d... Vijfd..., der Keerlen God. De zoon van Karel d... Groot... heet Lodewijk d... Vrom... Kent gij ook in de Fransche geschiedenis Lodewijk d... Veertiend...? Alexander d... Groot... is een van de beroemdste veroveraars der oudheid. Onze Koning, Willem d... Derd..., volgde in 1849 zijnen vader, Willem d... Tweed..., op. Men schonk Willem d... Vierd... den eere naam van Ridder der eere. Toen Willem d... Vijfd... krankzinnig werd, volgde zijn broeder Albrecht hem als Ruwaard op. Het Groot-Privilegie werd door Philips d... Schoon... vernietigd, omdat het zijne moeder, Maria d... Rijk..., was afgedwongen. Het rijk van Alexander d... Groot... ging bij zijnen dood te niet.

10. Schrijf in den tweeden naamval:

het naastige kind,	de vruchtbare akker (m),
de eenzame straat (v),	het reusachtige beeld,
de duistere nacht (m),	de kostbare drank,
de schitterende ster (v),	het heilzame geneesmiddel,
de besmettelijke ziekte (v),	de krachtelooze grijsaard,
de afgematte reiziger,	de machtige vorst,
de schuwe vleermuis (v),	de waarschuwendende profeet.

OPGAVE. Schrijf uwe 2e naamvallen ook in het meervoud.

VEERTIENDE LES.

DE TRAPPEN VAN VERGELIJKING.

1. Vul aan:

Zoo geel als	Als suiker zoo
Zoo bitter als	Als elastiek zoo
Zoo hard als	Als een leeuw zoo
Zoo helder als	Als een tijger zoo
Zoo scherp als	Als eene kat zoo

2. Zoek 12 bijvoeglijke naamwoorden, waarin eene vergelijking ligt opgesloten, als: *grasgroen, bloedrood, kurkdroog*.

3. Schrijf naast den stellenden trap de beide andere trappen:

fraai, nieuw, traag, vlijtig, vruchtbaar, lekker, duister, zuur, bitter, donker, klein, rein, fijn, fel, schel, schraal, sluw, beleefd, vlug, net, dik, stil, dun, zwak, vet, wijs, boos, grijs, malsch, valsch, loos, paars, broos, gepast, woest, juist.

4. Schrijf een tiental zinnen van dezen vorm:

De rat is sluer *dan* de muis.
 Het paard is sterker *dan* de ezel.
 De zwaluw is vlugger *dan* de musch.

5. Schrijf een achttal zinnen van dezen vorm:

Van alle winden is de noordenwind *de koudste*.
 Van al onze rivieren is de Schelde *de breedste*.

6. Schrijf nog een achttal van dezen vorm:

Des avonds zijn de meikevers *het vlugst*.
 In de lente zijn de bloemen *het fraaist*.

VIJFTIENDE LES.

DE TELWOORDEN.

1. Schrijf met letters de waarde van: 11, 12, 15, 18, 20, 21, 42, 53, 64, 75, 86, 97, 104, 203, 791, 1010, 1218, 65428, 361411, 9818476.

2. Schrijf de ranggetallen van 1—25.

3. Schrijf in letters de waarde van de ranggetallen:

1^e, 8^s, 15^e, 20^e, 25^e, 104^e, 401^e, 1000^e.

4. Schrijf achter *honderden*, *duizenden*, *millioenen* voor elk geval vier zelfst. nw., als: *honderden* menschen, *honderden* schepen, enz.

ZESTIENDE LES.

VOORNAAMWOORDEN. PERSOONLIJKE EN ONBEPAALEDE VOORNW.

1. Schrijf in het meervoud:

Ik ben tevreden. *Hij* is tevreden. *Zij* is ongelukkig. Heb *ik* uwe pen? *Hij* heeft uwe pen. *Zij* had uwe pen niet. *Ik* ken *hem*. *Hij* kent *mij*. *Zij* kent *haar*. *Ik* heb *hem* geroepen. *Ik* heb het *hem* gezegd. *Ik* heb het *haar* gezegd. *Hij* roept *mij*. *Ik* wasch *mij*. *Hij* wascht *zich*. *Hij* wascht *hem*. *Zij* wascht *haar*. *Ik* heb *mij* vergist. *Hij* had zich vergist. *Zij* had zich vergist. *Hij* schaamt zich over *hem*. *Zij* schaamde zich over *mij*. *Ik* leen *u* een boek. *Hij* leende *haar* een potlood. *Zij* leende *hem* een potlood. *Ik* heb *hem* en *u* de tijding medegedeeld. Wie *zal* het zeggen, *ik* of *hij*? *Zal ik* het zeggen? *Zou ik* het zeggen? *Zal hij* 't *haar* zeggen? *Hij* wil 't *hem* niet zeggen.

2. Wijs de naamvallen aan boven de schuin gedrukte woordjes:

Ik leer. Leert *gij* wel? *Hij* wil niet komen. *Wij* zullen komen. *Ik* roep *hem*. *Hij* roept *mij*. *Ik* leen *hem* eenen passer. *Gij* zegt *haar*

goeden dag. *Hij* wascht *zich*. Gedenk *mijner*. *Zij* helpen *elkaar*. Geef *elkaar* de hand. Wie *uwer* zal komen? Drie *onzer* gaan op reis. Geef *hun* het geld. Hij is *niemands* vijand. *Hij* sprak over *u*. Ik kom morgen bij *hem*. *Zijt gij het*, Jan? Ja, *ik* ben *het*. Hij is *uwer* niet waardig. Hij is *mijns* gelijke. Deze jongens leenen *elkander* een boek.

ACHTTIENDE LES.

BEZITTELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

1. Vul aan:

In mijn ... tuin (m).
Aan uw ... boom (m).
Door zijn ... hond.
Met har ... vader.
Naast uw ... oom.

Bij onz ... neef.
Voor hunn ... knecht.
Achter mijn ... stoel (m).
Op onz ... zolder (m).
Langs uw ... muur (m).

2. Vul aan met één' der vormen van *mijn* of *mijne*:

De goedheid *vaders*.
 De dood *vriends*.
 Het gras *weide*.
 De melk *koe*.
 De ooren *konijns*.
 De vruchten *velds*.

Geef dit *broeder*.
 Zend dit *neef*.
 Leen dit *vriend*.
 Vraag dit *vader*.
 Schrijf dit *oom*.
 Meld dit *grootvader*.

3. Schrijf de oefeningen 1 en 2 in het meervoud.

4. Verbuig mondeling: *zijn hoed*, *uwe lamp*, *hun kasteel*, in 't enkel- en meervoud.

5. Evenzoo: *zijn nieuwe hoed*, *uwe fraaie lamp*, *hun oud kasteel*.

6. Vul aan met één' der vormen van: *de zijne*:

Uw vader en gaan op reis. De koffer uws vaders en die staan gereed. Zeg uwen vader goeden dag en ook Groet uwen

vader en ook Uwe ouders en gaan op reis. De koffers uwer ouders en die staan gereed. Geef uwen ouders de hand en ook Groet uwe ouders en ook

7. Schrijf in het meervoud:

De vogel bouwt *zijn* nest. De kip beschermt *hare* kuikens. Het konijn verbergt *zijne* jongen. De leeuwerik zingt al stijgende *zijn* lied. De koe verdedigt zich met *hare* horens. De haan slaat met *zijne* sporen. De rivier treedt soms buiten *hare* oevers. De bloem opent des morgens *haren* kelk. De ster verliest bij de komst der zon *haren* glans. De slak draagt *haar* huisje. Het hert is fier op *zijn* gewei. De eik geeft *zijn* hout en *zijne* eikels. Het paard slaat met *zijne* achterpooten. Het woud schenkt den wandelaar *zijn* lommer. De nachtegaal is bekend om *zijn* fraai geluid. De olifant verdedigt zich met *zijne* slurf. De winter komt met *zijne* vlagen. Dit landschap boeit ons door *zijne* schoonheid.

8. Schrijf in het enkelvoud:

Wij zullen *onzen* plicht vervullen. *Zij* zullen *haren* plicht vervullen. *Zij* zullen *hun* werk afmaken. *Deze heeren* vervolgden *hunne* reis. *Deze dames* vervolgden *haar* gesprek. *De herten* verliezen eens per jaar *hunne* horens. *De rozen* verliezen spoedig *haren* geur. *De kinderen* verliezen weldra *hun* geduld. *Deze vrouwen* spreken over *hare* kinderen. *De tijdingen* verloren weldra *hare* belangrijkheid. *De mieren* bouwen *hare* woningen in de schaduw der boomen. In de lente bouwen de *vogels hunne* nesten, de *bijen* werken in *hare* korven, de *bloemen* openen *hare* blaadjes, de *boomen* prijken met *hunne* bloesems, de *kikvorschen* laten *hun* gekwaak hooren, vele *dieren* ontwaken uit *hunnen* winterslaap. Uwe *kinderen* hadden *hunne* boeken verloren. *De leerlingen* hadden *hunne* lessen niet geleerd. *Hare dochters* hadden *haar* huiswerk niet afgemaakt.

NEGENTIENDE EN TWINTIGSTE LES.

AANWIJZENDE EN BEPALINGAANDUIDENDE VNW.

1. Schrijf de verbuiging van: *die zwaan, die framboos, dat slagveld*, in 't enkel- en meervoud.

2. Evenzoo van: *die prachtige zwaan, die geurige framboos, dat bloedige slagveld*.

3. Vervang elk der volgende omschreven 2° naamvallen door den eigenlijken tweeden naamval:

van dien soldaat, van die werkvrouw, van dat konijn, van dien matroos, van die marketenster, van dat hert; van dezen voerman, van deze diepte, van dit kasteel, van dezen ooievaar, van deze beek, van dit huis.

4. Bezig in 5 kleine zinnen *deze* en *gene*:

Vondel en Rembrand zijn beroemde mannen; *deze* was schilder, *gene* dichter.

5. Vul aan:

Degene, die, zal gelukkig zijn.

Dengene, die, zullen wij eene belooning geven.

Dengene, die, zal ik beloonen.

Schrijf deze zinnen ook in het meervoud.

6. Vul aan met een' vorm van *die* of *dat*:

Op — berg (m).

In — woud.

Over — brug (v).

Aan — boom (m).

Op — eilanden.

Bij — geraas.

Langs — weg (m).

Door — ongeluk.

In — zomer (m).

Langs — helling (v).

Aan — kant (m).

Onder — raam.

In — bloemen.

Op — paarden.

7. Bezig nu voor No. 6 de naamvallen van het aanwijzende voornw. *deze* of *dit*.

8. Vul aan met een' der vormen van *deze*, *die* of *gene*:

Deze tuin is grooter dan —. In dezen tuin staan fraaier boomen dan in —. De boomen van dezen tuin dragen rijper vruchten dan — van —. De kleeding van — heeren en dames is nieuwmodisch, doch die van — dames is ouderwetsch. Geef — mannen eene aalmoes. Geef — vrouwen eene aalmoes. Bij dit huis is een tuin, bij — ook, doch bij het — niet. Het dorpje ligt niet aan — oever maar aan —. Deze knapen zijn vlijtiger dan —. Wilt gij dezen appel of —? Kiest gij die japon of —. Ik koop niet dezen vogel en ook niet —, maar —. Maastricht ligt aan — zijde der Maas, de voorstad Wijk aan —. Nijmegen ligt aan — oever en Tiel aan —. Hij werd niet gewond met dezen pijl, ook niet met —, maar met —. Mijn huis staat aan — zijde van het meer, het uwe staat aan — zijde. Welke duiven vindt gij fraaier, — of —? Zullen wij — dokter roepen of —? Zullen wij — dokters roepen of die? Geeft gij — kinderen eene belooning of —? Alwie slordig werkt, — werk zal afgekeurd worden. Wilt gij — thermometer (m) of — barometer? Ik zal — barometer kiezen. Deze zwanen zwommen vroeger in — fraaie vijvers.

EEN EN TWINTIGSTE LES.

VRAGENDE VOORNAAMWOORDEN.

1. Stel een 10-tal kleine vragen, die beginnen met *wie* of *wien*.

VOORBEELD. *Wie* heeft het kruit uitgevonden?

Wien zullen zij dit geschenk aanbieden?

2. Stel ook een 8-tal vragen, die beginnen met: *waarvan*, *waar-door*, *waarmede*, *waarop*, *waarover*.

3. Bezig evenzoo in een 8-tal vragen de 4 naamvallen, enkel- en meervoud, van 't vragend voornw. *welke (welk)*.

VOORBEELD. *Welk* vorst was Karel de Groote?

Welke vorst heeft de Saksers overwonnen?

Van welken stadhouder is dit het portret?

4. Vul aan met een' vorm der vragende voornaamwoorden *wie, wat, welk* en *welke*:

— heeft u geroepen? — hebt gij geroepen? — boek ligt daar? Het is dat uws broeders. — zult gij eenen brief schrijven? — namen in 1572 Den Briel in? — van deze boeken zijn de uwe? — van deze boeken is de band stuk? Van — schilder spreekt gij? — is de eerste onzer dichters? — schilder is de meest beroemde der Hollandsche school? Met — gaat gij op reis? Met mijn' oom? Met — gaat gij op reis? Met mijne neven? — zult gij dat geschenk aanbieden? Aan uwen onderwijzer? Over — duiven spreekt gij? Over die mijns vriends? Over — haakwerk spreekt gij? Van — hebt gij die tijding vernomen? Van onzen reiziger? Van — hebt gij die tijding vernomen? Van onze reizigers? — dames zal men eenen ruiker aanbieden? Van — dames hebt gij die brieven ontvangen? — zoekt gij? Ik zoek mijne zuster. — dichters geeft gij de voorkeur? Van — schrijvers hebt gij iets gelezen? Door — monnik is het buskruit uitgevonden? Door — is het kompas uitgevonden? Aan — hebben wij de uitvinding van het haringkaken te danken? — wilt gij? — ziet gij? Ik zie een hollend paard. — spreekt gij? — denkt gij nu? — blijft ons nu nog te doen? — pennen zijn dit? Die mijns broeders. — pennen zijn dat? Die van Anna. — graaf werd in 1296 door de edelen vermoord? — koning was Lodewijk XIV? — nieuws is er? — moois hebt gij daar? — pennen moet gij hebben?

TWEE EN TWINTIGSTE LES.

BETREKKELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

1. De *menschen*, *die* ons vleien, zijn onze vrienden niet.
 In dezen zin is het antecedent *menschen* 1^e naamval en
 is het betr. voornw. *die* ook 1^e naamval.

Schrijf nu zinnen, waarin voldaan wordt aan het volgende:

Mannelijk Enkelvoud.		Vrouwelijk Enkelvoud.	
Antec.	Betr. vnw.	Antec.	Betr. vnw.
1	1	4	1
1	3	3	1
1	4	1	4
4	1	1	3

Schrijf daarna uwe zinnen, zoo mogelijk, in 't meervoud.

2. Vul aan:

De koe, *wier* De snoek, *wiens* De walvisschen, *wier*
 De vogeltjes, *wien* De storm, *die* Het goud, *dat* De
 nachtegaal, *die* De sterren, *wier* Onze ouders, *wien*
 De bijen, *wier* Het schip, *met hetwelk* De rivier, *aan*
welke De boom, *in welken* De luchtballon, *met welken*
 De kameelen, *welke*

3. Vul aan met een' vorm van een betr. voornaamw.:

Ik ken den heer niet, — mij aansprak. Ik ken den heer niet, —
 hij aansprak. Kent gij de heeren, — ik reisde? De koe, — vleesch
 wij eten en — melk wij drinken, is een zeer nuttig dier. Ik gaf hem
 den mooisten appel, — ik had. Ik gaf haar de mooiste peer, — ik
 had. Zij gaven ons de mooiste bloemen, — zij hadden. Mijnen oom,
 — ik alles te danken heb, noem ik mijnen weldoener. De huizen,
 — gij daar ziet, zullen verkocht worden. Het huis, — gij daar ziet,
 zal men afbreken. De dames, — zij die brieven overhandigden, waren

zeer beleefd. De eik, — lommer wij in den zomer zoeken, is een loofboom. De eik, in — takken de vogels nestelen, is de koning van het woud. Dezen eik, — stam door den bliksem getroffen is, zal men moeten vellen. In de linde, in — lommer wij des zomers zoo gaarne zitten, had een vink zijn nest gebouwd. In den tuin, — vruchtboomen u aanlachen, gaat men eene villa bouwen. Maria de Rijke, — vader bij Nancy sneuvelde, huwde met Maximiliaan. Karel de Stoute, — eierzucht zeer groot was, wilde koning zijn.

DRIE EN TWINTIGSTE LES.

VERVOEGING VAN HET WERKWOORD.

1. Schrijf de 8 tijden der aantoonende wijs van het werkwoord *hebben* in den vragenden vorm, bijv.: *Heb ik? Hebt gij?* enz.
2. Schrijf de 4 tijden der aanvoegende wijs van het werkwoord *zijn* in den ontkennden vorm, bijv.: *Dat ik niet zij?*
3. Schrijf de geheele vervoeging van 't werkwoord *hebben*, met al de namen der wijzen en der tijden.

VIJF EN TWINTIGSTE LES.

OPMERKINGEN OVER DE ZWAKKE VERVOEGING.

1. Schrijf den 1^{en} persoon enkel- en meervoud van den onvoltooid verleden tijd van: zaaien, maaien, hooien, breien, leeren, teekenen, rekenen, ploegen, eggen, bereiden, arbeiden, wieden, voeden, antwoorden, waden, braden, reizen, beloven, verven.

VOORBEELD. Ik zaaide. — Wij zaaiden.

Evenzoo van: werken, wachten, rusten, praten, poten, boeten, ontmoeten, plaatsen, kaatsen, zuchten, wenschen, groeten, poetsen.

VOORBEELD. Ik werkte. — Wij werkten.

2. Schrijf nu van de werkwoorden der *eerste* groep den 3^{en} persoon enkelvoud, van den onvolt. tegenw. tijd, als: *Hij zaait, hij maait*, enz.

3. Schrijf van de werkwoorden der tweede groep den 2^{en} persoon enkelvoud van den onvolt. tegenw. tijd, als: *Gij werkt, gij wacht*, enz.

4. Schrijf de werkwoorden in de volgende zinnen in den onvolt. tegenw. tijd:

De landman *ploegen*.

Het vuur *branden*.

De knecht *zagen*.

De jongen *antwoorden*.

Het kind *wandelen*.

De storm *woeden*.

De klok *luiden*.

De tuinman *snoeien*.

Mijn vriend *verhuizen*.

De meid *wasschen*.

De jongen *praten*.

De arbeider *rusten*.

De moeder *zuchten*.

Het huis *instorten*.

Het schip *stranden*.

De dief *vluchten*.

De vrouw *wieden*.

De blinde *rondtasten*.

OPGAVE. Schrijf ook al deze zinnen in den onvoltooid verleden tijd, bijv.:
De landman ploegde.

5. Schrijf 10 werkwoorden, die in den onvoltooid verleden tijd twee *d*'s hebben, als:

spelden — ik *speldde*,

verblijden — ik *verblijdde*.

6. Evenzoo 10 werkwoorden, die in den onvoltooid verleden tijd twee *t*'s hebben, als:

stichten — ik *stichtte*,

troosten — ik *troostte*.

7. Schrijf den 3^{en} persoon van den voltooid tegenw. tijd van de werkwoorden der eerste groep (opgave 1), als:

Hij heeft gezaaid, hij heeft gemaaid

8. Evenzoo van de werkwoorden der tweede groep, doch nu moet telkens *zij* gebruikt worden, als:

Zij heeft gewerkt, zij heeft gewacht

9. Schrijf den verleden tijd en daarnaast het verleden deelwoord van de werkwoorden:

wandelen, gehoorzamen, beproeven, schaven, knagen, haten, branden, schrobben, vernissen, vonnissen, teisteren, stranden, luiden, vreezen, laven, schaven, leven, liefkoozen, berooven, verdorren, veinzen, blozen, vreezen, groeten, leiden, schudden, redden, putten, zetten.

VOORBEELD. Wandelde — gewandeld,
gehoorzaamde — gehoorzaamd.

10. Schrijf de werkwoorden der volgende zinnen in den onvoltooid verleden tijd:

De meid *schrobt*. Hij *haat* ons. Hij *ontvlucht* hem. Hij *beticht* ons. Zij *schudt* de appels van den boom. Hij *kaatst* den bal. Hij *verplaatst* de tafel. Hij *redt* den hond. Hij *put* water. De knecht *verft* den kippenloop. Het paard *draaft*. De jongen *antwoordt*. De aap *grijnst*. Het vuur *brandt*. De vrouw *bereidt* het maal. De schipper *doorwaadt* de rivier. De bakker *kneedt* het deeg. De oorlog *verwoest* het land. Die oude woning *stort in*. De vos *rooft* de eenden weg. De kaars *verlicht* de gang. Ik *ontmoet* hem dikwijls. Gij *ontmoet* mijnen vriend. Zij *troost* het kind. Zij *zucht* van verdriet. Ik *verblijd* mij over uw geluk. Die ambtenaar *aanvaardt* zijne betrekking. Hij *wendt* alle pogingen aan. Zij *bestedt* daar veel geld. Het schip *strandt*.

VOORBEELD. De meid *schrobde*. Hij *haatte* ons.

11. Schrijf ook al de zinnen van oefening 10 in den voltooid tegenwoordigen tijd:

De meid heeft geschrobd. Hij heeft ons gehaat, enz.

12. Bezig de verleden deelwoorden der volgende werkwoorden als bijv. nw. naast een zelfst. nw.:

achten, smeden, haten, kleeden, verwachten, kneden, verbranden, wieden, breien, slachten, bemesten, vreezen, verven, verhuizen, schaven, schrobben, verwoesten, bereiden, beantwoorden, doorwaden, verwaarloozen, beloven, innen, eerbiedigen, duchten, wenschen, ontleden, veinzen, troosten, bespieden.

VOORBEELD. De *geachte* koopman. Het *gesmede* hoefijzer, enz.

ZES EN TWINTIGSTE LES.

OPMERKINGEN OVER DE STERKE VERVOEGING.

1. *Zingen* — ik zong — wij zongen — ik heb gezongen.

Ga zoo voort met:

binden, wringen, winnen, spinnen, drinken, dwingen, klinken, springen, bergen, zenden, schenken, smelten, helpen, werpen, bederven.

2. *Bevelen* — hij beval — zij bevalen — hij had bevolen.

Ga zoo voort met:

breken — nemen — spreken — steken — stelen.

3. *Geven* — gij gaaft — gij hadt gegeven.

Ga zoo voort met:

lezen — meten — genezen — bidden — liggen — zitten — vergeten — treden.

4. Schrijf de werkwoorden der volgende zinnen in den onvoltooid verleden tijd:

Hij *zendt* mij een boek. Gij *zendt* mij eenen brief. Ik *zend* u een pakket. Het hout *zwellt* door het vocht. De spin *spint* haar web. Ik *drink* een glas bier. Gij *drinkt* een glas melk. *Drinkt* zij een glas water? Die vrouw *scheldt* den koopman uit. *Scheldt* gij dien jongen uit? Ik *vind* daar een mes. *Vindt* gij het mooi weer? Die matroos *zweemt*. Gij *zweemt* als een visch. Dit meisje *springt* touwtje. Gij *smelt* de boter. Zij *bederft* ons werk. Dat dier *sterft* van pijn. Zij *helpt* mij niet. Het kind *dwingt* om speelgoed. Die muziek *klinkt* fraai. De doodgraver *delft* een graf. Gij *windt* het touw op. Hij *schendt* de boomen. Gij *schendt* het plantsoen. De groente *slinkt*. Gij *bidt* om hulp. Gij *leest* de courant. Hij *spreekt* goed Fransch. De officier *beveelt*. Gij *treedt* mij op den voet. Elk korreltje *geeft* eene aar. De wonde *geneest*. Het paard *vreet* hooi. Gij *neemt* het niet kwalijk. De koopvrouw *meet* het linnen. De vogel *zit* in de kooi. De zieke *ligt* te bed. Gij *ligt* daar op den grond. *Vergeet* gij uwe boodschap niet? De dief *steelt* geld en goed. *Steekt* gij de lamp aan? *Neemt* gij u wel in acht?

VOORBEELD. Hij *zond* mij een boek. Gij *zondt* mij eenen brief.

5. Schrijf de werkwoorden uit de zinnen in oefening 4 ook in den voltooid tegenwoordigen tijd.

VOORBEELD. Hij heeft mij een boek gezonden. Gij hebt mij eenen brief gezonden.

6. Bijten — ik beet — wij beten — wij hadden gebeten.

Ga zoo voort met:

belijden — drijven — verdwijnen — glijden — grijpen — kijken — krijgen — lijden — mijden — prijzen — rijden — schrijven — slijpen — snijden — strijden — strijken — wrijven — zwijgen.

7. Vlieden — gij vloodt — gij zijt gevlooden.
 Kruipen — gij kroopt — gij hebt gekropen.

Ga zoo voort met:

bieden — bedriegen — gieten — kiezen — genieten — schieten —
 buigen — druipen — kluiven — schuiven — sluipen — snuiven —
 spuiten — zuigen — ruiken — rieken.

8. Schrijf de werkwoorden der volgende zinnen in den onvoltooid verleden tijd:

De ezel *bezwijkt* onder den last. De zon *verschijnt*, de duisternis *verdwijnt*. Hij *rijdt* op eenen draf. De luchtbol *stijgt* snel opwaarts. Ik *wijs* hem den weg. *Wijst* gij hem den weg? De soldaat *strijdt* tegen den vijand. Gij *rijgt* uwe laarzen te vast. Dat *spijt* mij zeer. Moeder *strijkt* het linnen. Hij *zwijgt* op die beschuldiging. De slager *slijpt* het mes. De jongen *smijt* met eenen steen. Onze kleeding *slijt* snel. De klok *wijst* twaalf uur. *Strijdt* gij mede? Wat *verwijst* gij mij toch? De vijand *vliedt*. Het bloed *vliet* uit de wonde. Gij *vliedt* het gevaar. Gij *druipt* van het nat. Die bloem *riekt*. Gij *ruikt* zoo iets gaarne. Hij *spuit* mij nat. Deze jager *schiet* eenen haas. Hij *schuift* het raam wat op. *Schuift* gij het bord niet op? Die man *bedriegt* mij soms. De slak *kruipt* over het tapijt. De hond *kluift* een beentje. *Kluift* gij weleens? De dief *sluipt* in huis. De brandgasten *spuiten* reeds. Die oude man *snuift*. Gij *bedriegt* u. *Geniet* gij eene goede gezondheid? *Kiest* hij dit boek of dat? Deze scherpschutter *schiet* nooit mis. *Ontvliedt* zij wel het gevaar?

VOORBEELD. De ezel *bezweek* onder den last. De zon *verscheen*, de duisternis *verdween*.

9. Schrijf al de werkwoorden van opgave 8 in den voltooid verleden tijd.

VOORBEELD. De ezel *was bezweken* onder den last. De zon *was verschenen*, de duisternis *was verdwenen*.

10. *Dragen* — hij *droeg* — zij *droegen* — zij hebben *gedragen*.

Schrijf evenzoo de verschillende vormen van:

graven — varen — slaan — staan — vallen — vangen — gaan —
blazen — laten — slapen — loopen — stooten — houwen — heeten —
scheiden — roepen.

11. Schrijf de werkwoorden der volgende zinnen in 't meervoud:

Ik *at* eene boterham. Ik *gaf* hem een boek. Hij *graaft* eenen kuil.
Hij *slaat* den hond. Zij *lag* in eene hevige koorts. Hij *mat* het laken.
Ik *sneed* mij in den vinger. Ik *riep* om hulp. Ik *hieuw* met eene bijl.
Hij *keek* door een vergrootglas. Hij *blies* op den hoorn. Ik *begon*
mijn werk. Zij *hijgt* van vermoeidheid. Ik *scheidde* van mijne vrienden.
Hij *voer* over de rivier. Ik *sliep* den ganschen nacht. Hij *viel* uit
den boom. Zij *ving* eene rat. Hij *ging* op reis.

12. Van welke werkwoorden zijn de volgende verleden tijden:

kwam — at — zag — sloeg — stond — ging — verloor — vroor —
hield — lachte — vouwde — woei — joeg — vroeg — kreesch —
krooi — ploos — steef — kloof — kliefde — kloofde — hielp —
schoor — woog — spooeg — schoor — borst — hief — wies —
wiesch — ried — schiep.

ANTWOORD. Deze verleden tijden zijn van: *komen*, *eten*, enz.

13. Schrijf de verleden deelwoorden van:

bevelen — scheppen (*voortbrengen*) — heffen — gaan — rijden —
zieden — kluiven — klieven — klooven — eten — glijden — smel-
ten — wezen — stelen — pluizen (*rafelen*) — hijschen — scheren —
verliezen — vriezen — slaan — lachen — schuilen — vragen —
jagen — waaien — malen — houden — bakken — spannen — zou-
ten — braden — vouwen — verliezen — ontzien — komen — kruien —
stijven (*stijf maken*) — wassen — wasschen.

14. Schrijf den 2^{en} persoon meervoud van den onvoltooid verleden tijd van de werkwoorden:

zenden, vinden, zieden, verblinden, binden, bidden, rijden, mijden, glijden, houden, scheiden, braden, raden, laden, schrijven, snijden.

VOORBEELD. Gij *zondt*, gij *vondt*, enz.

ACHT EN TWINTIGSTE LES.

LIJDENDE WERKWOORDEN.

1. Vervoeg eens op volledige wijze: geroepen worden.
2. Verbind tot zinnen in den lijdenden vorm:

ei — koken.	aalmoes — geven.
paard — beslaan.	zieke — genezen.
haas — schieten.	dief — grijpen.
linnen — weven.	schuld — belijden.
draad — spinnen.	gevaar — mijden.
lied — zingen.	korallen — rijgen.
tabak — kerven.	ijzer — gieten.
boter — smelten.	riet — buigen.
kopje — breken.	last — dragen.
zeepbel — blazen.	hond — slaan.

VOORBEELD. Het ei *wordt gekookt*. Het paard *wordt beslagen*.

3. Bezig evenzoo in kleine zinnen, in den voltooid tegenwoordigen tijd, de werkwoorden:

maaien, kleeden, mangelen, schrobben, harken, plukken, kappen, knoopen, rooken, ompspitten, plaatsn, dorschen, betrappen, planten, verven, dekken, uitdooven, uitroeien, verzamelen.

VOORBEELD. Het gras is gemaaid. De pop is gekleed.

